ธมฺมปทฏฺฐกถา

ปณามคาถา

มหาโมหตโมนทฺเธ โลเก โลกนฺตทสฺสินา
เยน สทฺธมฺมปชฺโชโต ชลิโต ชลิติทฺธินา
ตสฺส ปาเท นมสฺสิตฺวา สมฺพุทฺธสฺส สิรีมโต
สทฺธมฺมญฺจสฺส ปูเชตฺวา กตฺวา สงฺฆสฺส จญฺชลึ
ตํ ตํ การณมาคมฺม ธมฺมาธมฺเมสุ โกวิโท
สมฺปนฺนสทฺธมฺมปโท สตฺถา ธมฺมปทํ สุภํ
เทเสสิ กรุณาเวค สมุสฺสาหิตมานโส
ยํ เว เทวมนุสฺสานํ ปีติปาโมชฺชวฑฺฒนํ
ปรมฺปราภตา ตสฺส นิปุณา อตฺถวณฺณนา
ยา ตามฺพปณฺณิทีปมฺหิ ทีปภาสาย สณฺฐิตา
น สาธยติ เสสานํ สตฺตานํ หิตสมฺปทํ
อปฺเปว นาม สาเธยฺย สพฺพโลกสฺส สา หิต
อิติ อาสึสมาเนน ทนฺเตน สมจารินา
กุมารกสฺสเปนาหํ เถเรน ถิรเจตสา
สทฺธมฺมฏฺฐิติกาเมน สกฺกจฺจํ อภิยาจิโต
ตํ ภาสํ อติวิตฺถารํ คตญฺจ วจนกฺกมํ
ปหายาโรปยิตฺวาน ตนฺตึ ภาสํ มโนรมํ

คาถานํ พฺยญฺชนปทํ ยํ ตตฺถ น วิภาวิตํ
เกวลนฺตํ วิภาเวตฺวา เสสนฺตเมว อตฺถโต
ภาสนฺตเรน ภาสิสฺสํ อาวหนฺโต วิภาวินํ
มนโส ปีติปาโมชฺชํ อตฺถธมฺมูปนิสฺสิตนฺติ.

----

๑. ยมกวคฺค วณฺณนา

๑. จกฺขุปาลตฺเถร วตฺถุ. [๑]

มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา,
มนสา เจ ปทุฏฺเฐน ภาสติ วา กโรติ วา,
ตโต นํ ทุกฺขมเนฺวติ จกฺกํว วหโต ปทนฺติ.

อยํ ธมฺมเทสนา กตฺถ ภาสิตาติ. สาวตฺถิยํ. กํ อารพฺภาติ. จกฺขุปาลตฺเถรํ.

สาวตฺถิยํ กิร มหาสุวณฺโณ นาม กุฏุมฺพิโก อโหสิ อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค อปุตฺตโก. โส เอกทิวสํ นหานติตฺถํ คนฺตฺวา นหาตฺวา อาคจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค สมฺปนฺนสาขํ เอกํ วนปฺปตึ ทิสฺวา อยํ มเหสกฺขาย เทวตาย ปริคฺคหิโต ภวิสฺสตีติ ตสฺส เหฏฺฐาภาคํ โสธาเปตฺวา ปาการปริกฺเขปํ การาเปตฺวา วาลุกํ โอกิราเปตฺวา ธชปตากํ อุสฺสาเปตฺวา วนปฺปตึ อลงฺกริตฺวา ปุตฺตํ วา ธีตรํ วา ลภิตฺวา ตุมฺหากํ มหาสกฺการํ กริสฺสามีติ ปตฺถนํ กตฺวา ปกฺกามิ.

อถสฺส ภริยาย กุจฺฉิยํ คพฺโภ ปติฏฺฐาสิ. โส ตสฺสา คพฺภ-ปริหารํ อทาสิ. สา ทสมาสจฺจเยน ปุตฺตํ วิชายิ. เสฏฺฐี อตฺตนา ปาลิตํ วนปฺปตึ นิสฺสาย ลทฺธตฺตา ตสฺส ปาโลติ นามํ อกาสิ. อปรภาเค อญฺญํ ปุตฺตํ ลภิ. ตสฺส จุลฺลปาโลติ นามํ กตฺวา

อิตรสฺส มหาปาโลติ นามํ กริ. เต วยปฺปตฺเต ฆรพนฺธเนน พนฺธึสุ. อปรภาเค มาตาปิตโร กาลมกํสุ. สพฺพํ โภคํ ทฺวินฺนํเยว วิวเรสุํ.

ตสฺมึ สมเย สตฺถา ปวตฺติตปวรธมฺมจกฺโก อนุปุพฺเพน คนฺตฺวา อนาถปิณฺฑิกมหาเสฏฺฐินา จตุปฺปญฺญาสโกฏิธนํ วิสฺสชฺเชตฺวา การิเต เชตวนมหาวิหาเร วิหรติ มหาชนํ สคฺคมคฺเค จ โมกฺขมคฺเค จ ปติฏฺฐาปยมาโน. ตถาคโต หิ มาติปกฺขโต อสีติยา ปิติปกฺขโต อสีติยาติ เทฺวอสีติญาติกุลสหสฺเสหิ การิเต นิโคฺรธมหาวิหาเร เอกเมว วสฺสาวาสํ วสิ อนาถปิณฺฑิเกน การิเต เชตวนมหาวิหาเร เอกูนวีสติ วิสาขาย สตฺตวีสติโกฏิธนปริจฺจาเคน การิเต ปุพฺพาราเม ฉ วสฺสาวาเสติ ทฺวินฺนํ กุลานํ คุณมหนฺตตํ ปฏิจฺจ สาวตฺถึ นิสฺสาย ปญฺจวีสติ วสฺสาวาเส วสิ. อนาถปิณฺฑิโกปิ วิสาขาปิ มหาอุปาสิกา นิพทฺธํ ทิวสสฺส เทฺว วาเร ตถาคตสฺส อุปฏฺฐานํ คจฺฉนฺติ. คจฺฉนฺตา จ "ทหรสามเณรา โน หตฺเถ โอโลเกสฺสนฺตีติ ตุจฺฉหตฺถา น คตปุพฺพา ปุเรภตฺตํ คจฺฉนฺตา ขาทนียาทีนิ คาหาเปตฺวา คจฺฉนฺติ ปจฺฉาภตฺตํ ปญฺจ เภสชฺชานิ อฏฺฐ จ ปานานิ. นิเวสเนสุ ปน เตสํ ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนํ ภิกฺขุสหสฺสานํ นิจฺจํ ปญฺญตฺตาเนวาสนานิ โหนฺติ. อนฺนปานเภสชฺเชสุ โย ยํ อิจฺฉติ ตสฺส ตํ ยถิจฺฉิตเมว สมฺปชฺชติ, เตสุ อนาถปิณฺฑิเกน เอกเมว ทิวสํ สตฺถารํ[๑] ปญฺโห[๒] น ปุจฺฉิตปุพฺโพ. โส กิร ตถาคโต

๑. สตฺถาติปิ. ๒. ปญฺหนฺติปิ.

พุทฺธสุขุมาโล ขตฺติยสุขุมาโล พหุปกาโร เม คหปตีติ มยฺหํ ธมฺมํ เทเสนฺโต กิลเมยฺยาติ สตฺถริ อธิมตฺตสิเนเหน ปญฺหํ น ปุจฺฉติ. สตฺถา ปน ตสฺมึ นิสินฺนมตฺเตเยว อยํ เสฏฺฐี มํ อรกฺขิตพฺพฏฺฐาเน รกฺขติ อหํ หิ กปฺปสตสหสฺสาธิกานิ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ อลงฺกตปฺปฏิยตฺตํ อตฺตโน สีสํ ฉินฺทิตฺวา อกฺขีนิ อุปฺปาเฏตฺวา หทยมํสํ อุพฺพตฺเตตฺวา ปาณสมํ ปุตฺตทารํ ปริจฺจชิตฺวา ปารมิโย ปูเรนฺโต ปเรสํ ธมฺมเทสนตฺถเมว ปูเรสึ เอส มํ อรกฺขิตพฺพฏฺฐาเน รกฺขตีติ เอกํ ธมฺมเทสนํ กเถสิเยว.

ตทา สาวตฺถิยํ สตฺต มนุสฺสโกฏิโย วสนฺติ. เตสุ สตฺถุ ธมฺมกถํ สุตฺวา ปญฺจโกฏิมตฺตา มนุสฺสา อริยสาวกา ชาตา, เทฺวโกฏิมตฺตา ปุถุชฺชนา. เตสุ อริยสาวกานํ เทฺวเยว กิจฺจานิ อเหสุํ ปุเรภตฺตํ ทานํ เทนฺติ ปจฺฉาภตฺตํ คนฺธมาลาทิหตฺถา วตฺถเภสชฺชปานกาทึ คาหาเปตฺวา ธมฺมสฺสวนตฺถาย คจฺฉนฺติ.

อเถกทิวสํ มหาปาโล อริยสาวเก คนฺธมาลาทิหตฺเถ วิหารํ คจฺฉนฺเต ทิสฺวา อยํ มหาชโน กุหึ คจฺฉตีติ ปุจฺฉิตฺวา ธมฺมสฺสวนายาติ สุตฺวา อหํปิ คมิสฺสามีติ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ปริสปริยนฺเต นิสีทิ.

พุทฺธา จ นาม ธมฺมํ เทเสนฺตา สรณสีลปพฺพชฺชาทีนํ อุปนิสฺสยํ โอโลเกตฺวา อชฺฌาสยวเสน ธมฺมํ เทเสนฺติ ตสฺมา ตํทิวสํ สตฺถา ตสฺส อุปนิสฺสยํ โอโลเกตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อนุปุพฺพีกถํ กเถสิ. เสยฺยถีทํ ทานกถํ สีลกถํ สคฺคกถํ กามานํ

อาทีนวํ โอการํ สงฺกิเลสํ เนกฺขมฺเม อานิสํสํ ปกาเสสิ. ตํ สุตฺวา มหาปาโล กุฏุมฺพิโก จินฺเตสิ ปรโลกํ คจฺฉนฺตํ ปุตฺตธีตโร วา โภคา วา นานุคจฺฉนฺติ สรีรํปิ อตฺตนา สทฺธึ น คจฺฉติ กึ เม ฆราวาเสน, ปพฺพชิสฺสามีติ. โส เทสนาปริโยสาเน สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิ. อถ นํ สตฺถา นตฺถิ เต โกจิ อาปุจฺฉิตพฺพยุตฺตโก ญาตีติ อาห. กนิฏฺฐภาตา เม อตฺถิ ภนฺเตติ. เตนหิ ตํ อาปุจฺฉาหีติ. โส สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เคหํ คนฺตฺวา กนิฏฺฐํ ปกฺโกสาเปตฺวา ตาต ยํ อิมสฺมึ กุเล สวิญฺญาณกาวิญฺญาณกํ ธนํ กิญฺจิ อตฺถิ สพฺพนฺตํ ตว ภาโร ปฏิปชฺชาหิ นนฺติ. ตุมฺเห ปน สามีติ. อหํ สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามีติ. กึ กเถสิ ภาติก ตฺวํ เม มาตริ มตาย มาตา วิย ปิตริ มเต ปิตา วิย ลทฺโธ เคเห โว มหาวิภโว สกฺกา เคหํ อชฺฌาวสนฺเตเหว ปุญฺญานิ กาตุํ มา เอวมกตฺถาติ. ตาต มยา สตฺถุ ธมฺมเทสนา สุตา สตฺถารา หิ สณฺหสุขุมํ ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา อาทิมชฺฌปริโยสานกลฺยาณธมฺโม เทสิโต. น สกฺกา โส อคารมชฺเฌ ปูเรตุํ ปพฺพชิสฺสามิ ตาตาติ. ภาติก ตรุณาปิจ ตาว มหลฺลกกาเล ปพฺพชิสฺสถาติ. ตาต มหลฺลกสฺส หิ อตฺตโน หตฺถปาทาปิ อนสฺสวา โหนฺติ น วเส วตฺตนฺติ กิมงฺคํ ปน ญาตกา สฺวาหํ ตว วจนํ น กโรมิ สมณปฏิปตฺตึ ปูเรสฺสามิ

ชราชชฺชริตา โหนฺติ　　　หตฺถปาทา อนสฺสวา
ยสฺส โส วิหตตฺถาโม　　　กถํ ธมฺมํ จริสฺสติ

ปพฺพชิสฺสาเมวาหํ ตาตาติ. ตสฺส วิรวนฺตสฺเสว สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา ลทฺธปพฺพชฺชูปสมฺปโท อาจริยุปชฺฌายานํ สนฺติเก ปญฺจ วสฺสานิ วสิตฺวา วุตฺถวสฺโส ปวาเรตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ปุจฺฉิ ภนฺเต อิมสฺมึ สาสเน กติ ธุรานีติ. คนฺถธุรํ วิปสฺสนาธุรนฺติ เทฺวเยว ธุรานิ ภิกฺขูติ. กตมํ ปน ภนฺเต คนฺถธุรํ กตมํ วิปสฺสนาธุรนฺติ. อตฺตโน ปญฺญานุรูเปน เอกํ วา เทฺว วา นิกาเย สกลํ วา ปน เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ อุคฺคณฺหิตฺวา ตสฺส ธารณํ กถนํ วาจนนฺติ อิทํ คนฺถธุรํ นาม. สลฺลหุกวุตฺติโน ปน ปนฺตเสนาสนาภิรตสฺส อตฺตภาเว ขยวยํ ปฏฺฐเปตฺวา สาตจฺจกิริยาวเสน วิปสฺสนํ วฑฺเฒตฺวา อรหตฺตคฺคหณนฺติ อิทํ[๑] วิปสฺสนาธุรํ นามาติ. ภนฺเต อหํ มหลฺลกกาเล ปพฺพชิโต คนฺถธุรํ ปูเรตุํ น สกฺขิสฺสามิ วิปสฺสนาธุรํ ปน ปูเรสฺสามิ กมฺมฏฺฐานํ เม กเถถาติ. อถสฺส สตฺถา ยาว อรหตฺตา กมฺมฏฺฐานํ กเถสิ. โส สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อตฺตนา สหคามิโน ภิกฺขู ปริเยสนฺโต สฏฺฐึ ภิกฺขู ลภิตฺวา เตหิ สทฺธึ นิกฺขมิตฺวา วีสโยชนสตมคฺคํ คนฺตฺวา เอกํ มหนฺตํ ปจฺจนฺตคามํ ปตฺวา ตตฺถ สปริวาโร ปิณฺฑาย ปาวิสิ.

มนุสฺสา วตฺตสมฺปนฺเน ภิกฺขู ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺตา อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา นิสีทาเปตฺวา ปณีเตนาหาเรน ปริวิสิตฺวา ภนฺเต กุหึ อยฺยา คจฺฉนฺตีติ ปุจฺฉิตฺวา ยถาผาสุกฏฺฐานํ อุปาสกาติ

[๑] กตฺถจิ อิติ อิทนฺติ น ทิสฺสติ.

วุตฺเต ปณฺฑิตมนุสฺสา วสฺสาวาสํ เสนาสนํ ปริเยสนฺติ ภทนฺตาติ ญตฺวา ภนฺเต สเจ อยฺยา อิมํ เตมาสํ อิธ วเสยฺยุํ มยํ สรเณสุ ปติฏฺฐาย สีลานิ คณฺเหยฺยามาติ อาหํสุ. เตปิ มยํ อิมานิ กุลานิ นิสฺสาย ภวนิสฺสรณํ กริสฺสามาติ อธิวาเสสุํ. มนุสฺสา เตสํ ปฏิญฺญํ คเหตฺวา วิหารํ ปฏิชคฺคิตฺวา รตฺติฏฺฐานทิวาฏฺฐานานิ สมฺปาเทตฺวา อทํสุ. เต นิพทฺธํ ตเมว คามํ ปิณฺฑาย ปวิสนฺติ. อถ เน เอโก เวชฺโช อุปสงฺกมิตฺวา ภนฺเต พหุนฺนํ วสนฏฺฐาเน อผาสุกํปิ นาม โหติ ตสฺมึ อุปฺปนฺเน มยฺหํ กเถยฺยาถ เภสชฺชํ กริสฺสามีติ ปวาเรสิ.

เถโร วสฺสูปนายิกาทิวเส เต ภิกฺขู อามนฺเตตฺวา ปุจฺฉิ อาวุโส อิมํ เตมาสํ กตีหิ อิริยาปเถหิ วีตินาเมสฺสถาติ. จตูหิ ภนฺเตติ. กึ ปเนตํ อาวุโส ปฏิรูปํ นนุ อปฺปมตฺเตหิ ภวิตพฺพํ มยํ หิ ธรมานสฺส พุทฺธสฺส สนฺติกา กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อาคตา พุทฺธา จ นาม น สกฺกา สเฐน อาราเธตุํ กลฺยาณชฺฌาสเยน เหเต อาราเธตพฺพา ปมตฺตสฺส จ นาม จตฺตาโร อปายา สกเคหสทิสา อปฺปมตฺตา โหถาวุโสติ. ตุมฺเห ปน ภนฺเตติ. อหํ ตีหิ อิริยาปเถหิ วีตินาเมสฺสามิ ปิฏฺฐึ น ปสาเรสฺสามิ อาวุโสติ. สาธุ ภนฺเต อปฺปมตฺตา โหถาติ.

เถรสฺส นิทฺทํ อโนกฺกมนฺตสฺส ปฐมมาเส อติกฺกนฺเต อกฺขิโรโค อุปฺปชฺชิ. ฉิทฺทฆฏโต อุทกธารา วิย อกฺขีหิ ธารา ปคฺฆรนฺติ. โส สพฺพรตฺตึ สมณธมฺมํ กตฺวา อรุณุคฺคมเน คพฺภํ ปวิสิตฺวา นิสีทิ.

ภิกฺขู ภิกฺขาจารเวลาย เถรสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา ภิกฺขาจารเวลา ภนฺเตติ อาหํสุ. เตนหาวุโส คณฺหถ ปตฺตจีวรนฺติ อตฺตโน ปตฺตจีวรํ คาหาเปตฺวา นิกฺขมิ. ภิกฺขู ตสฺส อกฺขี ปคฺฆรนฺเต ทิสฺวา กิเมตํ ภนฺเตติ ปุจฺฉึสุ. อกฺขี เม อาวุโส วาตา วิชฺฌนฺตีติ. นนุ ภนฺเต เวชฺเชนมฺห ปวาริตา ตสฺส กเถยฺยามาติ. สาธาวุโสติ. เต เวชฺชสฺส กถยึสุ. โส เตลํ ปจิตฺวา เปเสสิ. เถโร นาสาย เตลํ อาสิญฺจนฺโต นิสินฺนโกว อาสิญฺจิตฺวา อนฺโตคามํ ปาวิสิ. เวชฺโช ทิสฺวา อาห ภนฺเต อยฺยสฺส กิร อกฺขี วาโต วิชฺฌตีติ. อาม อุปาสกาติ. ภนฺเต มยา เตลํ ปจิตฺวา เปสิตํ นาสาย โว อาสิตฺตนฺติ. อาม อุปาสกาติ. อิทานิ กีทิสนฺติ. รุชเตว อุปาสกาติ. เวชฺโช มยา เอกวาเรเนว วูปสมนตฺถํ เตลํ ปหิตํ กินฺนุ โข โรโค น วูปสนฺโตติ จินฺเตตฺวา ภนฺเต นิสีทิตฺวา โว อาสิตฺตํ นิปชฺชิตฺวาติ ปุจฺฉิ. เถโร ตุณฺหี อโหสิ ปุนปฺปุนํ ปุจฺฉิยมาโนปิ น กเถสิ. โส วิหารํ คนฺตฺวา วสนฏฺฐานํ โอโลเกสฺสามีติ จินฺเตตฺวา เตนหิ ภนฺเต คจฺฉถาติ เถรํ วิสฺสชฺเชตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา เถรสฺส วสนฏฺฐานํ โอโลเกนฺโต จงฺกมนนิสีทนฏฺฐานเมว ทิสฺวา สยนฏฺฐานํ อทิสฺวา ภนฺเต นิสินฺเนหิ โว อาสิตฺตํ นิปฺปนฺเนหีติ ปุจฺฉิ. เถโร ตุณฺหี อโหสิ. มา ภนฺเต เอวมกตฺถ สมณธมฺโม นาม สรีเร ยาเปนฺเต สกฺกา กาตุํ นิปชฺชิตฺวา อาสิญฺจถาติ ปุนปฺปุนํ ยาจิ. คจฺฉาวุโส

มนฺเตตฺวา ชานิสฺสามีติ. เถรสฺส จ ตตฺถ เนว ญาตี น สาโลหิตา[๑] อตฺถิ เกน สทฺธึ มนฺเตยฺย กรชกาเยน ปน สทฺธึ มนฺเตนฺโต วเทหิ ตาว อาวุโส ปาลิต กึ อกฺขี โอโลเกสฺสสิ อุทาหุ พุทฺธสาสนํ อนมตคฺคสฺมึ หิ สํสารวฏฺเฏ ตว อกฺขิกาณสฺส คณนา นตฺถิ อเนกานิ ปน พุทฺธสตานิ พุทฺธสหสฺสานิ อตีตานิ เตสุ เอกพุทฺโธปิ น ปริจฺฉินฺโน อิทานิ อิมํ อนฺโตวสฺสํ ตโย มาเส น นิปชฺชิสฺสามีติ เต มานสํ พทฺธํ ตสฺมา จกฺขูนิ เต นสฺสนฺตุ วา ภิชฺชนฺตุ วา พุทฺธสาสนเมว ธาเรหิ มา จกฺขูนีติ ภูตกายํ โอวทนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

" จกฺขูนิ หายนฺตุ[๒] มมายิตานิ
โสตานิ หายนฺตุ ตเถว เทโห,
สพฺพมฺปิทํ หายตุ เทหนิสฺสิตํ
กึการณา ปาลิต ตฺวํ ปมชฺชสิ.
จกฺขูนิ ชีรนฺตุ[๓] มมายิตานิ
โสตานิ ชีรนฺตุ[๓] ตเถว กาโย
สพฺพมฺปิทํ ชีรตุ[๔] กายนิสฺสิตํ
กึการณา ปาลิต ตฺวํ ปมชฺชสิ.
จกฺขูนิ ภิชฺชนฺตุ[๕] มมายิตานิ
โสตานิ ภิชฺชนฺตุ[๕] ตเถว รูปํ

๑. ญาติสาโลหิตาติปิ ปาโจ. ๒. สี. หายนฺติ. ๓. สี. ชีรนฺติ. ๔. สี. ชีรติ.
๕. สี. ภิชฺชนฺติ.

สพฺพมฺปิทํ ภิชฺชตุ¹ รูปนิสฺสิตํ
กึการณา ปาลิต ตุวํ ปมชฺชสีติ."

เอวํ ตีหิ คาถาหิ อตฺตโน โอวาทํ ทตฺวา นิสินฺนโกว นตฺถุกมฺมํ กตฺวา คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. เวชฺโช ทิสฺวา กึ ภนฺเต นตฺถุกมฺมํ กตนฺติ ปุจฺฉิ. อาม อุปาสกาติ. กีทิสํ ภนฺเตติ. รุชเตว อุปาสกาติ. นิสีทิตฺวา โว ภนฺเต กตํ นิปชฺชิตฺวาติ. เถโร ตุณฺหี อโหสิ ปุนปฺปุนํ ปุจฺฉิโตปิ นฺ กิญฺจิ กเถสิ. อถ นํ เวชฺโช ภนฺเต ตุมฺเห สปฺปายํ น กโรถ อชฺช ปฏฺฐาย อสุเกน เม เตลํ ปกฺกนฺติ มา วทิตฺถ อหํปิ มยา โว เตลํ ปกฺกนฺติ น วกฺขามีติ อาห. โส เวชฺเชน ปจฺจกฺขาโต วิหารํ คนฺตฺวา เวชฺเชนาปิ ปจฺจกฺขาโตสิ อิริยาปถํ มา วิสฺสชฺชิ สมณาติ

" ปฏิกฺขิตฺโต ติกิจฺฉาย เวชฺเชนาสิ วิวชฺชิโต
นิยโต มจฺจุราชสฺส กึ ปาลิต ปมชฺชสีติ "

อิมาย คาถาย อตฺตานํ โอวทิตฺวา สมณธมฺมํ อกาสิ. อถสฺส มชฺฌิมยาเม อติกฺกนฺตมตฺเต อปฺปุพฺพํ อจริมํ อกฺขีนิ เจว กิเลสา จ ปภิชฺชึสุ. โส สุกฺขวิปสฺสโก อรหา หุตฺวา คพฺภํ ปวิสิตฺวา นิสีทิ. ภิกฺขู ภิกฺขาจารเวลาย คนฺตฺวา ภิกฺขาจารกาโล ภนฺเตติ อาหํสุ. กาโล อาวุโสติ. อาม ภนฺเตติ. เตนหิ คจฺฉถาติ. ตุมฺเห ปน ภนฺเตติ. อกฺขีนิ เม อาวุโส ปริหีนานีติ. เต ตสฺส อกฺขีนิ โอโลเกตฺวา อสฺสุปุณฺณเนตฺตา หุตฺวา ภนฺเต

๑. สี. ภิชฺชติ.

มา จินฺตยิตฺถ มยํ โว ปฏิชคฺคิสฺสามาติ เถรํ อสฺสาเสตฺวา กตฺตพฺพยุตฺตกํ วตฺตปฏิวตฺตํ กตฺวา คามํ ปวิสึสุ. มนุสฺสา เถรํ อทิสฺวา ภนฺเต อมฺหากํ อยฺโย กุหินฺติ ปุจฺฉิตฺวา ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา ยาคุํ เปเสตฺวา สยํ ปิณฺฑปาตํ อาทาย คนฺตฺวา เถรํ วนฺทิตฺวา ปาทมูเล ปวฏฺฏมานา โรทิตฺวา มยํ ภนฺเต ปฏิชคฺคิสฺสาม ตุมฺเห มา จินฺตยิตฺถาติ สมสฺสาเสตฺวา ปกฺกมึสุ. ตโต ปฏฺฐาย นิพทฺธํ ยาคุภตฺตํ วิหารเมว เปเสนฺติ. เถโรปิ อิตเร สฏฺฐิภิกฺขู นิรนฺตรํ โอวทติ. เต ตสฺโสวาเท ฐตฺวา อุปกฺกฏฺฐาย ปวารณาย สพฺเพว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณึสุ วุตฺถวสฺสา จ ปน สตฺถารํ ทฏฺฐุกามา หุตฺวา เถรํ อาหํสุ ภนฺเต สตฺถารํ ทฏฺฐุกามมฺหาติ. เถโร เตสํ วจนํ สุตฺวา จินฺเตสิ อหํ ทุพฺพโล อนฺตรามคฺเค จ อมนุสฺสปริคฺคหิตา อฏวี อตฺถิ มยิ เอเตหิ สทฺธึ คจฺฉนฺเต สพฺเพ กิลมิสฺสนฺติ ภิกฺขํปิ ลภิตุํ น สกฺขิสฺสนฺติ อิเม ปุเรตรเมว เปเสสฺสามีติ. อถ เน อาห อาวุโส ตุมฺเห ปุรโต คจฺฉถาติ. ตุมฺเห ปน ภนฺเตติ. อหํ ทุพฺพโล อนฺตรามคฺเค จ อมนุสฺสปริคฺคหิตา อฏวี อตฺถิ มยิ ตุมฺเหหิ สทฺธึ คจฺฉนฺเต สพฺเพ กิลมิสฺสถ ตุมฺเห ปุรโต คจฺฉถาติ. มา ภนฺเต เอวํ กริตฺถ มยํ ตุมฺเหหิ สทฺธึเยว คมิสฺสามาติ. มา โว อาวุโส เอวํ รุจฺจิตฺถ เอวํ สนฺเต มยฺหํ อผาสุกํ ภวิสฺสติ มยฺหํ กนิฏฺโฐ ตุมฺเห ทิสฺวา ปุจฺฉิสฺสติ อถสฺส มม จกฺขูนํ ปริหีนภาวํ อาโรเจยฺยาถ โส มยฺหํ สนฺติกํ กญฺจิเทว

ปหิณิสฺสติ เตน สทฺธึ อาคจฺฉิสฺสามิ ตุมฺเห มม วจเนน
ทสพลญฺจ อสีติมหาเถเร จ วนฺทถาติ เต อุยฺโยเชสิ. เต เถรํ
ขมาเปตฺวา อนฺโตคามํ ปวิสึสุ. มนุสฺสา เต นิสีทาเปตฺวา ภิกฺขํ
ทตฺวา กึ ภนฺเต อยฺยานํ คมนากาโร ปญฺญายตีติ. อาม
อุปาสกา สตฺถารํ ทฏฺฐุกามมฺหาติ. เต ปุนปฺปุนํ ยาจิตฺวา เตสํ
คมนฉนฺทเมว ญตฺวา อนุคนฺตฺวา ปริเทวิตฺวา นิวตฺตึสุ. เตปิ
อนุปุพฺเพน เชตวนํ คนฺตฺวา สตฺถารญฺจ มหาเถเร จ เถรสฺส
วจเนน วนฺทิตฺวา ปุนทิวเส ยตฺถ เถรสฺส กนิฏฺโฐ วสติ ตํ
วีถึ ปิณฺฑาย ปวิสึสุ. กุฏุมฺพิโก เต สญฺชานิตฺวา นิสีทาเปตฺวา
กตปฏิสนฺถาโร ภาติกตฺเถโร เม กุหินฺติ ปุจฺฉิ. อถสฺส
เต ตํ ปวตฺตึ อาโรเจสุ. โส เตสํ ปาทมูเล ปวฏฺเฏนฺโต
โรทิตฺวา ปุจฺฉิ อิทานิ ภนฺเต กึ กาตพฺพนฺติ. เถโร อิโต
กสฺสจิ คมนํ ปจฺจาสึสติ คตกาเล เตน สทฺธึ อาคมิสฺสตีติ.
อยํ เม ภนฺเต ภาคิเนยฺโย ปาลิโต นาม เอตํ เปเสถาติ.
เอวํ เปเสตุํ น สกฺกา มคฺเค ปริปนฺโถ อตฺถิ ปพฺพาเชตฺวา
เปเสตุํ วฏฺฏตีติ. เอวํ กตฺวา เปเสถ ภนฺเตติ. อถ นํ
ปพฺพาเชตฺวา อฑฺฒมาสมตฺตํ จีวรคฺคหณาทีนิ สิกฺขาเปตฺวา มคฺคํ
อาจิกฺขิตฺวา ปหิณึสุ. โส อนุปุพฺเพน ตํ คามํ ปตฺวา คามทฺวาเร
เอกํ มหลฺลกํ ทิสฺวา อิมํ คามํ นิสฺสาย โกจิ อารญฺญโก
วิหาโร อตฺถีติ ปุจฺฉิ. อตฺถิ ภนฺเตติ. โก ตตฺถ วสตีติ.
ปาลิตตฺเถโร นาม ภนฺเตติ. มคฺคํ เม อาจิกฺขถาติ. โกสิ

ตฺวํ ภนฺเตติ. เถรสฺส ภาคิเนยฺโยมฺหีติ. อถ นํ คเหตฺวา วิหารํ เนสิ. โส เถรํ วนฺทิตฺวา อชฺฌฌมาสมตฺตํ วตฺตปฏิวตฺตํ กตฺวา เถรํ สมฺมา ปฏิชคฺคิตฺวา ภนฺเต มาตุลกุฏุมฺพิโก เม ตุมฺหากํ อาคมนํ ปจฺจาสึสติ เอถ คจฺฉามาติ อาห. เตนหิ เม ยฏฺฐิโกฏึ คณฺหาหีติ. โส ยฏฺฐิโกฏึ คเหตฺวา เถเรน สทฺธึ อนฺโตคามํ ปาวิสิ. มนุสฺสา เถรํ นิสีทาเปตฺวา กึ ภนฺเต คมนากาโร โว ปญฺญายตีติ ปุจฺฉึสุ. อาม อุปาสกา คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิสฺสามีติ. เต นานปฺปกาเรน ยาจิตฺวา อลภนฺตา เถรํ อุยฺโยเชนฺตา อุปฑฺฒปถํ คนฺตฺวา โรทิตฺวา นิวตฺตึสุ. สามเณโร เถรํ ยฏฺฐิโกฏิยา อาทาย คจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค อฏวิยํ สงฺกฏฺฐนครํ นาม เถเรน อุปนิสฺสาย วุตฺถปุพฺพคามํ สมฺปาปุณิ. โส ตโต นิกฺขมิตฺวา อรญฺเญ คายิตฺวา ทารูนิ อุทฺธรนฺติยา เอกิสฺสา อิตฺถิยา คีตสทฺทํ สุตฺวา สเร นิมิตฺตํ คณฺหิ.

อิตฺถีสทฺโท วิย หิ อญฺโญ สทฺโท ปุริสานํ สกลสรีรํ ผริตฺวา ฐาตุํ สมตฺโถ นาม นตฺถิ. เตนาห ภควา นาหํ ภิกฺขเว อญฺญํ เอกสทฺทมฺปิ สมนุปสฺสามิ โย๑ เอวํ ปุริสสฺส จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ ยถยิทํ ภิกฺขเว อิตฺถีสทฺโทติ.๒

สามเณโร ตตฺถ นิมิตฺตํ คเหตฺวา ยฏฺฐิโกฏึ วิสฺสชฺเชตฺวา ติฏฺฐถ ตาว ภนฺเต กิจฺจํ เม อตฺถีติ ตสฺสา สนฺติกํ คโต. สา ตํ ทิสฺวา ตุณฺหี อโหสิ. โส ตาย สทฺธึ สีลวิปตฺตึ ปาปุณิ.

๑. สี. ม. เอวเมว โหติ. ปาลิยมฺปน ยนฺติ ทิสฺสติ. ๒. องฺ. เอก. ๒๐/๑.

เถโร จินฺเตสิ อิทาเนเวโก คีตสทฺโท สูยิตฺถ โส จ โข อิตฺถิยา สามเณโรปิ จิรายติ โส สีลวิปตฺตึ ปตฺโต ภวิสฺสตีติ. โสปิ อตฺตโน กิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวา อาคนฺตฺวา คจฺฉาม ภนฺเตติ อาห. อถ นํ เถโร ปุจฺฉิ ปาโป ชาโตสิ สามเณราติ. โส ตุณฺหี หุตฺวา ปุนปฺปุนํ ปุฏฺโฐปิ น กิญฺจิ กเถสิ. อถ นํ เถโร อาห ตาทิเสน ปาเปน มม ยฏฺฐิโกฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถีติ. โส สํเวคปฺปตฺโต กาสายานิ อปเนตฺวา คิหินิยาเมน ปริทหิตฺวา ภนฺเต อหํ ปุพฺเพ สามเณโร อิทานิ ปนมฺหิ คิหี ชาโต ปพฺพชนฺโตปิจาหํ น สทฺธาย ปพฺพชิโต มคฺคปริปนฺถภเยน ปพฺพชิโต เอถ คจฺฉามาติ อาห. อาวุโส คิหิปาโปปิ สมณปาโปปิ ปาโปเยว ตฺวํ สมณภาเว ฐตฺวาปิ สีลมตฺตํ ปูเรตุํ นาสกฺขิ คิหี หุตฺวา กินฺนาม กลฺยาณํ กริสฺสสิ ตาทิเสน ปาเปน มม ยฏฺฐิโกฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถีติ. ภนฺเต อมนุสฺสุปทฺทูโต มคฺโค ตุมฺเห จ อนฺธา กถํ อิธ วสิสฺสถาติ. อถ นํ เถโร อาวุโส ตฺวํ มา เอวํ จินฺตยิ อิเธว เม นิปชฺชิตฺวา มรนฺตสฺสาปิ อปราปรํ ปวฏฺเฏนฺตสฺสาปิ ตยา สทฺธึ คมนํ นาม นตฺถีติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

หนฺทาหํ หตจกฺขุสฺมิ กนฺตารทฺธานมาคโต
สยมาโน น คจฺฉามิ นตฺถิ พาเล สหายตา.
หนฺทาหํ หตจกฺขุสฺมิ กนฺตารทฺธานมาคโต
มริสฺสามิ โน คมิสฺสามิ นตฺถิ พาเล สหายตาติ.

ตํ สุตฺวา อิตโร สํเวคชาโต ภาริยํ วต เม สาหสิกํ อนนุจฺฉวิกํ กมฺมํ กตนฺติ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺโต วนสณฺฑํ ปกฺขนฺทิตฺวา ตถา ปกฺกนฺโตว อโหสิ.

เถรสฺสาปิ สีลเตเชน สฏฺฐิโยชนายามํ ปณฺณาสโยชนวิตฺถตํ ปณฺณรสโยชนพหลํ ชยสุมนปุปฺผวณฺณํ นิสีทนุฏฺฐหนกาเลสุ โอนมนุนฺนมนปกติกํ สกฺกสฺส เทวราชสฺส ปณฺฑุกมฺพลสิลาสนํ อุณฺหาการํ ทสฺเสสิ. สกฺโก โก นุ โข มํ ฐานา จาเวตุกาโมติ โอโลเกนฺโต ทิพฺเพน จกฺขุนา เถรํ อทฺทส.

เตนาหุ โปราณา

" สหสฺสเนตฺโต เทวินฺโท ทิพฺพจกฺขุํ วิโสธยิ
' ปาปครหี อยํ ปาโล อาชีวํ ปริโสธยิ, '
สหสฺสเนตฺโต เทวินฺโท ทิพฺพจกฺขุํ วิโสธยิ
' ธมฺมครุโก อยํ ปาโล นิสินฺโน สาสเน รโตติ.

อถสฺส เอตทโหสิ สจาหํ เอวรูปสฺส ปาปครหิโน ธมฺมครุกสฺส อยฺยสฺส สนฺติกํ น คมิสฺสามิ มุทฺธา เม สตฺตธา ผเลยฺย คมิสฺสามิสฺส สนฺติกนฺติ. ตโต

สหสฺสเนตฺโต เทวินฺโท เทวรชฺชสิรีธโร
ตํขเณน อาคนฺตฺวา จกฺขุปาลํ อุปาคมิ.

อุปคนฺตฺวา จ ปน เถรสฺสาวิทูเร ปทสทฺทํ อกาสิ. อถ นํ เถโร ปุจฺฉิ โก เอโสติ. อหํ ภนฺเต อทฺธิโกติ. กุหึ ยาสิ อุปาสกาติ. สาวตฺถึ ภนฺเตติ. ยาหิ อาวุโสติ. อยฺโย ปน ภนฺเต กุหึ

คมิสฺสตีติ. อหํปิ ตตฺเถว คมิสฺสามีติ. เตนหิ เอกโตว คจฺฉาม ภนฺเตติ. อหํ ทุพฺพโล มยา สทฺธึ คจฺฉนฺตสฺส ตว ปปญฺโจ ภวิสฺสตีติ. มยฺหํ อจฺจายิกํ นตฺถิ อหํปิ อยฺเยน สทฺธึ คจฺฉนฺโต ทสสุ ปุญฺญกิริยาวตฺถูสุ เอกํ ลภิสฺสามิ เอกโตว คจฺฉาม ภนฺเตติ. เถโร เอโส สปฺปุริโส ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา เตนหิ ยฏฺฐิโกฏึ คณฺห อุปาสกาติ อาห. สกฺโก ตถา กตฺวา ปฐวึ สงฺขิปนฺโต สายณฺหสมเย เชตวนํ สมฺปาเปสิ. เถโร สงฺขปณวาทิสทฺทํ สุตฺวา กตฺเถโส สทฺโทติ ปุจฺฉิ. สาวตฺถิยํ ภนฺเตติ. มยํ คมนกาเล จิเรน คมิมฺหาติ. อหํ อุชุกมคฺคํ ชานามิ ภนฺเตติ. ตสฺมึ ขเณ เถโร นายํ มนุสฺโส เทวตา ภวิสฺสตีติ สลฺลกฺเขสิ.

สหสฺสเนตฺโต เทวินฺโท เทวรชฺชสิรีธโร
สงฺขิปิตฺวาน ตํ มคฺคํ ขิปฺปํ สาวตฺถิมาคมิ.

โส เถรสฺเสวตฺถาย กนิฏฺฐกุฏุมฺพิเกน การิตํ ปณฺณสาลํ เนตฺวา ผลเก นิสีทาเปตฺวา ปิยสหายวณฺเณน ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา สมฺม ปาลาติ ปกฺโกสิ. กึ สมฺมาติ. เถรสฺส อาคตภาวํ ชานาสีติ. น ชานามิ กึ ปน เถโร อาคโตติ. อาม สมฺม อิทานาหํ วิหารํ คนฺตฺวา เถรํ ตยา การิตปณฺณสาลายํ นิสินฺนกํ ทิสฺวา อาคโตมฺหีติ วตฺวา ปกฺกามิ. กุฏุมฺพิโกปิ วิหารํ คนฺตฺวา เถรํ ทิสฺวา ปาทมูเล ปวฏฺเฏนฺโต โรทิตฺวา อิทํ ทิสฺวา อหํ ภนฺเต ตุมฺหากํ ปพฺพชิตุํ นาทาสินฺติอาทีนิ วตฺวา เทฺว ทาสทารเก ภุชิสฺเส กตฺวา เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพาเชตฺวา

อนุโตคามโต ยาคุภตฺตาทีนิ อาหริตฺวา เถรํ อุปฏฺฐหถาติ ปฏิปาเทสิ. สามเณรา วตฺตปฏิวตฺตํ กตฺวา เถรํ อุปฏฺฐหึสุ.

อเถกทิวสํ ทิสาวาสิโน ภิกฺขู สตฺถารํ ปสฺสิสฺสามาติ เชตวนํ อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อสีติมหาเถเร ทิสฺวา วิหารจาริกํ จรนฺตา จกฺขุปาลตฺเถรสฺส วสนฏฺฐานํ ปตฺวา อิทํปิ ปสฺสิสฺสามาติ สายํ ตทภิมุขา อเหสส. ตสฺมึ ขเณ มหาเมโฆ อุฏฺฐหิ. เต อิทานิ สายญฺจ เมโฆ จ อุฏฺฐิโต ปาโตว อาคนฺตฺวา ปสฺสิสฺสามาติ นิวตฺตึสุ. เทโว ปฐมยาเม วสฺสิตฺวา มชฺฌิมยาเม วิคโต. เถโร อารทฺธวิริโย อาจิณฺณจงฺกมโน ตสฺมา ปจฺฉิมยาเม จงฺกมนํ โอตริ. ตทา ปน นววุฏฺฐาย ภูมิยา พหู อินฺทโคปกา อุฏฺฐหึสุ. เต เถเร จงฺกมนฺเต เยภุยฺเยน วิปชฺชึสุ. อนฺเตวาสิกา เถรสฺส จงฺกมนฏฺฐานํ กาลสฺเสว น สมฺมชฺชึสุ. อิตเร ภิกฺขู เถรสฺส วสนฏฺฐานํ ปสฺสิสฺสามาติ อาคนฺตฺวา จงฺกมเน ปาณเก ทิสฺวา โก อิมสฺมึ จงฺกมตีติ ปุจฺฉึสุ. อมฺหากํ อุปชฺฌาโย ภนฺเตติ. เต อุชฺฌายึสุ ปสฺสถ สมณสฺส กมฺมํ สจกฺขุกาเล นิปชฺชิตฺวา นิทฺทายนฺโต กิญฺจิ อกตฺวา อิทานิ จกฺขุวิกลกาเล จงฺกมามีติ เอตฺตเก ปาเณ มาเรสิ อตฺถํ กริสฺสามีติ อนตฺถํ อกรีติ. อถ เต คนฺตฺวา ตถาคตสฺส อาโรเจสุํ ภนฺเต จกฺขุปาลตฺเถโร จงฺกมามีติ พหู ปาณเก มาเรสีติ. กึ ปน โส ตุมฺเหหิ มาเรนฺโต ทิฏฺโฐติ. น

๑. อิธาติ ยุตฺตตรํ.

ทิฏฺโฐ ภนฺเตติ. ยเถว ตุมฺเห ตํ น ปสฺสถ ตถา โสปิ เต ปาเณ น ปสฺสติ ขีณาสวานํ มรณเจตนา นาม นตฺถิ ภิกฺขเวติ. ภนฺเต อรหตฺตสฺส อุปนิสฺสเย สติ กสฺมา อนฺโธ ชาโตติ. อตฺตนา กตกมฺมวเสน ภิกฺขเวติ. กึ ปน ภนฺเต เตน กตนฺติ. เตนหิ ภิกฺขเว สุณาถ

อตีเต พาราณสิยํ พาราณสีราเช รชฺชํ กาเรนฺเต เอโก เวชฺโช คามนิคเม จริตฺวา เวชฺชกมฺมํ กโรนฺโต เอกํ จกฺขุทุพฺพลํ อิตฺถึ ทิสฺวา ปุจฺฉิ กินฺเต อผาสุกนฺติ. อกฺขีหิ น ปสฺสามีติ. เภสชฺชนฺเต กริสฺสามีติ. กโรหิ สามีติ. กึ เม ทสฺสสีติ. สเจ เม อกฺขีนิ ปากติกานิ กาตุํ สกฺขิสฺสสิ อหนฺเต สทฺธึ ปุตฺตธีตาหิ ทาสี ภวิสฺสามีติ. โส สาธูติ เภสชฺชํ สํวิทหิ. เอกเภสชฺเชเนว อกฺขีนิ ปากติกานิ อเหสุ. สา จินฺเตสิ อหํ เอตสฺส สปุตฺตธีตา ทาสี ภวิสฺสามีติ ปฏิชานึ น โข ปน มํ สณฺเหน สมุทาจริสฺสติ วญฺเจสฺสามิ นนฺติ. สา เวชฺเชนาคนฺตฺวา กีทิสํ ภทฺเทติ ปุฏฺฐา ปุพฺเพ เม อกฺขีนิ โถกํ รุชฺชึสุ อิทานิ อติเรกตรํ รุชฺชนฺตีติ อาห. เวชฺโช อยํ มํ วญฺเจตฺวา กิญฺจิ อทาตุกามา น เม เอตาย ทินฺนภติยา อตฺโถ อิทานิ ตํ อนฺธํ กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา เคหํ คนฺตฺวา ภริยาย ตมตฺถํ อาจิกฺขิ. สา ตุณฺหี อโหสิ. โส เอกํ เภสชฺชํ โยเชตฺวา ตสฺสา สนฺติกํ คนฺตฺวา ภทฺเท อิมํ เภสชฺชํ อญฺชาหีติ อญฺชาเปสิ. เทฺว อกฺขีนิ ทีปสิขา วิย วิชฺฌายึสุ. โส เวชฺโช จกฺขุปาโล อโหสิ.

ภิกฺขเว ตทา มม ปุตฺเตน กตกมฺมํ ปจฺฉโต ปจฺฉโต อนุพนฺธิ ปาปกมฺมํ หิ นาเมตํ ธุรํ วหโต พลิวทฺทสฺส ปทํ จกฺกํ วิย อนุคจฺฉตีติ อิทํ วตฺถุํ กเถตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ปติฏฺฐาปิตมตฺติกํ สาสนํ ราชมุทฺทาย ลญฺฉนฺโต วิย ธมฺมราชา อิมํ คาถมาห

" มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปทุฏฺเฐน ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ ทุกฺขมเนฺวติ จกฺกํว วหโต ปทนฺติ. "

ตตฺถ มโนติ กามาวจรกุสลาทิเภทํ สพฺพมฺปิ จตุภูมิกจิตฺตํ. อิมสฺมึ ปน ปเท ตทา ตสฺส เวชฺชสฺส อุปฺปนฺนจิตฺตวเสน นิยมิยมานํ ววตฺถาปิยมานํ ปริจฺฉิชฺชมานํ โทมนสฺสสหคตํ ปฏิฆสมฺปยุตฺตํ จิตฺตเมว ลพฺภติ. ปุพฺพงฺคมาติ เตน ปฐมคามินา หุตฺวา สมนฺนาคตา. **ธมฺมาติ** คุณเทสนาปริยตฺตินิสฺสตฺตนิชฺชีววเสน จตฺตาโร ธมฺมา นาม. เตสุ

" น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโภ สมวิปากิโน
อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคฺคตินฺติ[๑]

อยํ คุณธมฺโม นาม. ธมฺมํ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ อาทิกลฺยาณนฺติ อยํ เทสนาธมฺโม นาม. อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺเจ กุลปุตฺตา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ สุตฺตํ เคยฺยนฺติ[๒] อยํ ปริยตฺติธมฺโม นาม. ตสฺมึ โข ปน สมเย ธมฺมา โหนฺติ ขนฺธา โหนฺตีติ[๓] อยํ นิสฺสตฺตธมฺโม นาม. นิชฺชีวธมฺโมติปิ เอเสว

๑. ขุ. ชา. วีส. ๒๗/๔๗๓. ๒. ม. มู. ๑๒/๒๖๘ ๓. ธมฺมสงฺคณิ. ๓๔/๓๓.

นโย. เตสุ อิมสฺมึ ฐาเน นิสฺสตฺตนิชฺชีวธมฺโม อธิปฺเปโต. โส อตฺถโต ตโย อรูปิโน ขนฺธา เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ สงฺขารกฺขนฺโธติ. เอเต หิ มโน ปุพฺพงฺคโม เอเตสนฺติ มโน-ปุพฺพงฺคมา นาม. กถํ ปเนเตหิ สทฺธึ เอกวตฺถุโก เอการมฺมโณ อปุพฺพํ อจริมํ เอกกฺขเณ อุปฺปชฺชมาโน มโน ปุพฺพงฺคโม นาม โหตีติ. อุปฺปาทปฺปจฺจยตฺเถน. ยถา หิ พหูสุ เอกโต คามฆาตาทิกมฺมานิ กโรนฺเตสุ โก เตสํ ปุพฺพงฺคโมติ วุตฺเต โย เตสํ ปจฺจโย โหติ ยํ นิสฺสาย เต ตํ กมฺมํ กโรนฺติ โส ทตฺโต วา มตฺโต วา เตสํ ปุพฺพงฺคโมติ วุจฺจติ เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ. อิติ อุปฺปาทปฺปจฺจยตฺเถน มโน ปุพฺพงฺคโม เอเตสนฺติ มโนปุพฺพงฺคมา. น หิ เต มเน อนุปฺปชฺชนฺเต อุปฺปชฺชิตุํ สกฺโกนฺติ. มโน ปน เอกจฺเจสุ เจตสิเกสุ อนุปฺปชฺชนฺเตสุปิ อุปฺปชฺชติเยว. อธิปติวเสน ปน มโน เสฏฺโฐ เอเตสนฺติ มโนเสฏฺฐา. ยถา หิ โจราทีนํ โจรเชฏฺฐกาทโย อธิปติโน เสฏฺฐา ตถา เตสมฺปิ มโนติ มโนเสฏฺฐา. ยถา ปน ทารุอาทีหิ นิปฺผนฺนานิ ตานิ ตานิ ภณฺฑานิ ทารุมยาทีนิ นาม โหนฺติ ตถา เอเตปิ มนโต นิปฺผนฺนตฺตา มโนมยา นาม. ปทุฏฺเฐนาติ อาคนฺตุเกหิ อภิชฺฌาทีหิ โทเสหิ ปทุฏฺเฐน. ปกติมโน หิ ภวงฺคจิตฺตํ. ตํ อปฺปทุฏฺฐํ ยถา หิ ปสนฺนํ อุทกํ อาคนฺตุเกหิ นีลาทีหิ อุปกฺกิลิฏฺฐํ นีโลทกาทิเภทํ โหติ น จ นวํ อุทกํ นาปิ ปุริมํ ปสนฺนอุทกเมว ตถา ตมฺปิ อาคนฺตุเกหิ อภิชฺฌาทีหิ โทเสหิ ปทุฏฺฐํ โหติ น จ นวํ จิตฺตํ

นาปิ ปุริมํ ภวงฺคจิตฺตเมว. เตนาห ภควา ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ. ตญฺจ โข อาคนฺตุเกหิ อุปกฺกิเลเสหิ อุปกฺกิลิฏฺฐนฺติ.[๑] เอวํ มนสา เจ ปทุฏฺเฐน. **ภาสติ วา กโรติ วาติ** โส ภาสมาโน จตุพฺพิธํ วจีทุจฺจริตเมว ภาสติ กโรนฺโต ติวิธํ กายทุจฺจริตเมว กโรติ อภาสนฺโต อกโรนฺโต ตาย อภิชฺฌาทีหิ ปทุฏฺฐมานสตาย ติวิธํ มโนทุจฺจริตํ ปูเรติ. เอวมสฺส ทส อกุสลกมฺมปถา ปาริปูรึ คจฺฉนฺติ. **ตโต นํ ทุกฺขมเนฺวตีติ** ตโต ติวิธทุจฺจริตโต ตํ ปุคฺคลํ ทุกฺขมเนฺวติ ทุจฺจริตานุภาเวน จตูสุ อปาเยสุ วา มนุสฺเสสุ วา ตมตฺตภาวํ คจฺฉนฺตํ กายวตฺถุกมฺปิ อิตรวตฺถุกมฺปีติ อิมินา ปริยาเยน กายิกเจตสิกํ วิปากทุกฺขํ อนุคจฺฉติ. ยถากึ จกฺกํว วหโต ปทนฺติ ธุเร ยุตฺตสฺส ธุรํ วหโต พลิวทฺทสฺส ปทํ จกฺกํ วิย. ยถา หิ โส เอกํปิ ทิวสํ เทฺวปิ ปญฺจปิ ทสปิ อฑฺฒมาสํปิ วหนฺโต จกฺกํ นิวตฺเตตุํ ชหิตุํ น สกฺโกติ อถขฺวสฺส ปุรโต อติกฺกมนฺตสฺส ยุคํ คีวํ พาธติ ปจฺฉโต ปฏิกฺกมนฺตสฺส จกฺกํ อูรุมํสํ ปฏิหนฺติ อิเมหิ ทฺวีหิ การเณหิ พาธนฺตํ จกฺกํ ตสฺส ปทานุปทิกํ โหนฺติ ตเถว มนสา ปทุฏฺเฐน ตีณิ ทุจฺจริตานิ ปูเรตฺวา ฐิตํ ปุคฺคลํ นิรยาทีสุ ตตฺถ ตตฺถ คตฏฺฐาเนสุ ทุจฺจริตมูลกํ กายิกมฺปิ เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ อนุพนฺธตีติ.

คาถาปริโยสาเน ตึสสหสฺสา ภิกฺขู สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณึสุ. สมฺปตฺตปริสายปิ เทสนา สาตฺถิกา สผลา อโหสีติ.

จกฺขุปาลตฺเถรวตฺถุ.

๑. องฺ. เอก. ๒๐/๑๑.

๒. มฏฺฐกุณฺฑลิวตฺถุ. [๒]

มโนปุพฺพงฺคมาติ ทุติยคาถาปิ สาวตฺถิยํเยว มฏฺฐกุณฺฑลึ อารพฺภ ภาสิตา.

สาวตฺถิยํ กิร อทินฺนปุพฺพโก นาม พฺราหฺมโณ อโหสิ. เตน กสฺสจิ กิญฺจิ น ทินฺนปุพฺพํ เตน ตํ อทินฺนปุพฺพโกเตฺวว สญฺชานึสุ. ตสฺเสกปุตฺตโก อโหสิ ปิโย มนาโป. อถสฺส ปิลนฺธนํ กาเรตุกาโม สเจ สุวณฺณการสฺสาจิกฺขิสฺสามิ เวตนํ ทาตพฺพํ ภวิสฺสตีติ สยเมว สุวณฺณํ โกฏฺเฏตฺวา มฏฺฐานิ กุณฺฑลานิ กตฺวา อทาสิ. เตนสฺส ปุตฺโต มฏฺฐกุณฺฑลีเตฺวว ปญฺญายิตฺถ. ตสฺส โสฬสวสฺสกาเล ปณฺฑุโรโค อุทปาทิ. มาตา ปุตฺตํ โอโลเกตฺวา พฺราหฺมณ ปุตฺตสฺส เต โรโค อุปฺปนฺโน ติกิจฺฉาเปหิ นนฺติ อาห. โภติ สเจ เวชฺชํ อาเนสฺสามิ ภตฺตเวตนํ ทาตพฺพํ ภวิสฺสติ ตฺวํ มม ธนจฺเฉทํ น โอโลเกสีติ. อถ กึ กริสฺสสิ พฺราหฺมณาติ. ยถา เม ธนจฺเฉโท น โหติ ตถา กริสฺสามีติ. โส เวชฺชานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา อสุกโรคสฺส นาม ตุมฺเห กึ เภสชฺชํ กโรถาติ ปุจฺฉิ. อถสฺส เต ยํ วา ตํ วา รุกฺขตจาทึ อาจิกฺขนฺติ. โส ตํ อาหริตฺวา ปุตฺตสฺส เภสชฺชํ กโรติ. ตํ กโรนฺตสฺเสวสฺส โรโค พลวา อโหสิ อเตกิจฺฉภาวํ อุปาคมิ. พฺราหฺมโณ ตสฺส ทุพฺพลภาวํ ญตฺวา เอกํ เวชฺชํ ปกฺโกสิ. โส โอโลเกตฺวา อมฺหากํ เอกํ กิจฺจํ อตฺถิ อญฺญํ เวชฺชํ ปกฺโกสิตฺวา ติกิจฺฉาเปหีติ ตํ ปจฺจกฺขาย นิกฺขมิ.

พฺราหฺมโณ ตสฺส มรณสมยํ ญตฺวา อิมสฺส ทสฺสนตฺถาย อาคตาคตา อนฺโตเคเห สาปเตยฺยํ ปสฺสิสฺสนฺติ พหิ นํ กริสฺสามีติ ปุตฺตํ นีหริตฺวา พหิ อาลินฺเท นิปชฺชาเปสิ.

ตํ ทิวสํ ภควา พลวปจฺจูสสมเย มหากรุณาสมาปตฺติโต วุฏฺฐาย ปุพฺพพุทฺเธสุ กตาธิการานํ อุสฺสนฺนกุสลมูลานํ เวเนยฺยพนฺธวานํ ทสฺสนตฺถํ พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต ทสสหสฺสจกฺกวาเฬ ญาณชาลํ ปตฺถริ. มฏฺฐกุณฺฑลี พหิอาลินฺเท นิปนฺนาการเนว ตสฺส อนฺโต ปญฺญายิ. สตฺถา ตํ ทิสฺวา ตสฺส อนฺโตเคหา นีหริตฺวา ตตฺถ นิปฺปชฺชาปิตภาวํ ญตฺวา อตฺถิ นุ โข มยฺหํ เอตฺถ คตปฺปจฺจเยน อตฺโถติ อุปธาเรนฺโต อิทํ อทฺทส อยํ มาณโว มยิ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา กาลํ กตฺวา ตาวตึสเทวโลเก ตึสโยชนิเก กนกวิมาเน นิพฺพตฺติสฺสติ อจฺฉราสหสฺสปริวาโร ภวิสฺสติ พฺราหฺมโณปิ ตํ ฌาเปตฺวา โรทนฺโต อาฬาหเน วิจริสฺสติ เทวปุตฺโต ติคาวุตปฺปมาณํ สฏฺฐิสกฏภาราลงฺการปฏิมณฺฑิตํ อจฺฉราสหสฺสปริวารํ อตฺตภาวํ โอโลเกตฺวา เกน นุ โข กมฺเมน มยา อยํ สิริสมฺปตฺติ ลทฺธาติ โอโลเกนฺโต มยิ จิตฺตปฺปสาเทน ลทฺธภาวํ ญตฺวา ธนจฺเฉทภเยน มม เภสชฺชํ อกาเรตฺวา อิทานิ อาฬาหนํ คนฺตฺวา โรทติ วิปฺปการปฺปตฺตํ นํ กริสฺสามีติ ปิตริ อกฺขนฺติยา มฏฺฐกุณฺฑลิวณฺเณนาคนฺตฺวา อาฬาหนสฺสาวิทูเร นิปฺปชฺชิตฺวา โรทิสฺสติ. อถ นํ พฺราหฺมโณ โกสิ ตฺวนฺติ ปุจฺฉิสฺสติ อหนฺเต ปุตฺโต มฏฺฐกุณฺฑลีติ กฺหึ

นิพฺพตฺโตสีติ ตาวตึสภวเนติ กึ กมฺมํ กตฺวาติ วุตฺเต มยิ จิตฺตปฺปสาเทน นิพฺพตฺตภาวํ อาจิกฺขิสฺสติ พฺราหฺมโณ ตุมฺเหสุ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺตา[๑] นาม อตฺถีติ มํ ปุจฺฉิสฺสติ อถสฺสาหํ เอตฺตกานิ สตานิ วา สหสฺสานิ วา สตสหสฺสานิ วาติ น สกฺกา คณนาย ปริจฺฉินฺทิตุนฺติ วตฺวา ธมฺมปเท คาถํ ภาสิสฺสามิ คาถาปริโยสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย ภวิสฺสติ มฏฺฐกุณฺฑลี โสตาปนฺโน ภวิสฺสติ ตถา อทินฺนปุพฺพโก พฺราหฺมโณ อิติ อิมํ กุลปุตฺตํ นิสฺสาย ธมฺมยาโค มหา[๒] ภวิสฺสตีติ ญตฺวา ปุนทิวเส กตสรีรปฏิชคฺคโน มหาภิกฺขุ-สงฺฆปริวุโต สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปวิสิตฺวา อนุปุพฺเพน พฺราหฺมณสฺส เคหทฺวารํ คโต.

ตสฺมึ ขเณ มฏฺฐกุณฺฑลี อนฺโตเคหาภิมุโข นิปนฺโน โหติ. สตฺถา อตฺตโน อปสฺสนภาวํ ญตฺวา เอกํ รสฺมึ วิสฺสชฺเชสิ. มาณโว กึ โอภาโส นาเมโสติ ปริวตฺติตฺวา นิปฺปนฺโนว สตฺถารํ ทิสฺวา อนฺธพาลปิตรํ นิสฺสาย เอวรูปํ พุทฺธํ อุปสงฺกมิตฺวา กายเวยฺยาวฏิกํ วา กาตุํ ทานํ วา ทาตุํ ธมฺมํ วา โสตุํ นาลตฺถํ อิทานิ เม หตฺถาปิ อวิเธยฺยา อญฺญํ กตฺตพฺพํ นตฺถีติ มนเมว ปสาเทสิ. สตฺถา อลํ เอตฺตเกน อิมสฺสาติ ปกฺกามิ. โส ตถาคเต จกฺขุปถํ วิชหนฺเตเยว ปสนฺนมโน กาลํ กตฺวา สุตฺตปฺปพุทฺโธ วิย เทวโลเก ตึสโยชนิเก กนกวิมาเน นิพฺพตฺติ.

๑. นิพฺพตฺตนนฺติปิ. ๒. กตฺถจิ มหาติ ปทํ นตฺถิ.

พฺราหฺมโณปิสฺส สรีรํ ฌาเปตฺวา อาฬาหเน โรทนปรายโน อโหสิ เทวสิกํ อาฬาหนํ คนฺตฺวา โรทติ กหํ เอกปุตฺตก กหํ เอกปุตฺตกาติ.

เทวปุตฺโตปิ อตฺตโน สมฺปตฺตึ โอโลเกตฺวา เกน กมฺเมน ลทฺธาติ อุปธาเรนฺโต สตฺถริ มโนปสาเทนาติ ญตฺวา อยํ พฺราหฺมโณ มม อผาสุกกาเล เภสชฺชํ อกาเรตฺวา อิทานิ อาฬาหนํ คนฺตฺวา โรทติ วิปฺปการปฺปตฺตเมตํ กาตุํ วฏฺฏตีติ มฏฺฐกุณฺฑลิวณฺเณนาคนฺตฺวา อาฬาหนสฺสาวิทูเร พาหา ปคฺคยฺห โรทนฺโต อฏฺฐาสิ. พฺราหฺมโณ ตํ ทิสฺวา อหํ ตาว ปุตฺตโสเกน โรทามิ เอส กิมตฺถํ โรทติ ปุจฺฉิสฺสามิ นนฺติ ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาถมาห

" อลงฺกโต มฏฺฐกุณฺฑลี
มาลาภารี หริจนฺทนุสฺสโท
พาหา ปคฺคยฺห กนฺทสิ
วนมชฺเฌ กึ ทุกฺขิโต ตุวนฺติ. "

โส อาห

" โสวณฺณมโย ปภสฺสโร
อุปฺปนฺโน รถปญฺชโร มม
ตสฺส จกฺกยุคํ น วินฺทามิ
เตน ทุกฺเขน ชหิสฺสามิ ชีวิตนฺติ. "

อถ นํ พฺราหฺมโณ อาห

" โสวณฺณมยํ มณิมยํ

โลหมยํ อถ รูปิยมยํ

อาจิกฺข เม ภทฺทมาณว

จกฺกยุคํ ปฏิลาภยามิ เตติ. "

ตํ สุตฺวา มาณโว อยํ ปุตฺตสฺส เภสชฺชํ อกตฺวา ปุตฺตปฏิรูปกํ มํ ทิสฺวา โรทนฺโต สุวณฺณาทิมยํ รถจกฺกํ กโรมีติ วทติ โหตุ นิคฺคณฺหิสฺสามิ นนฺติ จินฺเตตฺวา กีวมหนฺตํ เม จกฺกยุคํ กริสฺสสีติ วตฺวา ยาวมหนฺตํ อากงฺขสีติ วุตฺเต

" จนฺทสุริเยหิ เม อตฺโถ เต เม เทหีติ ยาจิโต

โส มาณโว ตสฺส ปาวทิ

จนฺทสุริยา อุภยตฺถ ภาตโร

โสวณฺณมโย รโถ มม

เตน จกฺกยุเคน โสภตีติ. "

อถ นํ พฺราหฺมโณ อาห

" พาโล โข ตฺวมสิ มาณว

โย ตฺวํ ปตฺถยเส อปตฺถิยํ

มญฺญามิ ตุวํ มริสฺสสิ

น หิ ตฺวํ ลจฺฉสิ จนฺทสุริเยติ. "

อถ นํ มาณโว กึ ปน ปญฺญายมานสฺสตฺถาย โรทนฺโต พาโล โหติ อุทาหุ อปญฺญายมานสฺสาติ วตฺวา

" คมนาคมนํปิ ทิสฺสติ

วณฺณธาตุ อุภยตฺถ วีถิยา

เปโต กาลกโต น ทิสฺสติ

โก นีธ กนฺทตํ พาลฺยตโรติ. "

ตํ สุตฺวา พฺราหฺมโณ ยุตฺตํ เอส วทตีติ สลฺลกฺเขตฺวา

" สจฺจํ โข วเทสิ มาณว

อหเมว กนฺทตํ พาลฺยตโร

จนฺทํ วิย ทารโก รุทํ

ปุตฺตํ กาลกตาภิปตฺถยนฺติ "

วตฺวา ตสฺส กถาย นิสฺโสโก หุตฺวา มาณวสฺส ถุตึ กโรนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

" อาทิตฺตํ วต มํ สนฺตํ ฆตสิตฺตํว ปาวกํ

วารินา วิย โอสิญฺจํ สพฺพํ นิพฺพาปเย ทรํ

อพฺพุหิ วต เม สลฺลํ โสกํ หทยนิสฺสิตํ

โย เม โสกปเรตสฺส ปุตฺตโสกํ อปานุทิ

สฺวาหํ อพฺพุฬฺหสลฺโลสฺมิ สีติภูโตสฺมิ นิพฺพุโต

น โสจามิ น โรทามิ ตว สุตฺวาน มาณวาติ. "

อถ นํ โก นาม ตฺวนฺติ ปุจฺฉนฺโต

" เทวตา นุสิ คนฺธพฺโพ อาทู สกฺโก ปุรินฺทโท

โก วา ตฺวํ กสฺส วา ปุตฺโต กถํ ชาเนมุ ตํ มยนฺติ. "

อถสฺส มาณโว

" ยญฺจ กนฺทสิ ยญฺจ โรทสิ

ปุตฺตํ อาฬาหเน สยํ ฑหิตฺวา

สฺวาหํ กุสลํ กริตฺวาน กมฺมํ

ติทสานํ สหพฺยตํ ปตฺโตติ อาจิกฺขิ. "

พฺราหฺมโณ อาห

" อปฺปํ วา พหุํ วา นาทฺทสาม

ทานํ ททนฺตสฺส สเก อคาเร

อุโปสถกมฺมํ วา ตาทิสํ

เกน กมฺเมน คโตสิ เทวโลกนฺติ. "

มาณโว อาห

" อาพาธิโกหํ ทุกฺขิโต คิลาโน

อาตูรรูโปมฺหิ สเก นิเวสเน

พุทฺธํ วิคตรชํ วิติณฺณกงฺขํ

อทฺทกฺขึ สุคตํ อโนมปญฺญํ

สฺวาหํ มุทิตมโน ปสนฺนจิตฺโต

อญฺชลึ อกรึ ตถาคตสฺส

ตาหํ กุสลํ กริตฺวาน กมฺมํ

ติทสานํ สหพฺยตํ ปตฺโตติ."

ตสฺมึ กเถนฺเต กเถนฺเตเยว พฺราหฺมณสฺส สกลสรีรํ ปีติยา ปริปูริ.
โส ตํ ปีตึ ปเวเทนฺโต

" อจฺฉริยํ วต อพฺภุตํ

อญฺชลิกมฺมสฺส อยมีทิโส วิปาโก.

อหํปิ มุทิตมโน ปสนฺนจิตฺโต

อชฺเชว พุทฺธํ สรณํ วชามีติ อาห. "

อถ นํ มาณโว

" อชฺเชว พุทฺธํ สรณํ วชาหิ

ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ ปสนฺนจิตฺโต

ตเถว สิกฺขาปทานิ ปญฺจ

อขณฺฑผุลฺลานิ สมาทิยสฺสุ.

ปาณาติปาตา วิรมสฺสุ ขิปฺปํ

โลเก อทินฺนํ ปริวชฺชยสฺสุ

อมชฺชโป โน จ มุสา ภณาหิ

สเกน ทาเรน จ โหหิ ตุฏฺโฐติ อาห. "

โส สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

" อตฺถกาโมสิ เม ยกฺข หิตกาโมสิ เทวเต

กโรมิ ตุยฺหํ วจนํ ตฺวมสิ อาจริโย มม

อุเปมิ สรณํ พุทฺธํ ธมฺมญฺจาปิ อนุตฺตรํ

สงฺฆญฺจ นรเทวสฺส คจฺฉามิ สรณํ อหํ.

ปาณาติปาตา วิรมามิ ขิปฺปํ

โลเก อทินฺนํ ปริวชฺชยามิ

อมชฺชโป โน จ มุสา ภณามิ

สเกน ทาเรน จ โหมิ ตุฏฺโฐติ. "

อถ นํ เทวปุตฺโต พฺราหฺมณ ตว เคเห พหุํ ธนํ อตฺถิ สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ทานํ เทหิ ธมฺมํ สุณาหิ ปญฺหํ ปุจฺฉาหีติ วตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายิ.

พฺราหฺมโณปิ เคหํ คนฺตฺวา พฺราหฺมณึ อามนฺเตตฺวา ภทฺเท อหํ สมณํ โคตมํ นิมนฺเตตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉิสฺสามิ สกฺการํ กโรหีติ วตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารํ เนว อภิวาเทตฺวา น ปฏิสนฺถารํ กตฺวา เอกมนฺตํ ฐิโต โภ โคตม อธิวาเสหิ เม อชฺชตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ อาห. สตฺถา อธิวาเสสิ. โส สตฺถุ อธิวาสนํ วิทิตฺวา เวเคนาคนฺตฺวา สกนิเวสเน ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปสิ. สตฺถา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต ตสฺส เคหํ คนฺตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นิสีทิ. พฺราหฺมโณ สกฺกจฺจํ ปริวิสิ. มหาชโน สนฺนิปติ. มิจฺฉาทิฏฺฐิเกน กิร ตถาคเต นิมนฺติเต เทฺว ชนกายา สนฺนิปตนฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐิกา อชฺช สมณํ โคตมํ ปญฺหํ ปุจฺฉาย วิเหฐิยมานํ ปสฺสิสฺสามาติ สนฺนิปตนฺติ สมฺมาทิฏฺฐิกา อชฺช พุทฺธวิสยํ พุทฺธลีฬฺหํ ปสฺสิสฺสามาติ สนฺนิปตนฺติ. อถ พฺราหฺมโณ กตภตฺตกิจฺจํ ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา นีจาสเน นิสินฺโน ปญฺหํ ปุจฺฉิ โภ โคตม ตุมฺหากํ ทานํ อทตฺวา ปูชํ อกตฺวา ธมฺมํ อสฺสุตฺวา อุโปสถวาสํ อวสิตฺวา เกวลํ มโนปสาทมตฺเตเนว สคฺเค นิพฺพตฺตา นาม โหนฺตีติ. พฺราหฺมณ กสฺมา มํ ปุจฺฉสิ

นนุ เต ปุตฺเตน มฏฺฐกุณฺฑลินา มยิ มนํ ปสาเทตฺวา อตฺตโน สคฺเค นิพฺพตฺตภาโว กถิโตติ. กทา โภ โคตมาติ. นนุ ตฺวํ อชฺช สุสานํ คนฺตฺวา กนฺทนฺโต อวิทูเร พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺตํ เอกํ มาณวํ ทิสฺวา

อลงฺกโต มฏฺฐกุณฺฑลี

มาลาภารี หริจนฺทนุสฺสโทติ

ทฺวีหิ ชเนหิ กถิตํ กถํ ปกาเสนฺโต สพฺพํ มฏฺฐกุณฺฑลิวตฺถุํ กเถสิ. เตเนวตํ พุทฺธภาสิตํ นาม ชาตํ. ตํ กเถตฺวา จ ปน น โข พฺราหฺมณ เอกสตํ น เทฺว อถโข มยิ มนํ ปสาเทตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺตานํ คณนา นตฺถีติ อาห. มหาชโน เวมติโก อโหสิ. อถสฺส อนิพฺเพมติกภาวํ วิทิตฺวา สตฺถา มฏฺฐกุณฺฑลิเทวปุตฺโต วิมาเนเนว สทฺธึ อาคจฺฉตูติ อธิฏฺฐาสิ. โส ติคาวุตปฺปมาเณน ทิพฺพาภรณปฏิมณฺฑิเตน อตฺตภาเวนาคนฺตฺวา วิมานา โอรุยฺห สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. อถ นํ สตฺถา ตฺวํ อิมํ สมฺปตฺตึ กึ กมฺมํ กตฺวา ปฏิลภีติ ปุจฺฉนฺโต

อภิกฺกนฺเตน วณฺเณน ยา ตฺวํ ติฏฺฐสิ เทวเต

โอภาเสนฺตี ทิสา สพฺพา โอสธี วิย ตารกา

ปุจฺฉามิ ตํ เทว มหานุภาวํ

มนุสฺสภูโต กิมกาสิ ปุญฺญนฺติ

คาถมาห. เทวปุตฺโต อยํ ภนฺเต สมฺปตฺติ ตุมฺเหสุ มนํ ปสาเทตฺวา ลทฺธาติ. มยิ มนํ ปสาเทตฺวา ลทฺธา เตติ. อาม ภนฺเตติ.

มหาชโน เทวปุตฺตํ โอโลเกตฺวา อจฺฉริยา วต โภ พุทฺธคุณา อทินฺนปุพฺพกพฺราหฺมณสฺส นาม ปุตฺโต อญฺญํ กิญฺจิ ปุญฺญํ อกตฺวา สตฺถริ มนํ ปสาเทตฺวา เอวรูปํ สมฺปตฺตึ ปฏิลภีติ ตุฏฺฐึ ปเวเทสิ.

อถ เนสํ กุสลากุสลกมฺมกรเณ มโน ปุพฺพงฺคโม มโน เสฏฺโฐ ปสนฺเนน หิ มเนน กตกมฺมํ เทวโลกํ มนุสฺสโลกํ คจฺฉนฺตํ ปุคฺคลํ ฉายาว น วิชหตีติ อิทํ วตฺถุํ กเถตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ปติฏฺฐาปิตมตฺติกํ สาสนํ ราชมุทฺทาย ลญฺฉนฺโต วิย ธมฺมราชา อิมํ คาถมาห

" มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปสนฺเนน ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ สุขมเนฺวติ ฉายาว อนุปายินีติ.๑ "

ตตฺถ กิญฺจาปิ มโนติ อวิเสเสน สพฺพมฺปิ จตุภูมิกจิตฺตํ วุจฺจติ อิมสฺมึ ปน ปเท นิยมิยมานํ ววตฺถาปิยมานํ ปริจฺฉิชฺชมานํ อฏฺฐวิธํ กามาวจรกุสลจิตฺตํ ลพฺภติ วตฺถุวเสน ปนาหริยมานํ ตโตปิ โสมนสฺสสหคตํ ญาณสมฺปยุตฺตํ จิตฺตเมว ลพฺภติ. ปุพฺพงฺคมาติ เตน ปฐมคามินา หุตฺวา สมนฺนาคตา. ธมฺมาติ เวทนาทโย ตโย ขนฺธา. เอเตสํ หิ อุปฺปาทปจฺจยตฺเถน มโน ปุพฺพงฺคโม เตน มโนปุพฺพงฺคมา นาม. ยถา หิ พหูสุ เอกโต มหาภิกฺขุสงฺฆสฺส ปตฺตจีวรทานาทีนิ วา อุฬารปูชาธมฺมสฺสวนทีปมาลากรณาทีนิ วา ปุญฺญานิ กโรนฺเตสุ โก เตสํ ปุพฺพงฺคโมติ

๑. สี. อนปายินี.

วุตฺเต โย เตสํ ปจฺจโย โหติ ยํ นิสฺสาย เต ตานิ ปุญฺญานิ กโรนฺติ โส ติสฺโส วา ปุสฺโส วา เตสํ ปุพฺพงฺคโมติ วุจฺจติ เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ. อิติ อุปฺปาทปฺปจฺจยตฺเถน มโน ปุพฺพงฺคโม เอเตสนฺติ มโนปุพฺพงฺคมา. น หิ เต มเน อนุปฺปชฺชนฺเต อุปฺปชฺชิตุํ สกฺโกนฺติ มโน ปน เอกจฺเจสุ เจตสิเกสุ อนุปฺปชฺชนฺเตสุปิ อุปฺปชฺชติเยว. เอวํ อธิปติวเสน ปน มโน เสฏฺโฐ เอเตสนฺติ มโนเสฏฺฐา. ยถา หิ คณาทีนํ อธิปติ ปุริโส คณเสฏฺโฐ เสนีเสฏฺโฐติ วุจฺจติ ตถา เตสํปิ มโนติ มโนเสฏฺฐา. ยถา ปน สุวณฺณาทีหิ นิปฺผนฺนานิ ตานิ ตานิ ภณฺฑานิ สุวณฺณมยาทีนิ นาม โหนฺติ ตถา เอเตปิ มนโต นิปฺผนฺนตฺตา มโนมยา นาม. ปสนฺเนนาติ อนภิชฺฌาทีหิ คุเณหิ ปสนฺเนน. **ภาสติ วา กโรติ วาติ** เอวรูเปน มเนน ภาสนฺโต จตุพฺพิธํ วจีสุจริตเมว ภาสติ กโรนฺโต ติวิธํ กายสุจริตเมว กโรติ อภาสนฺโต อกโรนฺโต ตาย อนภิชฺฌาทีหิ ปสฺนฺนมานสตาย ติวิธํ มโนสุจริตํ ปูเรติ. เอวมสฺส ทส กุสลกมฺมปถา ปาริปูรึ คจฺฉนฺติ. **ตโต นํ สุขมเนฺวตีติ** ตโต ติวิธสุจริตโต ตํ ปุคฺคลํ สุขมเนฺวติ. อิธ เตภูมิกํปิ กุสลํ อธิปฺเปตํ ตสฺมา เตภูมิกสุจริตานุภาเวน สุคติภเว นิพฺพตฺตํ สุคติยํ วา สุขานุภวนฏฺฐาเน ฐิตํ กายวตฺถุกมฺปิ อิตรวตฺถุกมฺปีติ กายิกเจตสิกํ วิปากสุขํ อนุคจฺฉติ น วิชหตีติ อตฺโถ เวทิตพฺโพ. ยถากึ ฉายาว อนุปายินีติ ยถา หิ ฉายา นาม สรีรปฺปฏิพทฺธา สรีเร คจฺฉนฺเต คจฺฉติ ติฏฺฐนฺเต ติฏฺฐติ นิสีทนฺเต

นิสีทติ น สกฺกา สณฺเหน วา ผรุเสน วา นิวตฺตาหีติ วตฺวา วา โปเถตฺวา วา นิวตฺตาเปตต. กสฺมา สรีรปฺปฏิพทฺธตฺตา. เอวเมว อิเมสํ ทสนฺนํ กุสลกมฺมปถานํ อาจิณฺณสมาจิณฺณกุสลมูลกํ กามาวจราทิเภทํ กายิกเจตสิกํ สุขํ คตคตฏฺฐาเน อนุปายินี ฉายา วิย หุตฺวา น วิชหตีติ.

คาถาปริโยสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ. มฏฺฐกุณฺฑลิเทวปุตฺโต โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. ตถา อทินฺนปุพฺพโกห พฺราหฺมโณ. โส ตาวมหนฺตํ วิภวํ พุทฺธสาสเน วิปฺปกิรีติ.

มฏฺฐกุณฺฑลิวตฺถุ.

----

๓. ติสฺสตฺเถร วตฺถุ. [๓]

อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ติสฺสตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิรายสฺมา ภควโต ปิตุจฺฉาปุตฺโต มหลฺลกกาเล ปพฺพชิโต พุทฺธสาสเน อุปฺปนฺนํ ลาภสกฺการํ ปริภุญฺชนฺโต ถุลฺลสรีโร อาโกฏิตปจฺจาโกฏิเตหิ จีวเรหิ เยภุยฺเยน วิหารมชฺเฌ อุปฏฺฐานสาลายํ นิสีทติ. ตถาคตสฺส ทสฺสนตฺถาย อาคตา อาคนฺตุกา ภิกฺขู เอโส มหาเถโร ภวิสฺสตีติ สญฺญาย ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา วตฺตํ อาปุจฺฉนฺติ ปาทสมฺพาหนาทีนิ อาปุจฺฉนฺติ. โส ตุณฺหี

โหติ. อถ นํ เอโก ทหรภิกฺขุ กติวสฺสา ตุมฺเหติ ปุจฺฉิตฺวา วสฺสํ นตฺถิ มหลฺลกกาเล ปพฺพชิตา มยนฺติ วุตฺเต อาวุโส ทุพฺพินีต มหลฺลก อตฺตโน ปมาณํ น ชานาสิ เอตฺตเก มหลฺลกตฺเถเร ทิสฺวา สามีจิมตฺตํปิ น กโรสิ วตฺเต อาปุจฺฉิยมาเน ตุณฺหี โหสิ กุกฺกุจฺจมตฺตํปิ เต นตฺถีติ อจฺฉรํ ปหริ. โส ขตฺติยมานํ ชเนตฺวา ตุมฺเห กสฺส สนฺติกํ อาคตาติ ปุจฺฉิตฺวา สตฺถุ สนฺติกนฺติ วุตฺเต มํ ปน โก เอโสติ สลฺลกฺเขถ มูลเมว โว ฉินฺทิสฺสามีติ วตฺวา รุทนฺโต ทุกฺขี ทุมฺมโน สตฺถุ สนฺติกํ อคมาสิ. อถ นํ สตฺถา กินฺนุ ตฺวํ ติสฺส ทุกฺขี ทุมฺมโน อสฺสุมุโข รุทมาโน อาคโตสีติ ปุจฺฉิ. เตปิ ภิกฺขู เอส คนฺตฺวา กิญฺจิ อาลุลิกํ กเรยฺยาติ จินฺเตตฺวา เตเนว สทฺธึ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. โส สตฺถารา ปุจฺฉิโต อิเม มํ ภนฺเต ภิกฺขู อกฺโกสนฺตีติ อาห. กหํ ปน ตฺวํ นิสินฺโนสีติ. วิหารมชฺเฌ อุปฏฺฐานสาลายํ ภนฺเตติ. อิเม เต ภิกฺขู อาคจฺฉนฺตา ทิฏฺฐาติ. ทิฏฺฐา ภนฺเตติ. อุฏฺฐาย เต ปจฺจุคฺคมนํ กตนฺติ. น กตํ ภนฺเตติ. เตสํ ปริกฺขารคฺคหณํ เต อาปุจฺฉิตนฺติ. นาปุจฺฉิตํ ภนฺเตติ. วตฺตํ วา ปานียํ วา อาปุจฺฉิตนฺติ. นาปุจฺฉิตํ ภนฺเตติ. อาสนํ อภิหริตฺวา ปาทสมฺพาหนํ กตนฺติ. น กตํ ภนฺเตติ. ติสฺส มหลฺลกภิกฺขูนํ สพฺพเมตํ วตฺตํ กตฺตพฺพํ เอตํ อกโรนฺเตน วิหารมชฺเฌ นิสีทิตุํ น วฏฺฏติ ตเวว โทโส เอเต ภิกฺขู ขมาเปหีติ. เอเต มํ ภนฺเต อกฺโกสึสุ

นาหํ เอเต ขมาเปมีติ. ติสฺส มา เอวํ กริ ตเวว โทโส ขมาเปหิ เนติ. น ขมาเปมิ ภนฺเตติ. อถ สตฺถา ทุพฺพโจ เอส ภนฺเตติ ภิกฺขูหิ วุตฺเต น ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺเพเปส ทุพฺพโจเยวาติ วตฺวา อิทานิ ตาวสฺส ภนฺเต ทุพฺพจภาโว อมฺเหหิ ญาโต อตีเต กิมกาลีติ วุตฺเต เตนหิ ภิกฺขเว สุณาถาติ วตฺวา อตีตํ อาหริ

อตีเต พาราณสิยํ พาราณสีราเช รชฺชํ กาเรนฺเต เทวโล[๑] นาม ตาปโส อฏฺฐ มาเส หิมวนฺเต วสิตฺวา โลณมฺพิลเสวนตฺถาย จตฺตาโร มาเส นครํ อุปนิสฺสาย วสิตุกาโม หิมวนฺตโต อาคนฺตฺวา นครทฺวารปาลเก ทิสฺวา ปุจฺฉิ อิมํ นครํ สมฺปตฺตปพฺพชิตา กตฺถ วสนฺตีติ. กุมฺภการสาลายํ ภนฺเตติ. โส กุมฺภการสาลํ คนฺตฺวา ทฺวาเร ฐตฺวา สเจ เต อครุ วเสยฺยาม เอกรตฺตึ สาลายนฺติ อาห. กุมฺภกาโร มยฺหํ รตฺตึ สาลายํ กิจฺจํ นตฺถิ มหตี สาลา ยถาสุขํ วสถ ภนฺเตติ สาลํ นิยฺยาเทสิ. ตสฺมึ ปวิสิตฺวา นิสินฺเน อปโรปิ นารโท นาม ตาปโส หิมวนฺตโต อาคนฺตฺวา กุมฺภการํ เอกรตฺติวาสํ ยาจิ. กุมฺภกาโร ปฐมาคโต อิมินา สทฺธึ เอกโต วสิตุกาโม ภเวยฺย วา โน วา อตฺตานํ ปริโมเจสฺสามีติ จินฺเตตฺวา สเจ ภนฺเต ปฐมุปคโต โรเจสฺสติ ตสฺส รุจิยา วสถาติ อาห. โส ตํ อุปสงฺกมิตฺวา สเจ เต อาจริย อครุ มยเมตฺถ เอกรตฺตึ วเสยฺยามาติ. มหตี สาลา

๑. เทวิโลติปิ ปาโฐ.

ปวิสิตฺวา เอกมนฺเต วสาติ วุตฺเต ปวิสิตฺวา ปุเรตรํ ปวิฏฺฐสฺส อปรภาเค นิสีทิ. อุโภปิ สาราณียํ กถํ กเถตฺวา สยนกาเล นารโท เทวลสฺส นิปชฺชนฏฺฐานญฺจ ทฺวารญฺจ สลฺลกฺเขตฺวา นิปชฺชิ. โส ปน เทวโล นิปชฺชมาโน อตฺตโน นิสินฺนฏฺฐาเน อนิปชฺชิตฺวา ทฺวารมชฺเฌ ติริยํ นิปชฺชิ. นารโท รตฺตึ นิกฺขมนฺโต ตสฺส ชฏาสุ อกฺกมิ. โก มํ อกฺกมีติ วุตฺเต อาจริย อหนฺติ อาห. กูฏชฏิล อรญฺญโต อาคนฺตฺวา มม ชฏาสุ อกฺกมสีติ. อาจริย ตุมฺหากํ อิธ นิปนฺนภาวํ น ชานามิ ขมถ เมติ วตฺวา ตสฺส กนฺทนฺตสฺเสว พหิ นิกฺขมิ. อิตโร อยํ ปวิสนฺโตปิ มํ อกฺกเมยฺยาติ ปริวตฺเตตฺวา ปาทฏฺฐาเน สีสํ กตฺวา นิปชฺชิ. นารโทปิ ปวิสนฺโต ปฐมฺปาหํ อาจริเย อปรชฺฌึ อิทานิสฺส ปาทปสฺเสน ปวิสิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา อาคจฺฉนฺโต คีวาย อกฺกมิ โก เอโสติ วุตฺเต อหํ อาจริยาติ วตฺวา กูฏชฏิล ปฐมํ ชฏาสุ อกฺกมิตฺวา อิทานิ คีวาย อกฺกมสิ อภิสปิสฺสามิ ตนฺติ วุตฺเต อาจริย มยฺหํ โทโส นตฺถิ อหํ ตุมฺหากํ เอวํ นิปนฺนภาวํ น ชานามิ ปฐมํปิ เม อปราธํ อตฺถิ อิทานิ ปาทปสฺเสน ปวิสิสฺสามีติ ปวิฏฺโฐมฺหิ ขมถ เมติ อาห. กูฏชฏิล อภิสปิสฺสามิ ตนฺติ. มา เอวํ อกริตฺถ อาจริยาติ. โส ตสฺส วจนํ อนาทยิตฺวา

" สหสฺสรํสิ สตเตโช สุริโย ตมวิโนทโน
ปาโต อุทยนฺเต สุริเย มุทฺธา เต ผลตุ สตฺตธาติ "

ตํ อภิสปิเยว. นารโท อาจริย มยฺหํ โทโส นตฺถิ มม

วทนฺตสฺเสว ตุมฺเห อภิสปิตฺถ ยสฺส โทโส อตฺถิ ตสฺส มุทฺธา ผลตุ มา นิทฺโทสสฺสาติ วตฺวา

" สหสฺสรํสิ สตเตโช สุริโย ตมวิโนทโน
ปาโต อุทยนฺเต สุริเย มุทฺธา เต ผลตุ สตฺตธาติ "

อภิสปิ. โส ปน มหานุภาโว อตีเต จตฺตาฬีส อนาคเต จตฺตาฬีสาติ อสีติกปฺเป อนุสฺสรติ ตสฺมา กสฺส นุ โข อุปริ สาโป ปติสฺสตีติ อุปธาเรนฺโต อาจริยสฺสาติ ญตฺวา ตสฺมึ อนุกมฺปํ ปฏิจฺจ อิทฺธิพเลน อรุณุคฺคมนํ นิวาเรสิ.

นาครา อรุเณ อนุคฺคจฺฉนฺเต ราชทฺวารํ คนฺตฺวา เทว ตยิ รชฺชํ กาเรนฺเต อรุโณ น อุฏฺฐาติ๑ อรุณํ โน อุฏฺฐาเปหีติ กนฺทึสุ. ราชา อตฺตโน กายกมฺมาทีนิ โอโลเกนฺโต กิญฺจิ อยุตฺตํ อทิสฺวา กึ นุ โข การณนฺติ จินฺเตตฺวา ปพฺพชิตานํ วิวาเทน ภวิตพฺพนฺติ ปริสงฺกมาโน กจฺจิ อิมสฺมึ นคเร ปพฺพชิตา อตฺถีติ ปุจฺฉิ. หิยฺโย สายํ กุมฺภการสาลํ อาคตา อตฺถิ เทวาติ วุตฺเต ตํขณญฺเญว ราชา อุกฺกาหิ ธาริยมานาหิ ตตฺถ คนฺตฺวา นารทํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสินฺโน อาห

" กมฺมนฺตา นปฺปวตฺตนฺติ ชมฺพูทีปสฺส นารท
เกน โลโก ตโมภูโต ตํ เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิโตติ. "

นารโท สพฺพํ ปวตฺตึ อาจิกฺขิตฺวา อิมินา การเณนาหํ อิมินา อภิสปิโต อถาหํ มยฺหํ โทโส นตฺถิ ยสฺส โทโส

๑. สี. ม. อุฏฺฐหติ.

อตฺถิ ตสฺเสว อุปริ สาโป ปตตูติ วตฺวา อภิสปึ อภิสปิตฺวา จ ปน กสฺส นุโข อุปริ สาโป ปติสฺสตีติ อุปธาเรนฺโต สุริยุคฺคมนเวลาย อาจริยสฺส มุทฺธา สตฺตธา ผลิสฺสตีติ ทิสฺวา เอตสฺมึ อนุกมฺปํ ปฏิจฺจ อรุณสฺส อุคฺคนฺตุํ น เทมีติ. กถํ ปนสฺส ภนฺเต อนฺตราโย น ภเวยฺยาติ. สเจ มํ ขมาเปยฺย น ภเวยฺยาติ. เตนหิ ขมาเปหีติ. เอโส มํ ชฏาสุ จ คีวาย จ อกฺกมิ นาหํ เอตํ กูฏชฏิลํ ขมาเปมีติ. ขมาเปหิ ภนฺเต มา เอวํ กรีติ. น ขมาเปมีติ. มุทฺธา เต สตฺตธา ผลิสฺสตีติ วุตฺเตปิ น ขมาเปสิเยว. อถ นํ ราชา น ตฺวํ อตฺตโน รุจิยา ขมาเปสฺสสีติ หตฺถปาทกุจฺฉิคีวาสุ ตํ คาหาเปตฺวา นารทสฺส ปาทมูเล โอนมาเปสิ. นารโท อุฏฺเฐหิ อาจริย ขมามิ เตติ วตฺวา มหาราช นายํ ยถามเนน ขมาเปติ อวิทูเร เอโก สโร อตฺถิ ตตฺถ นํ สีเส มตฺติกาปิณฺฑํ กตฺวา คลปฺปมาเณ อุทเก ฐปาเปหีติ อาห. ราชา ตถา กาเรสิ. นารโท เทวลํ อามนฺเตตฺวา อาจริย มยา อิทฺธิยา วิสฺสฏฺฐาย สุริยสนฺตาเป อุฏฺฐหนฺเต ตฺวํ อุทเก นิมุชฺชิตฺวา อญฺเญน ฐาเนน อุตฺตริตฺวา คจฺเฉยฺยาสีติ อาห. ตสฺส สุริยรํสีหิ สมฺผุฏฺฐมตฺโตว มตฺติกาปิณฺโฑ สตฺตธา ผลิ. โส นิมุชฺชิตฺวา อญฺเญน ฐาเนน ปลายิ.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา ตทา ภิกฺขเว ราชา อานนฺโท อโหสิ เทวโล ติสฺโส นารโท อหเมว เอวํ ตทาเปส ทุพฺพโจเยวาติ วตฺวา ติสฺสตฺเถรํ อามนฺเตตฺวา ติสฺส ภิกฺขุโน

หิ อสุเกนาหํ อกฺกุฏฺโฐ อสุเกน ปหโฏ อสุเกน ชิโต อสุโก เม ภณฺฑํ อหาสีติ จินฺเตนฺตสฺส เวรนฺนาม น วูปสมฺมติ เอวํ ปน อนุปนยฺหนฺตสฺเสว อุปสมฺมตีติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

" อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ อชินิ มํ อหาสิ เม
เย จ ตํ อุปนยฺหนฺติ เวรํ เตสํ น สมฺมติ.
อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ อชินิ มํ อหาสิ เม'
เย จ ตํ นูปนยฺหนฺติ เวรํ เตสูปสมฺมตีติ. "

ตตฺถ **อกฺโกจฺฉีติ** อกฺโกสิ. **อวธีติ** ปหริ. **อชินีติ** กูฏสกฺขึ โอตารเณน วา วาทปฺปฏิวาเทน วา กรณุตฺตริยกรเณน วา มํ อเชสิ. **อหาสีติ** มม สนฺตกํ วตฺถาทีสุ ยงฺกิญฺจิเทว อวหริ. **เย จ ตนฺติ** เยเกจิ เทวา วา มนุสฺสา วา คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา วา ตํ อกฺโกจฺฉิ มนฺติอาทิวตฺถุกํ โกธํ สกฏธุรํ วิย นทฺธินา ปูติมจฺฉาทีนิ วิย จ กุสาทีหิ ปุนปฺปุนํ เวเฐนฺตา อุปนยฺหนฺติ เตสํ สกึ อุปฺปนฺนํ เวรํ น สมฺมติ น อุปสมฺมติ. **เย จ ตํ นูปนยฺหนฺตีติ** อสติอมนสิการวเสน วา กมฺมปจฺจเวกฺขณวเสน วา เย ตํ อกฺโกสาทิวตฺถุกํ โกธํ ตยาปิ โกจิ นิทฺโทโส ปุริมภเว อกฺกุฏฺโฐ ภวิสฺสติ ปหโฏ ภวิสฺสติ กูฏสกฺขึ โอตาเรตฺวา ชิโต ภวิสฺสติ กสฺสจิ เต ปสยฺห กิญฺจิ อจฺฉินฺนํ ภวิสฺสติ ตสฺมา นิทฺโทโส หุตฺวาปิ อกฺโกสาทีนิ ปาปุณาสีติ เอวํ น อุปนยฺหนฺติ เตสํ ปมาเทน อุปฺปนฺนมฺปิ เวรํ อิมินา อนุปนยฺหเนน นิรินฺธโน วิย ชาตเวโท อุปสมฺมตีติ.

เทสนาปริโยสาเน สตสหสฺสภิกฺขู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ. ธมฺมเทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสิ. ทุพฺพโจปิ สุวโจ ชาโตติ.

ติสฺสตฺเถรวตฺถุ.

----

๔. กาลียกฺขินิยา อุปฺปตฺติวตฺถุ. [๔]

น หิ เวเรน เวรานีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ วญฺฌิตฺถึ อารพฺภ กเถสิ.

เอโก กิร กุฏุมฺพิกปุตฺโต ปิตริ กาลกเต เขตฺเต จ ฆเร จ สพฺพกมฺมานิ อตฺตนาว กโรนฺโต มาตรํ ปฏิชคฺคิ. อถสฺส มาตา กุมาริกํ เต ตาต อาเนสฺสามีติ อาห. อมฺม มา เอวํ วเทถ อหํ ยาวชีวํ ตุมฺเห ปฏิชคฺคิสฺสามีติ. ตาต เขตฺเต จ ฆเร จ กิจฺจํ ตฺวเมว กโรสิ เตน มยฺหํ จิตฺตสุขํ นาม น โหติ อาเนสฺสามิ เตติ. โส ปุนปฺปุนํ ปฏิกฺขิปิตฺวาปิ ตุณฺหี อโหสิ. สา เอกํ กุลํ คนฺตุํ เคหา นิกฺขมิ. อถ นํ ปุตฺโต กตรกุลํ คจฺฉถาติ ปุจฺฉิตฺวา อสุกนฺนามาติ วุตฺเต ตตฺถ คมนํ ปฏิเสเธตฺวา อตฺตโน อภิรุจิตํ กุลํ อาจิกฺขิ. สา ตตฺถ คนฺตฺวา กุมาริกํ วาเรตฺวา ทิวสํ ววฏฺฐเปตฺวา ตํ อาเนตฺวา ตสฺส ฆเร อกาสิ. สา วญฺฌา อโหสิ. อถ นํ มาตา ปุตฺตํ ตฺวํ อตฺตโน รุจิยา กุมาริกํ อานาเปสิ สา อิทานิ วญฺฌา

ชาตา อปุตฺตกญฺจ นาม กุลํ วินสฺสติ ปเวณิ น ฆฏิยติ เตน อญฺญํ เต กุมาริกํ อาเนสฺสามีติ เตน อลํ อมฺมาติ วุจฺจมานาปิ ปุนปฺปุนํ กเถสิ. วณฺณิตฺถี ตํ กถํ สุตฺวา ปุตฺตา นาม มาตาปิตูนํ วจนํ อติกฺกมิตุํ น สกฺโกนฺติ อิทานิ อญฺญํ วิชายินึ อิตฺถึ อาเนตฺวา มํ ทาสีโภเคน ภุญฺชิสฺสติ ยนฺนูนาหํ สยเมเวกํ กุมาริกํ อาเนยฺยนฺติ จินฺเตตฺวา เอกํ กุลํ คนฺตฺวา ตสฺสตฺถาย กุมาริกํ วาเรตฺวา กินฺนาเมตํ อมฺม วเทสีติ เตหิ ปฏิกฺขิตฺตา อหํ วญฺฌา อปุตฺตกํ กุลํ วินสฺสติ ตุมฺหากํ ธีตา ปุตฺตํ ปฏิลภิตฺวา กุฏุมฺพสฺส สามินี ภวิสฺสติ เทถ ตํ มยฺหํ สามิกสฺสาติ ยาจิตฺวา สมฺปฏิจฺฉาเปตฺวา อาเนตฺวา สามิกสฺส ฆเร อกาสิ. อถสฺสา เอตทโหสิ สจายํ ปุตฺตํ วา ธีตรํ วา ลภิสฺสติ อยเมว กุฏุมฺพสฺส สามินี ภวิสฺสติ ยถา ทารกํ น ลภติ ตเถว นํ กาตุํ วฏฺฏตีติ. อถ นํ อาห ยทา เต กุจฺฉิยํ คพฺโภ ปติฏฺฐาติ ตทา เม อาโรเจยฺยาสีติ. สา สาธูติ ปฏิสฺสุตฺวา คพฺเภ ปติฏฺฐิเต ตสฺสา อาโรเจสิ. ตสฺสา ปน สาเยว นิจฺจํ ยาคุภตฺตํ เทติ. อถสฺสา อาหาเรเนว สทฺธึ คพฺภปาตนเภสชฺชํ อทาสิ. คพฺโภ ปติ. ทุติยมฺปิ คพฺเภ ปติฏฺฐิเต ตสฺสา อาโรเจสิ. อิตราปิ ทุติยมฺปิ ตเถว ปาเตสิ. อถ นํ ปฏิวิสฺสกิตฺถิโย ปุจฺฉึสุ กจฺจิ เต สปตฺตี อนฺตรายํ กโรตีติ. สา ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา อนฺธพาเล กสฺมา เอวมกาสิ อยํ ตว อิสฺสริยภเยน คพฺภ-ปาตนเภสชฺชํ โยเชตฺวา เทติ เตน เต คพฺโภ ปตติ มา ปุน

เอวมกาสีติ วุตฺตา ตติยวาเร น กเถสิ. อถสฺสา อิตรา อุทรํ ทิสฺวา กสฺมา มยฺหํ คพฺภสฺส ปติฏฺฐิตภาวํ น กเถสีติ วตฺวา ตฺวํ มํ อาเนตฺวา เทฺว วาเร คพฺภํ ปาเตสิ กิมตฺถํ ตุยฺหํ กเถมีติ วุตฺเต นฏฺฐาทานิมฺหีติ จินฺเตตฺวา ตสฺสา ปมาทํ โอโลเกนฺตี ปริณเต คพฺเภ โอกาสํ ลภิตฺวา เภสชฺชํ โยเชตฺวา อทาสิ. คพฺโภ ปริณตตฺตา ปติตุํ อสกฺโกนฺโต ติริยํ นิปชฺชิ. ติพฺพา ขรา เวทนา อุปฺปชฺชิ. ชีวิตสํสยํ[๑] ปาปุณิ. สา นาสิตมฺหิ ตยา ตฺวเมว มํ อาเนตฺวา ตโย ทารเก นาเสสิ อิทานิ สยํปิ นสฺสามิ อิโตทานิ จุตา ยกฺขินี หุตฺวา ตว ทารเก ขาทิตุํ สมตฺถา หุตฺวา นิพฺพตฺเตยฺยนฺติ ปตฺถนํ ฐเปตฺวา กาลํ กตฺวา ตสฺมึเยว เคเห มชฺชารี หุตฺวา นิพฺพตฺติ. อิตรํปิ สามิโก คเหตฺวา ตยา เม กุลุปจฺเฉโท กโตติ กปฺปรชนฺนุกาทีหิ สุโปถิตํ โปเถสิ. สา เตเนวาพาเธน กาลํ กตฺวา ตตฺเถว กุกฺกุฏี หุตฺวา นิพฺพตฺติ.

น จิรสฺเสว กุกฺกุฏี อณฺฑานิ วิชายิ. มชฺชารี อาคนฺตฺวา ตานิ ขาทิ. ทุติยมฺปิ ตติยมฺปิ ขาทิเยว. กุกฺกุฏี ตโย วาเร มม อณฺฑานิ ขาทิตฺวา อิทานิ มํปิ ขาทิตุกามาสิ อิโตทานิ จุตา ตํ สปุตฺตกํ ขาทิตุํ ลเภยฺยนฺติ ปตฺถนํ กตฺวา ตโต จุตา ทีปินี หุตฺวา นิพฺพตฺติ. อิตราปิ มิคี หุตฺวา นิพฺพตฺติ. ตสฺสา วิชาตวิชาตกาเล ทีปินี อาคนฺตฺวา ตโย วาเร ปุตฺตเก ขาทิ. มิคี มรณกาเล อิมาย เม ติกฺขตฺตุํ ปุตฺตา ขาทิตา อิทานิ

๑. ม. ชีวิตกฺขยํ.

มํปิ ขาทิสฺสติ อิโตทานิ จุตา เอตํ สปุตฺตกํ ขาทิตุํ ลเภยฺยนฺติ ปตฺถนํ กตฺวา กาลํ กตฺวา ยกฺขินี หุตฺวา นิพฺพตฺติ. ทีปินีปิ ตโต จุตา สาวตฺถิยํ กุลธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ. สา วุฑฺฒิปฺปตฺตา ทฺวารคาเม ปติกุลํ อคมาสิ. อปรภาเค ปุตฺตํ วิชายิ. ยกฺขินี ตสฺสา ปิยสหายิกาวณฺเณน อาคนฺตฺวา กุหึ เม สหายิกาติ ปุจฺฉิ. อนฺโตคพฺเภ วิชาตาติ อาหํสุ. สา ตํ สุตฺวา ปุตฺตํ นุ โข วิชาตา อุทาหุ ธีตรํ ปสฺสิสฺสามิ นนฺติ ปวิสิตฺวา ปสฺสนฺตี วิย ทารกํ คเหตฺวา ขาทิตฺวา คตา. ทุติยวาเรปิ ตเถว ขาทิ. ตติยวาเร อิตรา ครุคพฺภา[๑] หุตฺวา สามิกํ อามนฺเตตฺวา สามิ อิมสฺมึ ฐาเน เอกา ยกฺขินี มม เทฺว ปุตฺเต ขาทิตฺวา คตา อิทานิ มม กุลเคหํ คนฺตฺวา วิชายิสฺสามีติ กุลเคหํ คนฺตฺวา วิชายิ. ตทา สา ยกฺขินี อุทกวารํ คตา โหติ. เวสฺสวณสฺส หิ ยกฺขินิโย วาเรน อโนตตฺตโต สีสปรมฺปราย อุทกํ อาหรนฺติโย จาตุมฺมาสจฺจเยนปิ ปญฺจมาสจฺจเยนปิ มุจฺจนฺติ. อปรา กิลนฺตกายา ชีวิตกฺขยํปิ ปาปุณนฺติ. สา ปน อุทกวารโต มุตฺตมตฺตาว เวเคน ตํ ฆรํ คนฺตฺวา กุหึ เม สหายิกาติ ปุจฺฉิ. กุหึ นํ ปสฺสิสฺสสิ ตสฺสา อิมสฺมึ ฐาเน ชาตทารเก ยกฺขินี ขาทติ ตสฺมา กุลเคหํ คตาติ. สา ยตฺถ วา ตตฺถ วา คจฺฉตุ น เม มุจฺจิสฺสตีติ เวรเวคสมุสฺสาหิตา นคราภิมุขี[๒] ปกฺขนฺทิ. อิตราปิ นามคฺคหณทิวเส ตํ ทารกํ นหาเปตฺวา นามํ กตฺวา สามิ อิทานิ

๑. ม. ยุ. ครุภารา. ๒. นคราภิมุขินีติ ยุตฺตตรํ.

สกฆรํ คจฺฉามาติ ปุตฺตํ อาทาย สามิเกน สทฺธึ วิหารมชฺฌคเตน มคฺเคน คจฺฉนฺตี ปุตฺตํ สามิกสฺส ทตฺวา วิหารโปกฺขรณิยํ นหาตฺวา อุตฺตริตฺวา ปุตฺตํ คเหตฺวา สามิเก นหายนฺเต ปุตฺตํ ปายมานา ฐิตา ยกฺขินึ อาคจฺฉนฺตึ ทิสฺวา สญฺชานิตฺวา สามิ เวเคน เอหิ อยํ สา ยกฺขินีติ อุจฺจาสทฺทํ กตฺวา ยาว ตสฺสาคมนํ สณฺฐาตุํ อสกฺโกนฺตี นิวตฺติตฺวา อนฺโตวิหาราภิมุขี๑ ปกฺขนฺทิ.

ตสฺมึ สมเย สตฺถา ปริสมชฺเฌ ธมฺมํ เทเสติ. สา ปุตฺตํ ตถาคตสฺส ปาทปิฏฺเฐ นิปชฺชาเปตฺวา ตุมฺหากํ มยา เอส ทินฺโน ปุตฺตสฺส เม ชีวิตํ เทถาติ อาห. ทฺวารโกฏฺฐเก อธิวตฺโถ สุมนเทโว ยกฺขินิยา อนฺโต ปวิสิตุํ นาทาสิ. สตฺถา อานนฺทตฺเถรํ อามนฺเตตฺวา คจฺฉานนฺท ตํ ยกฺขินึ ปกฺโกสาติ อาห. เถโร ตํ ปกฺโกสิ. อิตรา อยํ ภนฺเต อาคจฺฉตีติ อาห. สตฺถา เอตุ มา สทฺทํ อกาสีติ วตฺวา ตํ อาคนฺตฺวา ฐิตํ กสฺมา เอวํ กโรสิ สเจ หิ ตุมฺเห มาทิสสฺส พุทฺธสฺส สมฺมุขีภาวํ นาคมิสฺสถ อหินกุลานํ วิย เวรํ อจฺฉผนฺทนานํ วิย กาโกลุกานํ วิย จ กปฺปฏฺฐิติกํ โว เวรํ อภวิสฺส กสฺมา เวรปฏิเวรํ กโรถ เวรํ หิ อเวเรน อุปสมฺมติ โน เวเรนาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" น หิ เวเรน เวรานิ สมฺมนฺตีธ กุทาจนํ.
อเวเรน จ สมฺมนฺติ เอส ธมฺโม สนนฺตโนติ. "

ตตฺถ **น หิ เวเรนาติ** ยถา หิ เขฬสิงฺฆาณิกาทิอสุจิ-

๑. อนฺโตวิหาราภิมุขินีติ ยุตฺตตรํ.

มกฺขิตฏฺฐานํ เตเหว อสุจีหิ โธวนฺโตปิ สุทฺธํ นิคฺคนฺธํ กาตุํ น สกฺโกติ อถโข ตํ ฐานํ ภิยฺโยโส มตฺตาย อสุทฺธตรญฺจ ทุคฺคนฺธตรญฺจ โหติ เอวเมว อกฺโกสนฺตํ ปจฺจกฺโกสนฺโต ปหรนฺตํ ปฏิปฺปหรนฺโต เวเรน เวรํ วูปสเมตุํ น สกฺโกติ อถโข ภิยฺโย ภิยฺโย เวรเมว กโรติ. อิติ เวรานิ นาม เวเรน กิสฺมิญฺจิปิ กาเล น สมฺมนฺติ อถโข วฑฺฒนฺติเยว. อเวเรน จ สมฺมนฺตีติ ยถา ปน ตานิ เขฬาทีนิ อสุจีนิ วิปฺปสนฺเนน อุทเกน โธวิยมานานิ วินสฺสนฺติ ตํ ฐานํ สุทฺธํ โหติ นิคฺคนฺธํ เอวเมว อเวเรน ขนฺติเมตฺโตทเกน โยนิโสมนสิกาเรน ปจฺจเวกฺขเณน เวรานิ วูปสมฺมนฺติ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ อภาวํ คจฺฉนฺติ. เอส ธมฺโม สนนฺตโนติ เอส อเวเรน เวรวูปสมนสงฺขาโต โปราณโก ธมฺโม สพฺเพสํ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธขีณาสวานํ คตมคฺโคติ.

คาถาปริโยสาเน สา ยกฺขินี โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. สมฺปตฺตปริสายปิ เทสนา สาตฺถิกา อโหสิ.

สตฺถา ตํ อิตฺถึ อาห เอติสฺสา ตว ปุตฺตํ เทหีติ. ภายามิ ภนฺเตติ. มา ภายิ นตฺถิ เต เอตํ นิสฺสาย ปริปนฺโถติ. สา ปุตฺตํ ตสฺสา อทาสิ. สา ตํ คเหตฺวา จุมฺพิตฺวา อาลิงฺคิตฺวา ปุน มาตุเยว ทตฺวา โรทิตุํ อารภิ. อถ นํ สตฺถา กิเมตนฺติ ปุจฺฉิ. ภนฺเต อหํ ปุพฺเพ ยถา ตถา ชีวิตํ กปฺเปนฺตีปิ กุจฺฉิปูรํ นาม นาลตฺถํ อิทานิ กถํ ชีวิสฺสามีติ. อถ นํ สตฺถา มา จินฺตยีติ สมสฺสาเสตฺวา ตํ อิตฺถึ อาห อิมํ เนตฺวา อตฺตโน เคเห นิวาสาเปตฺวา

อคฺคยาคุภตฺเตหิ ปฏิชคฺคาหีติ. สา ตํ เนตฺวา ปิฏฺฐิวํเส ปติฏฺฐาเปตฺวา อคฺคยาคุภตฺเตหิ ปฏิชคฺคิ. ตสฺสา วีหิปหรณกาเล มุสลํ มุทฺธํ ปหรนฺตํ วิย อุปฏฺฐาติ. สา สหายิกํ อามนฺเตตฺวา อิมสฺมึ ฐาเน วสิตุํ น สกฺขิสฺสามิ อญฺญตฺถ มํ ปติฏฺฐาเปหีติ วตฺวา มุสลสาลายํ อุทกจาฏิยํ อุทฺธเน นิมฺพโกเส สงฺการกูเฏ คามทฺวาเรติ เอเตสุ ฐาเนสุ ปติฏฺฐาปิตาปิ อิธ เม มุสลํ สีสํ ภินฺทนฺตํ วิย อุปฏฺฐาติ อิธ ทารกา อุจฺฉิฏฺฐุทกํ โอตาเรนฺติ อิธ สุนขา นิปชฺชนฺติ อิธ ทารกา อสุจึ กโรนฺติ อิธ กจวรํ ฉฑฺเฑนฺติ อิธ คามทารกา ลกฺขโยคฺคํ กโรนฺตีติ สพฺพานิ ตานิ ปฏิกฺขิปิ. อถ นํ พหิคาเม วิวิตฺโตกาเส ปติฏฺฐาเปตฺวา ตตฺถ ตสฺสา อคฺคยาคุภตฺตาทีนิ หริตฺวา ปฏิชคฺคิ. สา ยกฺขินี เอวํ จินฺเตสิ อยํ เม สหายิกา อิทานิ พหูปการา หนฺทาหํ กิญฺจิ ปฏิคุณํ กโรมีติ อิมสฺมึ สํวจฺฉเร สุพฺพุฏฺฐิกา ภวิสฺสติ ถลฏฺฐาเน สสฺสํ กโรหิ อิมสฺมึ สํวจฺฉเร ทุพฺพุฏฺฐิกา ภวิสฺสติ นินฺนฏฺฐาเนเยว สสฺสํ กโรหีติ สหายิกาย อาโรเจสิ. เสสชเนหิ กตสสฺสํ อติอุทเก[๑] วา อโนทเกน[๒] วา นสฺสติ. ตสฺสา สสฺสํ อติวิย สมฺปชฺชติ. อถ นํ อมฺม ตยา กตํ สสฺสํ เนว อจฺโจทเกน[๑] นสฺสติ น อโนทเกน[๒] นสฺสติ สุพฺพุฏฺฐิทุพฺพุฏฺฐิภาวํ ญตฺวา กมฺมํ กโรสิ กึ นุ โข เอตนฺติ ปุจฺฉึสุ. อมฺหากํ สหายิกา ยกฺขินี สุพฺพุฏฺฐิทุพฺพุฏฺฐิภาวํ อาจิกฺขติ มยํ ตสฺสา วจเนน ถลนินฺเนสุ สสฺสานิ

๑. อจฺจุทเกนาติ ยุตฺตตรํ. ๒. อนุทเกนาติ ยุตฺตตรํ.

กโรม เตน โน สสฺสํ สมฺปชฺชติ กึ น ปสฺสถ นิพทฺธํ อมฺหากํ เคหโต ยาคุภตฺตาทีนิ หริยมานานิ ตานิ เอติสฺสา หริยนฺติ ตุมฺเหปิ เอติสฺสา อคฺคยาคุภตฺตาทีนิ หรถ ตุมฺหากมฺปิ กมฺมนฺเต โอโลเกสฺสตีติ. อถสฺสา สกลนครวาสิโน สกฺการํ กรึสุ. สาปิ ตโต ปฏฺฐาย สพฺเพสํ กมฺมนฺเต โอโลเกนฺตี ลาภคฺคปฺปตฺตา อโหสิ มหาปริวารา. สา อปรภาเค อฏฺฐ สลากภตฺตานิ ปฏฺฐเปสิ. ตานิ ยาวชฺชกาลา ทียนฺติเยว.

อิทํ กาลียกฺขินิยา อุปฺปตฺติวตฺถุ.

----

๕. โกสมฺพิกวตฺถุ. [๕]

ปเร จ น วิชานนฺตีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต โกสมฺพิเก ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

โกสมฺพิยํ หิ โฆสิตาราเม ปญฺจสตปญฺจสตปริวารา เทฺว ภิกฺขู วิหรึสุ วินยธโร จ ธมฺมกถิโก จ. เตสุ ธมฺมกถิโก เอกทิวสํ สรีรวลญฺชํ กตฺวา อุทกโกฏฺฐเก อาจมนอุทกาวเสสํ ภาชเน ฐเปตฺวา นิกฺขมิ. ปจฺฉา วินยธโร ตตฺถ ปวิฏฺโฐ ตํ อุทกํ ทิสฺวา นิกฺขมิตฺวา อิตรํ ปุจฺฉิ อาวุโส ตยา อุทกํ ฐปิตนฺติ. อาม อาวุโสติ. กึ ปเนตฺถ อาปตฺติภาวํ น ชานาสีติ. อาม น ชานามีติ. โหตาวุโส เอตฺถ อาปตฺตีติ. เตนหิ

ปฏิกฺกริสฺสามิ นนฺติ สเจ ปน เต อาวุโส อสญฺจิจฺจ อสติยา กตํ นตฺถิ อาปตฺตีติ. โส ตสฺสา อาปตฺติยา อนาปตฺติทิฏฺฐิ อโหสิ. วินยธโรปิ อตฺตโน นิสฺสิตกานํ อยํ ธมฺมกถิโก อาปตฺตึ อาปชฺชมาโนปิ น ชานาตีติ อาโรเจสิ. เต ตสฺส นิสฺสิตเก ทิสฺวา ตุมฺหากํ อุปชฺฌาโย อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวาปิ อาปตฺติภาวํ น ชานาตีติ อาหํสุ. เต คนฺตฺวา อตฺตโน อุปชฺฌายสฺส อาโรเจสสํ. โส เอวมาห อยํ วินยธโร ปุพฺเพ อนาปตฺตีติ วตฺวา อิทานิ อาปตฺตีติ วทติ มุสาวาที เอโสติ. เต คนฺตฺวา ตุมฺหากํ อุปชฺฌาโย มุสาวาทีติ กถยึสุ. เต เอวํ อญฺญมญฺญํ กลหํ วฑฺฒยึสุ. ตโต วินยธโร โอกาสํ ลภิตฺวา ธมฺมกถิกสฺส อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺเขปนียกมฺมํ อกาสิ. ตโต ปฏฺฐาย เตสํ ปจฺจยทายกา อุปฏฺฐากาปิ เทฺว โกฏฺฐาสา อเหสสํ. โอวาทปฏิคฺคาหิกา ภิกฺขุนิโยปิม อารกฺขเทวตาปิ ตาสํ สนฺทิฏฺฐสมฺภตฺตา อากาสฏฺฐเทวตาปิ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ สพฺเพ ปุถุชฺชนา เทฺว ปกฺขา อเหสสํ. ยาว อกนิฏฺฐภวนา ปน เอกนินฺนาทํ โกลาหลํ อคมาสิ.

อเถโก ภิกฺขุ ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา อุกฺเขปกานํ ธมฺมิเกเนวายํ กมฺเมน อุกฺขิตฺโตติ ลทฺธึ อุกฺขิตฺตานุวตฺตกานํ อธมฺมิเกน กมฺเมน อุกฺขิตฺโตติ ลทฺธึ อุกฺเขปเกหิ วาริยมานานํปิ จ เตสํ ตํ อนุปริวาเรตฺวา วิจรณภาวํ อาโรเจสิ. ภควา สมคฺคา กิร โหนฺตูติ เทฺว วาเร เปเสตฺวา น อิจฺฉนฺติ ภนฺเต สมคฺคา ภวิตุนฺติ สุตฺวา ตติยวาเร ภินฺโน ภิกฺขุสงฺโฆ ภินฺโน ภิกฺขุสงฺโฆติ สุตฺวา เตสํ สนฺติกํ

คนฺตฺวา อุกฺเขปกานํ อุกฺเขปเน อิตเรสญฺจ อาปตฺติยา อทสฺสเน อาทีนวํ กเถตฺวา ปุน เตสํ ตตฺเถว เอกสีมายํ อุโปสถาทีนิ อนุชานิตฺวา ภตฺตคฺคาทีสุ ภณฺฑนชาตานํ อาสนนฺตริกาย นิสีทิตพฺพนฺติ ภตฺตคฺเค วตฺตํ ปญฺญาเปตฺวา อิทานิปิ ภณฺฑนชาตา วิหรนฺตีติ สุตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา อลํ ภิกฺขเว มา ภณฺฑนนฺติอาทีนิ วตฺวา ภิกฺขเว ภณฺฑนกลหวิคฺคหวิวาทา นาเมเต อนตฺถการกา กลหํ นิสฺสาย หิ ลฏุกิกาปิ สกุณิกา หตฺถินาคํ ชีวิตกฺขยํ ปาเปสีติ ลฏุกิกชาตกํ[๑] กเถตฺวา ภิกฺขเว สมคฺคา โหถ มา วิวทถ วิวาทํ นิสฺสาย หิ อเนกสหสฺสวฏฺฏกาปิ ชีวิตกฺขยํ ปตฺตาติ วฏฺฏกชาตกํ[๒] กเถสิ.

เอวํปิ เตสุ วจนํ อนาทิยนฺเตสุ อญฺญตเรน ธมฺมวาทินา ตถาคตสฺส วิเหสํ อนิจฺฉนฺเตน อาคเมตุ ภนฺเต ภควา ธมฺมสฺสามิ อปฺโปสฺสุกฺโก ภนฺเต ภควา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ อนุยุตฺโต วิหรตุ มยเมเตน ภณฺฑเนน กลเหน วิคฺคเหน วิวาเทน ปญฺญายิสฺสามาติ[๓] วุตฺเต ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว พาราณสิยํ พฺรหฺมทตฺโต นาม กาสีราชา อโหสีติ[๔] พฺรหฺมทตฺเตน ทีฆีติสฺส โกสลรญฺโญ รชฺชํ อจฺฉินฺทิตฺวา อญฺญาตกเวเสน วสนฺตสฺส มาริตภาวญฺเจว ทีฆาวุกุมาเรน อตฺตโน ชีวิเต ทินฺเน ตโต ปฏฺฐาย เตสํ สมคฺคภาวญฺจ กเถตฺวา เตสํ หิ นาม ภิกฺขเว ราชูนํ อาทินฺนทณฺฑานํ อาทินฺนสตฺถานํ เอวรูปํ ขนฺติโสรจฺจํ ภวิสฺสติ อิธ โข ตํ ภิกฺขเว โสเภถ ยํ ตุมฺเห

๑. ขุ. ชา. ปญฺจก. ๒๗/๑๗๐. ตทฏฺฐกถา ๔/๔๔๖. ๒. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๑๒. ตทฏฺฐกถา ๒/๒๙๗. ๓. วิ. มหา. ๕/๓๒๑,๓๒๒,๓๓๕. ๔. วิ. มหา. ๕/๓๒๒.

เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ปพฺพชิตา สมานา ขมา จ ภเวยฺยาถ โสรตา[๑] จาติ โอวทิตฺวาปิ เนว เต สมคฺเค กาตุํ อสกฺขิ.

โส ตาย อากิณฺณวิหารตาย อุกฺกณฺฐิโต อหํ โข อิทานิ อากิณฺโณ ทุกฺขํ วิหรามิ อิเม จ ภิกฺขู มม วจนํ น กโรนฺติ ยนฺนูนาหํ เอโก คณมฺหา วูปกฏฺโฐ วิหเรยฺยนฺติ จินฺเตตฺวา โกสมฺพิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา อนปโลเกตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ เอกโกว อตฺตโน ปตฺตจีวรมาทาย พาลกโลณการามํ[๒] คนฺตฺวา ตตฺถ ภคุตฺเถรสฺส เอกจาริกวตฺตํ กเถตฺวา ปาจีนวํสมิคทาเย ติณฺณํ กุลปุตฺตานํ สามคฺคีรสานิสํสํ กเถตฺวา เยน ปาริเลยฺยกํ ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา ปาริเลยฺยกํ อุปนิสฺสาย รกฺขิตวนสณฺเฑ ภทฺทสาลมูเล ปาริเลยฺยเกน หตฺถินา อุปฏฺฐิยมาโน ผาสุกํ วสฺสาวาสํ วสิ.

โกสมฺพีวาสิโนปิ โข อุปาสกา วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารํ อปสฺสนฺตา กุหึ ภนฺเต สตฺถาติ ปุจฺฉึสุ. เต ภิกฺขู อาหํสุ ปาริเลยฺยกวนสณฺฑํ คโตติ. กึการณา ภนฺเตติ. อมฺเห สมคฺเค กาตุํ วายมิ มยํ ปน น สมคฺคา อหุมฺหาติ. ภนฺเต ตุมฺเห สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา ตสฺมึ สามคฺคึ กโรนฺเตปิ สมคฺคา น อหุวตฺถาติ. เอวมาวุโสติ. มนุสฺสา อิเม สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา ตสฺมึ สามคฺคึ กโรนฺเตปิ สมคฺคา น ชาตา มยํ อิเม นิสฺสาย สตฺถารํ ทฏฺฐุํ น ลภิมฺหา

๑. วิ. มหา. ๕/๓๓๔-๓๓๕. ๒. ปาลิยํ พาลกโลณการกคาโมติ ทิสฺสติ.

อิเมสํ เนว อาสนํ ทสฺสาม น อภิวาทนาทีนิ กริสฺสามาติ ตโต ปฏฺฐาย เตสํ สามีจิมตฺตกํปิ น กรึสุ. เต อปฺปาหารตาย สุสฺสมานา กติปาเหเนว อุชุกา หุตฺวา อญฺญมญฺญํ อจฺจยํ เทเสตฺวา ขมาเปตฺวา อุปาสกา มยํ สมคฺคา ชาตา ตุมฺเหปิ โน ปุริมสทิสาว โหถาติ อาหํสุ. ขมาปิโต ปน โว ภนฺเต สตฺถาติ. น ขมาปิโต อาวุโสติ. เตนหิ สตฺถารํ ขมาเปถ สตฺถุ ขมาปิตกาเล มยํปิ ตุมฺหากํ ปุริมสทิสา ภวิสฺสามาติ. เต อนฺโตวสฺสภาเวน สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตุํ อวิสหนฺตา ทุกฺเขน ตํ อนฺโตวสฺสํ วีตินาเมสส.

สตฺถา ปน เตน หตฺถินา อุปฏฺฐิยมาโน สุขํ วสิ. โสปิ คณํ ปหาย ผาสุวิหารตฺถาย ตํ วนสณฺฑํ ปาวิสิ. ยถาห อหํ โข[1] อากิณฺโณ วิหรามิ หตฺถีหิ หตฺถินีหิ หตฺถิกลเภหิ[2] หตฺถิจฺฉาเปหิ ฉินฺนคฺคานิ เจว ติณานิ ขาทามิ โอภคฺโคภคฺคญฺจ เม สาขาภงฺคํ ขาทนฺติ อาวิลานิ จ ปานียานิ ปิวามิ โอคาหนฺตสฺส[3] เม อุตฺติณฺณสฺส หตฺถินิโย กายํ อุปนิฆํสนฺติโย คจฺฉนฺติ[4] ยนฺนูนาหํ เอโก คณมฺหา วูปกฏฺโฐ วิหเรยฺยนฺติ. อถโข โส หตฺถินาโค ยูถา อปกฺกมฺม เยน ปาริเลยฺยกํ รกฺขิตวนสณฺโฑ ภทฺทสาลมูลํ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา[5] จ ปน ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา โอโลเกนฺโต อญฺญํ

๑. ปาลิยมฺปน อหํ โข เอตาหิ อากิณฺโณติ ทิสฺสติ. ๒. ยุ. หตฺถิกุฬเภหิ. ๓. ตตฺเถว โอคาหา จ เมติ. ๔. อิโต ปรํ อากิณฺโณ ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรามิ. ยนฺนูนาหนฺติ. ๕. วิ. มหา. ๕/๓๔๑-๓๔๒.

กิญฺจิ อทิสฺวา ภทฺทสาลมูลํ ปาเทน ปหรนฺโต ตจฺเฉตฺวา โสณฺฑาย สาขํ คเหตฺวา สมฺมชฺชิ ตโต ปฏฺจาย โสณฺฑาย ฆฏํ คเหตฺวา ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐเปติ อุณฺโหทเกน อตฺเถ สติ อุณฺโหทกํ ปฏิยาเทติ. กถํ หตฺเถน กฏฺฐานิ ฆํสิตฺวา อคฺคึ สมฺปาเทติ ตํ ทารูนิ ปกฺขิปนฺโต ชาเลตฺวา ตตฺถ ปาสาเณ ปจิตฺวา ทารุทณฺฑเกน ปวฏฺเฏตฺวา ปริจฺฉินฺนาย ขุทฺทกโสณฺฑิยํ ขิปติ ตโต หตฺถํ โอตาเรตฺวา อุทกสฺส ตตฺตภาวํ ชานิตฺวา คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทติ. สตฺถา อุทกํ เต ตาปิตํ ปาริเลยฺยกาติ วตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา นหายติ. อถสฺส นานาวิธานิ ผลานิ อาหริตฺวา เทติ. ยทา ปน สตฺถา คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติ ตทา สตฺถุ ปตฺตจีวรมาทาย กุมฺเภ ปติฏฺฐาเปตฺวา สตฺถารา สทฺธึเยว คจฺฉติ. สตฺถา คามูปจารํ ปตฺวา ปาริเลยฺยก อิโต ปฏฺฐาย ตยา คนฺตุํ น สกฺกา อาหร เม ปตฺตจีวรนฺติ อาหราเปตฺวา คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติ. โสปิ ยาว สตฺถุ นิกฺขมนา ตตฺเถว ฐตฺวา สตฺถุ อาคมนกาเล ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา ปุริมนเยเนว ปตฺตจีวรํ คเหตฺวา วสนฏฺฐาเน โอตาเรตฺวา วตฺตํ ทสฺเสตฺวา สาขาย วีชติ รตฺตึ วาฬมิคปริปนฺถนิวารณตฺถํ มหนฺตํ ทณฺฑํ โสณฺฑาย คเหตฺวา สตฺถารํ รกฺขิสฺสามีติ ยาว อรุณุคฺคมนา วนสณฺฑสฺส อนฺตรนฺตเร วิจรติ. ตโต ปฏฺฐายเยว กิร โส วนสณฺโฑ รกฺขิตวนสณฺโฑ นาม ชาโต. อรุเณ อุคฺคเต มุโขทกทานํ อาทึ กตฺวา เตเนว อุปาเยน สพฺพวตฺตานิ กโรติ.

อเถโก มกฺกโฏ ตํ หตฺถึ อุฏฺฐาย สมุฏฺฐาย ตถาคตสฺส อภิสมาจาริกํ กโรนฺตํ ทิสฺวา อหํปิ กิญฺจิเทว กริสฺสามีติ วิจรนฺโต เอกทิวสํ นิมฺมกฺขิกํ ทณฺฑกมธุปฏลํ ทิสฺวา ทณฺฑกํ ภญฺชิตฺวา ทณฺฑเกเนว สทฺธึ มธุปฏลํ สตฺถุ สนฺติกํ หริตฺวา กทลิปตฺตํ ฉินฺทิตฺวา ตตฺถ ฐเปตฺวา อทาสิ. สตฺถา คณฺหิ. มกฺกโฏ กริสฺสติ นุ โข ปริโภคํ น กริสฺสตีติ โอโลเกนฺโต คเหตฺวา นิสินฺนํ ทิสฺวา กึ นุ โขติ จินฺเตตฺวา ทณฺฑโกฏึ คเหตฺวา ปริวตฺเตตฺวา อุปธาเรนฺโต อณฺฑกานิ ทิสฺวา ตานิ สณิกํ อปเนตฺวา ปุน อทาสิ. สตฺถา ปริโภคมกาสิ. โส ตุฏฺฐมานโส ตํ ตํ สาขํ คเหตฺวา นจฺจนฺโต อฏฺฐาสิ. อถสฺส คหิตสาขาปิ อกฺกนฺตสาขาปิ ภิชฺชิ. โส เอกสฺมึ ขาณุมตฺถเก ปติตฺวา นิพฺพิทฺธคตฺโต ปสนฺเนเนว จิตฺเตน กาลํ กตฺวา ตาวตึสภวเน ตึสโยชนิเก กนกวิมาเน นิพฺพตฺติ อจฺฉราสหสฺสปริวาโร อโหสิ.

ตถาคตสฺส ตตฺถ หตฺถินาเคน อุปฏฺฐิยมานสฺส วสนภาโว สกลชมฺพุทีเป ปากโฏ อโหสิ. สาวตฺถีนครโต อนาถปิณฺฑิโก วิสาขา มหาอุปาสิกาติ เอวมาทีนิ มหากุลานิ อานนฺทตฺเถรสฺส สาสนํ ปหิณึสุ สตฺถารํ โน ภนฺเต ทสฺเสถาติ. ทิสาวาสิโนปิ ปญฺจสตา ภิกฺขู วุตฺถวสฺสา อานนฺทตฺเถรํ อุปสงฺกมิตฺวา จิรสฺสุตา โน อาวุโส อานนฺท ภควโต สมฺมุขา ธมฺมีกถา สาธุ มยํ อาวุโส อานนฺท ลเภยฺยาม ภควโต สมฺมุขา ธมฺมีกถํ สวนายาติ ยาจึสุ. เถโร เต ภิกฺขู อาทาย ตตฺถ คนฺตฺวา เตมาสํ เอกวิหาริโน

ตถาคตสฺส สนฺติกํ เอตฺตเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ อุปสงฺกมิตุํ อยุตฺตนฺติ จินฺเตตฺวา เต ภิกฺขู พหิ ฐเปตฺวา เอกโกว สตฺถารํ อุปสงฺกมิ. ปาริเลยฺยโก ตํ ทิสฺวา ทณฺฑกํ อาทาย ปกฺขนฺทิ. สตฺถา โอโลเกตฺวา อเปหิ ปาริเลยฺยก มา นิวารยิ พุทฺธุปฏฺฐาโก เอโสติ อาห. โส ตตฺเถว ทณฺฑํ ฉฑฺเฑตฺวา ปตฺตจีวรปฏิคฺคหณํ อาปุจฺฉิ. เถโร นาทาสิ. นาโค สเจ อุคฺคหิตวตฺโต ภวิสฺสติ สตฺถุ นิสีทนปาสาณผลเก อตฺตโน ปริกฺขารํ น ฐเปสฺสตีติ จินฺเตสิ. เถโร ปตฺตจีวรํ ภูมิยํ ฐเปสิ. วตฺตสมฺปนฺนา หิ ครูนํ อาสเน วา สยเน วา อตฺตโน ปริกฺขารํ น ฐเปนฺติ. โส ตํ ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺโต อโหสิ. เถโร สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. สตฺถา อานนฺท เอกโกว อาคโตสีติ ปุจฺฉิตฺวา ปญฺจสเตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ อาคตภาวํ สุตฺวา กุหึ ปน เตติ วตฺวา ตุมฺหากํ จิตฺตํ อชานนฺโต พหิ ฐเปตฺวา อาคโตมฺหีติ วุตฺเต ปกฺโกสาหิ เตติ อาห. เถโร ตถา อกาสิ. เต ภิกฺขู อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. สตฺถา เตหิ สทฺธึ ปฏิสนฺถารํ กตฺวา เตหิ ภิกฺขูหิ ภนฺเต ภควา พุทฺธสุขุมาโล เจว ขตฺติยสุขุมาโล จ ตุมฺเหหิ เตมาสํ เอกเกหิ ติฏฺฐนฺเตหิ นิสีทนฺเตหิ จ ทุกฺกรํ กตํ วตฺตปฏิวตฺตการโกปิ มุโขทกทายโกปิ นาโหสิ มญฺเญติ วุตฺเต ภิกฺขเว ปาริเลยฺยกหตฺถินา มม สพฺพกิจฺจานิ กตานิ เอวรูปํ หิ สหายกํ ลภนฺเตน เอกโต วสิตุํ ยุตฺตํ อลภนฺตสฺส เอกจาริกภาโวว เสยฺโยติ วตฺวา อิมา

นาควคฺเค ติสฺโส คาถาโย อภาสิ

" สเจ ลเภถ นิปกํ สหายํ
สทฺธึจรํ สาธุวิหาริ ธีรํ
อภิภุยฺย สพฺพานิ ปริสฺสยานิ
จเรยฺย เตนตฺตมโน สตีมา.
โน เจ ลเภถ นิปกํ สหายํ
สทฺธึจรํ สาธุวิหาริ ธีรํ
ราชาว รฏฺฐํ วิชิตํ ปหาย
เอโก จเร มาตงฺครญฺเญว นาโค.
เอกสฺส จริตํ เสยฺโย นตฺถิ พาเล สหายตา
เอโก จเร น จ ปาปานิ กยิรา
อปฺโปสฺสุกฺโก มาตงฺครญฺเญว นาโคติ. "

คาถาปริโยสาเน ปญฺจสตาปิ เต ภิกฺขู อรหตฺเต ปติฏฺฐหึสุ. อานนฺทตฺเถโร อนาถปิณฺฑิกาทีหิ เปสิตํ สาสนํ อาโรเจตฺวา ภนฺเต อนาถปิณฺฑิกปมุขา ปญฺจ อริยสาวกโกฏิโย ตุมฺหากํ อาคมนํ ปจฺจาสึสนฺตีติ อาห. สตฺถา เตนหิ คณฺหาหิ ปตฺตจีวรนฺติ ปตฺตจีวรํ คาหาเปตฺวา นิกฺขมิ. นาโค คนฺตฺวา มคฺเค ติริยํ อฏฺฐาสิ. ภิกฺขู ตํ ทิสฺวา ภควนฺตํ ปุจฺฉึสุ กึ กโรติ ภนฺเตติ. ตุมฺหากํ ภิกฺขเว ภิกฺขํ ทาตุํ ปจฺจาสึสติ ทีฆรตฺตํ โข ปนายํ มยฺหํ อุปการโก นาสฺส จิตฺตํ โกเปตุํ วฏฺฏติ นิวตฺตถ ภิกฺขเวติ. สตฺถา ภิกฺขู คเหตฺวา นิวตฺติ. หตฺถีปิ วนสณฺฑํ ปวิสิตฺวา

ปนสกทลิผลาทีนิ นานาผลานิ สํหริตฺวา ราสึ กตฺวา ปุนทิวเส ภิกฺขูนํ อทาสิ. ปญฺจสตา ภิกฺขู สพฺพานิ เขเปตุํ นาสกฺขึสุ. ภตฺตกิจฺจปริโยสาเน สตฺถา ปตฺตจีวรํ คเหตฺวา นิกฺขมิ. นาโค ภิกฺขูนํ อนฺตรนฺตเรน คนฺตฺวา สตฺถุ ปุรโต ติริยํ อฏฺฐาสิ. ภิกฺขู ตํ ทิสฺวา ภควนฺตํ ปุจฺฉึสุ กึ กโรติ ภนฺเตติ. อยํ ภิกฺขเว ตุมฺเห เปเสตฺวา มํ นิวตฺเตตีติ. เอวํ ภนฺเตติ. อาม ภิกฺขเวติ. อถ นํ สตฺถา ปาริเลยฺยก อิทํ มม อนิวตฺตคมนํ ตว อิมินา อตฺตภาเวน ฌานํ วา วิปสฺสนํ วา มคฺคผลํ วา นตฺถิ ติฏฺฐ ตฺวนฺติ อาห. ตํ สุตฺวา นาโค มุเข โสณฺฑํ ปกฺขิปิตฺวา โรทนฺโต ปจฺฉโต ปจฺฉโต อคมาสิ. โส หิ สตฺถารํ นิวตฺเตตุํ ลภนฺโต เตเนว นิยาเมน ยาวชีวํ ปฏิชคฺเคยฺย. สตฺถา ปน ตํ คามูปจารํ ปตฺวา ปาริเลยฺยก อิโต ปฏฺฐาย ตว อภูมิ มนุสฺสาวาโส สปริปนฺโถ ติฏฺฐ ตฺวนฺติ อาห. โส โรทมาโน ตตฺถ ฐตฺวา สตฺถริ จกฺขุปถํ วิชหนฺเต หทเยน ผลิเตน กาลํ กตฺวา สตฺถริ ปสาเทน ตาวตึสภวเน ตึสโยชนิเก กนกวิมาเน อจฺฉราสหสฺสมชฺเฌ นิพฺพตฺติ. ปาริเลยฺยกเทวปุตฺโตเตฺวว ตสฺส นามํ อโหสิ. สตฺถาปิ อนุปุพฺเพน เชตวนํ อคมาสิ.

โกสมฺพิกา ภิกฺขู สตฺถา กิร สาวตฺถึ อาคโตติ สุตฺวา สตฺถารํ ขมาเปตุํ ตตฺถ อคมํสุ. โกสลราชา เต กิร โกสมฺพิกา ภณฺฑนการกา ภิกฺขู อาคจฺฉนฺตีติ สุตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา อหํ ภนฺเต เตสํ มม วิชิตํ ปวิสิตุํ น ทสฺสามีติ อาห.

มหาราช สีลวนฺตา เต ภิกฺขู เกวลํ อญฺญมญฺญํ วิวาเทน มม วจนํ น คณฺหึสุ อิทานิ มํ ขมาเปตุํ อาคจฺฉนฺติ อาคจฺฉนฺตุ มหาราชาติ. อนาถปิณฺฑิโกปิ ภนฺเต อหํ เตสํ วิหารํ ปวิสิตุํ น ทสฺสามีติ วตฺวา ตเถว ภควตา ปฏิกฺขิตฺโต ตุณฺหี อโหสิ. สาวตฺถิยํ อนุปฺปตฺตานํ ปน เตสํ ภควา เอกมนฺเต วิวิตฺตํ การาเปตฺวา เสนาสนํ ทาเปสิ. อญฺเญ ภิกฺขู เตหิ สทฺธึ เนว เอกโต นิสีทนฺติ น ติฏฺฐนฺติ. อาคตาคตา สตฺถารํ ปุจฺฉนฺติ กตเม เต ภนฺเต ภณฺฑนการกา โกสมฺพิกา ภิกฺขูติ. สตฺถา เอเตติ ทสฺเสติ. เต เอเต กิร เต เอเต กิร เตติ อาคตาคเตหิ องฺคุลิยา ทสฺสิยมานา ลชฺชาย สีสํ อุกฺขิปิตุํ อสกฺโกนฺตา ภควโต ปาทมูเล นิปชฺชิตฺวา ภควนฺตํ ขมาเปสส. สตฺถา ภาริยํ โว ภิกฺขเว กตํ ตุมฺเห นาม มาทิสสฺส พุทฺธสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตฺวาปิ มยิ สามคฺคึ กโรนฺเต มม วจนํ น กริตฺถ โปราณกปณฺฑิตาปิ วชฺฌปฺปตฺตานํ มาตาปิตูนํ โอวาทํ สุตฺวา เตสุ ชีวิตา โวโรปิยมาเนสุปิ ตํ อนติกฺกมิตฺวา ปจฺฉา ทฺวีสุ รฏฺเฐสุ รชฺชํ การยึสูติ วตฺวา ปุนเทว ทีฆาวุกุมารชาตกํ กเถตฺวา เอวํ ภิกฺขเว ทีฆาวุกุมาโร มาตาปิตูสุ ชีวิตา โวโรปิยมาเนสุปิ เตสํ โอวาทํ อนติกฺกมิตฺวา ปจฺฉา พฺรหฺมทตฺตสฺส ธีตรํ ลภิตฺวา ทฺวีสุ กาสิโกสลรฏฺเฐสุ รชฺชํ กาเรสิ ตุมฺเหหิ ปน มม วจนํ อกโรนฺเตหิ ภาริยํ กตนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" ปเร จ น วิชานนฺติ มยเมตฺถ ยมาม เส
เย จ ตตฺถ วิชานนฺติ ตโต สมฺมนฺติ เมธคาติ. "

ตตฺถ ปเรติ ปณฺฑิเต ฐเปตฺวา ตโต อญฺเญ ภณฺฑนการกา ปเร นาม. เต ตตฺถ สงฺฆมชฺเฌ โกลาหลํ กโรนฺตา มยํ ยมาม เส อุปรมาม นสฺสาม สสตํ สมีปํ มจฺจุสนฺติกํ คจฺฉามาติ น วิชานนฺติ. **เย จ ตตฺถ วิชานนฺตีติ** เย ตตฺถ ปณฺฑิตา มยํ มจฺจุสมีปํ คจฺฉามาติ วิชานนฺติ. **ตโต สมฺมนฺติ เมธคาติ** เอวํ หิ เต ชานนฺตา โยนิโสมนสิการํ อุปฺปาเทตฺวา เมธคานํ กลหานํ วูปสมาย ปฏิปชฺชนฺติ อถ เตสํ ตาย ปฏิปตฺติยา เต เมธคา สมฺมนฺติ. อถวา **ปเร จาติ** ปุพฺเพ มยา มา ภิกฺขเว ภณฺฑนนฺติอาทีนิ วตฺวา โอวทิยมานาปิ มม โอวาทสฺส อปฏิคฺคหเณน อมามกา ปเร นาม มยํ ฉนฺทาทิวเสน มิจฺฉาคาหํ คเหตฺวา เอตฺถ สงฺฆมชฺเฌ ยมามเส ภณฺฑนาทีนํ วุฑฺฒิยา วายมามาติ น วิชานนฺติ. อิทานิ ปน โยนิโส ปจฺจเวกฺขมานา ตตฺถ ตุมฺหากํ อนฺตเร เย ปณฺฑิตปุริสา ปุพฺเพ มยํ ฉนฺทาทิวเสน วายมนฺตา อโยนิโส ปฏิปนฺนาติ วิชานนฺติ ตโต เตสํ สนฺติกา เต ปณฺฑิตปุริเส นิสฺสาย อิเมทานิ กลหสงฺขาตา เมธคา สมฺมนฺตีติ อยเมตฺถ อตฺโถติ.

คาถาปริโยสาเน สมฺปตฺตภิกฺขู โสตาปตฺติผลาทีสุ ปติฏฺฐหึสูติ.

โกสมฺพิกวตฺถุ.

จุลฺลกาลมหากาลวตฺถุ. [๖]

สุภานุปสฺสึ วิหรนฺตนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เสตพฺยนครํ อุปนิสฺสาย สีสปาวเน วิหรนฺโต จุลฺลกาลมหากาเล อารพฺภ กเถสิ.

เสตพฺยนครวาสิโน หิ จุลฺลกาโล มชฺฌิมกาโล มหากาโล จาติ ตโย ภาตโร กุฏุมฺพิกา. เตสุ เชฏฺจกนิฏฺจา ทิสาสุ วิจริตฺวา ปญฺจหิ สกฏสเตหิ ภณฺฑํ อาหรนฺติ. มชฺฌิมกาโล อาภตํ วิกฺกีณาติ. อเถกสฺมึ สมเย เต อุโภปิ ภาตโร ปญฺจหิ สกฏสเตหิ นานาภณฺฑํ คเหตฺวา สาวตฺถึ คนฺตฺวา สาวตฺถิยา จ เชตวนสฺส จ อนฺตเร สกฏานิ โมจยึสุ. เตสุ มหากาโล สายณฺหสมเย มาลาคนฺธาทิหตฺเถ สาวตฺถีวาสิโน อริยสาวเก ธมฺมสฺสวนาย คจฺฉนฺเต ทิสฺวา กุหึ อิเม คจฺฉนฺตีติ ปุจฺฉิตฺวา ตมตฺถํ สุตฺวา อหํปิ คมิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา กนิฏฺจํ อามนฺเตตฺวา ตาต สกเฏสุ อปฺปมตฺโต โหหิ อหํปิ ธมฺมํ โสตุํ คมิสฺสามีติ วตฺวา คนฺตฺวา ตถาคตํ วนฺทิตฺวา ปริสปริยนฺเต นิสีทิ. สตฺถา ตํทิวสํ ตสฺส อชฺฌาสเยน อนุปุพฺพีกถํ กเถนฺโต ทุกฺขกฺขนฺธสุตฺตาทิวเสน อเนกปริยาเยน กามานํ อาทีนวํ โอการํ สงฺกิเลสญฺจ กเถสิ. ตํ สุตฺวา มหากาโล สพฺพํ กิร ปหาย คนฺตพฺพํ ปรโลกํ คจฺฉนฺตํ เนว โภคา น ญาตโย อนุคจฺฉนฺติ กึ เม ฆราวาเสน ปพฺพชิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา มหาชเน วนฺทิตฺวา ปกฺกนฺเต สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา สตฺถารา นตฺถิ เต โกจิ อปโลเกตพฺโพติ วุตฺเต กนิฏฺโจ เม อตฺถิ ภนฺเตติ วตฺวา เตนหิ อปโลเกหิ นนฺติ วุตฺเต สาธุ ภนฺเตติ อาคนฺตฺวา

กนิฏฺฐํ เอตทโวจ ตาต อิมํ สพฺพํ สาปเตยฺยํ ปฏิปชฺชาติ.[๑] ตุมฺเห ปน ภาติกาติ. อหํ สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามีติ. โส ตํ นานปฺปกาเรหิ ยาจิตฺวา นิวตฺเตตุํ อสกฺโกนฺโต สาธุ สามิ ยถาชฺฌาสยํ กโรถาติ อาห. มหากาโล คนฺตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิ. อหํ ภาติกํ คเหตฺวาว อุปฺปพฺพชิสฺสามีติ จูฬกาโลปิ ปพฺพชิ. อปรภาเค มหากาโล อุปสมฺปทํ ลภิตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา สาสเน ธุรานิ ปุจฺฉิตฺวา สตฺถารา ทฺวีสุ ธุเรสุ กถิเตสุ อหํ ภนฺเต มหลฺลกกาเล ปพฺพชิตตฺตา คนฺถธุรํ ปูเรตุํ น สกฺขิสฺสามิ วิปสฺสนาธุรํ ปน ปูเรสฺสามีติ ยาว อรหตฺตา โสสานิกธุตงฺคํ กถาเปตฺวา ปฐมยามาติกฺกเม สพฺเพสุ นิทฺทํ โอกฺกนฺเตสุ สุสานํ คนฺตฺวา ปจฺจูสกาเล สพฺเพสุ อนุฏฺฐิเตสุเยว วิหารํ อาคจฺฉติ.

อเถกา สุสานโคปิกา กาลี นาม ฉวฑาหิกา เถรสฺส ฐิตฏฺฐานญฺจ นิสีทนฏฺฐานญฺจ จงฺกมนฏฺฐานญฺจ ทิสฺวา โก นุ โข อิธาคจฺฉติ ปริคฺคณฺหิสฺสามิ นนฺติ ปริคฺคณฺหิตุํ อสกฺโกนฺตี เอกทิวสํ สุสานกุฏิกาย ทีปํ ชาเลตฺวา ปุตฺตธีตโร อาทาย คนฺตฺวา เอกมนฺเต นิลีนา มชฺฌิมยาเม เถรํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา อยฺโย โน ภนฺเต อิมสฺมึ ฐาเน วิหรตีติ อาห. อาม อุปาสิเกติ. ภนฺเต สุสาเน วิหรนฺเตหิ นาม วตฺตํ อุคฺคณฺหิตุํ วฏฺฏตีติ. เถโร กึ ปน มยํ ตยา กถิตวตฺเต วตฺติสฺสามาติ

๑. ปฏิจฺฉาติปิ ม. ปฏิปชฺชาหิ.

อวตฺวา กึ กาตุํ วฏฺฏติ อุปาสิเกติ อาห. ภนฺเต โสสานิเกหิ นาม สุสาเน วสนภาโว สุสานโคปกานํ วิหาเร มหาเถรสฺส คามโภชกสฺส จ กเถตุํ วฏฺฏตีติ. กึการณาติ. กตกมฺมา โจรา สามิเกหิ ปทานุปทํ อนุพนฺธนฺตา สุสาเน ภณฺฑิกํ ฉฑฺเฑตฺวา ปลายนฺติ อถ มนุสฺสา โสสานิกานํ ปริปนฺถํ กโรนฺติ เอเตสํ ปน กถิเต มยํ อิมสฺส ภทฺทนฺตสฺส เอตฺตกนฺนาม กาลํ เอตฺถ วสนภาวํ ชานาม อโจโร เอโสติ อุปทฺทวํ นิวาเรนฺติ ตสฺมา เอเตสํ กเถตุํ วฏฺฏตีติ. อญฺญํ กึ กาตพฺพนฺติ. ภนฺเต สุสาเน วสนฺเตน นาม อยฺเยน มจฺฉมํสปิฏฺฐติลคุฬาทีนิ วชฺเชตพฺพานิ ทิวา น นิทฺทายิตพฺพํ อกุสีเตน ภวิตพฺพํ อารทฺธวิริเยน อสเฐน อมายาวินา หุตฺวา กลฺยาณชฺฌาสเยน ภวิตพฺพํ สายํ สพฺเพสุ สุตฺเตสุ วิหารโต อาคนฺตพฺพํ ปจฺจูสกาเล สพฺเพสุ อนุฏฺฐิเตสุเยว วิหารํ คนฺตพฺพํ สเจ ภนฺเต อยฺโย อิมสฺมึ ฐาเน เอวํ วิหรนฺโต ปพฺพชิตกิจฺจํ มตฺถกํ ปาเปตุํ สกฺขิสฺสติ สเจ มตสรีรํ อาเนตฺวา ฉฑฺเฑนฺติ กมฺพลกูฏาคารํ อาโรเปตฺวา คนฺธมาลาทีหิ สกฺการํ กตฺวา สรีรกิจฺจํ กริสฺสามิ โน เจ สกฺขิสฺสติ จิตกํ อาโรเปตฺวา อคฺคึ ชาเลตฺวา สงฺกุนา อากฑฺฒิตฺวา พหิ ขเปตฺวา[๑] ผรสุนา โกฏฺเฏตฺวา ขณฺฑาขณฺฑิกํ ฉินฺทิตฺวา อคฺคิมฺหิ ปกฺขิปิตฺวา ตุยฺหํ[๒] ทสฺเสตฺวา[๒] ฌาเปสฺสามีติ. อถ นํ เถโร สาธุ ภทฺเท เอกํ ปน รูปารมฺมณํ ทิสฺวา มยฺหํ กเถหีติ อาห. สา สาธูติ ปจฺจสฺโสสิ. เถโร ยถาชฺฌาสเยน

๑. สี. ม. ขิปิตฺวา. ๒. สี. ม. นตฺถิ อติเรกปเทหิ ภวิตพฺพํ.

สุสาเน สมณธมฺมํ กโรติ. จุลฺลกาลตฺเถโร ปน อุฏฺฐาย สมุฏฺฐาย ฆราวาสํ จินฺเตติ ปุตฺตทารํ อนุสฺสรติ อยํ เม ภาติโก อติภาริยํ กมฺมํ กโรตีติ จินฺเตสิ.

อเถกา กุลธีตา ตํมุหุตฺตํ สมุฏฺฐิเตน พฺยาธินา สายณฺหสมเย อมิลาตา อกิลนฺตา กาลมกาสิ. ตเมนํ ญาตโย ทารุเตลาทีหิ สทฺธึ สายํ สุสานํ เนตฺวา สุสานโคปิกาย อิมํ ฌาเปหีติ ภตึ ทตฺวา นิยฺยาเทตฺวา ปกฺกมึสุ. สา ตสฺสา ปารุปนวตฺถํ อปเนตฺวา ตํ มุหุตฺตมตํ ปณีตปฺปณีตํ สุวณฺณวณฺณํ สรีรํ ทิสฺวา อิมํ อยฺยสฺส ทสฺเสตุํ ปฏิรูปํ อารมฺมณนฺติ จินฺเตตฺวา คนฺตฺวา เถรํ วนฺทิตฺวา เอวรูปํ นาม ภนฺเต อารมฺมณํ อตฺถิ โอโลเกยฺยาถาติ อาห. เถโร สาธูติ คนฺตฺวา ปารุปนวตฺถํ นีหราเปตฺวา ปาทตลโต ยาว เกสคฺคา โอโลเกตฺวา อติปณีตเมตํ รูปํ สุวณฺณวณฺณํ อคฺคิมฺหิ นํ ปกฺขิปิตฺวา มหาชาลาหิ คหิตกาเล มยฺหํ อาโรเจยฺยาสีติ วตฺวา สกฏฺฐานเมว คนฺตฺวา นิสีทิ. สา ตถา กตฺวา เถรสฺส อาโรเจสิ. เถโร คนฺตฺวา โอโลเกสิ. ชาลาย ปหฏปหฏฏฺฐาเน กวรคาวี วิย สรีรวณฺณํ อโหสิ. ปาทา นมิตฺวา โอลมฺพึสุ หตฺถา ปฏิกุชฺชึสุ ลลาฏํ[๑] นิจฺจมฺมํ อโหสิ. เถโร อิทํ สรีรํ อิทาเนว โอโลเกนฺตานํ อปริยนฺตีกรํ หุตฺวา อิทาเนว ขยปฺปตฺตํ วยปฺปตฺตนฺติ รตฺติฏฺฐานํ คนฺตฺวา นิสีทิตฺวา ขยวยํ สมฺปสฺสมาโน

๑. สี. ม. นลาฏํ.

" อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข[๑] "

คาถํ วตฺวา วิปสฺสนํ วฑฺเฒตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิ.

ตสฺมึ อรหตฺตํ ปตฺเต สตฺถา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต จาริกญฺจรมาโน เสตพฺยนครํ คนฺตฺวา สึสปาวนํ ปาวิสิ. จุลฺลกาลสฺส ภริยาโย สตฺถา กิร อนุปฺปตฺโตติ สุตฺวา อมฺหากํ สามิกํ คณฺหิสฺสามาติ เปเสตฺวา สตฺถารํ นิมนฺตาเปสส. พุทฺธานํ ปน อปริจิตฏฺฐาเน อาสนปญฺญตฺตึ อาจิกฺขนฺเตน เอเกน ภิกฺขุนา ปรมตรํ คนฺตุํ วฏฺฏติ. พุทฺธานํ หิ มชฺฌิมฏฺฐาเน อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา ตสฺสm ทกฺขิณโต สารีปุตฺตตฺเถรสฺส วามโต มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรสฺส ตโต ปฏฺฐาย อุโภสุ ปสฺเสสุ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อาสนํ ปญฺญาเปตพฺพํ โหติ ตสฺมา มหากาลตฺเถโร จีวรปารุปนฏฺฐาเน ฐตฺวา ตฺวํ ปุรโต คนฺตฺวา อาสนปญฺญตฺตึ อาจิกฺขาหีติ จุลฺลกาลํ เปเสสิ. ตสฺส ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย เคหชนา เตน สทฺธึ ปริหาสํ กโรนฺตา นีจาสนานิ สงฺฆตฺเถรโกฏฺฐิยํ อตฺถรนฺติ อุจฺจาสนานิ สงฺฆนวกโกฏฺฐิยํ. อิตโร มา เอวํ กโรถ อุจฺจาสนานิ อุปริ ปญฺญาเปถ นีจาสนานิ เหฏฺฐาติ อาห. อิตฺถิโย ตสฺส วจนํ อสณนฺติโย วิย ตฺวํ กึ กโรนฺโต วิจรสิ กึ ตว อาสนานิ ปญฺญาเปตุํ น วฏฺฏติ ตฺวํ กํ อาปุจฺฉิตฺวา ปพฺพชิโต เกน ปพฺพชาปิโตสิ กสฺมา อิธาคโตสีติ วตฺวา นิวาสนปารุปนํ อจฺฉินฺทิตฺวา เสตกานิ

๑. ที. มหา. ๑๐/๑๘๑. สํ. ส. ๑๕/๘. สํ. นิ. ๑๖/๒๒๘. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๓๑.

วตฺถานิ นิวาเสตฺวา สีเส มาลาจุมฺพฏกํ ฐเปตฺวา คจฺฉ ตฺวํ สตฺถารํ อาเนหิ มยํ อาสนานิ ปญฺญาเปสฺสามาติ ปหิณึสุ. โส นจิรํ ภิกฺขุภาเว ฐตฺวา อวสฺสิโกว อุปฺปพฺพชิตฺวา ลชฺชิตุํ น ชานาติ ตสฺมา เตน อากปฺเปน นิราสงฺโกว คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ อาทาย อาคโต. ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปน ภตฺตกิจฺจาวสาเน มหากาลสฺส ภริยาโย อิมาหิ อตฺตโน สามิโก คหิโต มยํปิ อมฺหากํ สามิกํ คณฺหิสฺสามาติ จินฺเตตฺวา ปุนทิวสตฺถาย สตฺถารํ นิมนฺตยึสุ. ตทา ปน อาสนปญฺญาปนตฺถํ อญฺโญ ภิกฺขุ อคมาสิ. ตา ตสฺมึ ขเณ โอกาสํ อลภิตฺวา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิสีทาเปตฺวา ภิกฺขํ อทํสุ. จูฬกาลสฺส ปน เทฺว ภริยาโย มชฺฌิมกาลสฺส จตสฺโส มหากาลสฺส อฏฺฐ. ภิกฺขูปิ ภตฺตกิจฺจํ กาตุกามา นิสีทิตฺวา ภตฺตกิจฺจมกํสุ พหิ คนฺตุกามา อุฏฺฐาย อคมํสุ. สตฺถา ปน นิสีทิตฺวา ภตฺตกิจฺจํ กริ. ตสฺส ภตฺตกิจฺจปริโยสาเน ตา อิตฺถิโย ภนฺเต มหากาโล อมฺหากํ อนุโมทนํ กตฺวา คมิสฺสติ ตุมฺเห ปุรโต คจฺฉถาติ วทึสุ. สตฺถา สาธูติ วตฺวา ปุรโต อคมาสิ. คามทฺวารํ ปตฺวา ภิกฺขุสงฺโฆ อุชฺฌายิ กินฺนาเมตํ สตฺถารา กตํ ญตฺวา นุ โข กตํ อุทาหุ อชานิตฺวา หิยฺโย จูฬกาลสฺส ปุรโต คตตฺตา ปพฺพชฺชนฺตราโย ชาโต อชฺช อญฺญสฺส ปุรโต คตตฺตา อนฺตราโย นาโหสิ อิทานิ สตฺถา มหากาลํ นิวตฺเตตฺวา อาคโต สีลวา โข ปน ภิกฺขุ อาจารสมฺปนฺโน กริสฺสนฺติ นุ โข ตสฺส ปพฺพชฺชนฺตรายนฺติ.

สตฺถา เตสํ วจนํ สุตฺวา นิวตฺติตฺวา ฐิโต กึ กเถฺ ภิกฺขเวติ ปุจฺฉิ. เต ตมตฺถํ อาโรเจสสุ. กึ ปน ตุมฺเห ภิกฺขเว จุลฺลกาลํ วิย มหากาลํ สลฺลกฺเขถาติ. อาม ภนฺเต ตสฺส หิ เทฺว ปชาปติโย อิมสฺส อฏฺจ อฏฺจหิ ปริกฺขิปิตฺวา คหิโต กึ กริสฺสติ ภนฺเตติ. สตฺถา มา ภิกฺขเว เอวํ อวจุตฺถ จุลฺลกาโล อุฏฺจาย สมุฏฺจาย สุภารมฺมณพหุโล วิหรติ ปปาตตเฏ ฐิตทุพฺพลรุกฺขสทิโส มยฺหํ ปน ปุตฺโต มหากาโล อสุภานุปสฺสี วิหรติ ฆนเสลปพฺพโต วิย อจโล วาติ วตฺวา อิมา คาถาโย อภาสิ

" สุภานุปสฺสึ วิหรนฺตํ อินฺทฺริเยสุ อสํวุตํ
โภชนมฺหิ อมตฺตญฺญุํ กุสีตํ หีนวีริยํ
ตํ เว ปสหตี มาโร วาโต รุกฺขํว ทุพฺพลํ.
อสุภานุปสฺสึ วิหรนฺตํ อินฺทฺริเยสุ สุสํวุตํ
โภชนมฺหิ จ มตฺตญฺญุํ สทฺธํ อารทฺธวีริยํ
ตํ เว นปฺปสหตี มาโร วาโต เสลํว ปพฺพตนฺติ. "

ตตฺถ สุภานุปสฺสินฺติ สุภํ อนุปสฺสนฺตํ. อิฏฺจารมฺมเณ มานสํ วิสฺสชฺเชตฺวา วิหรนฺตนฺติ อตฺโถ. โย หิ ปุคฺคโล นิมิตฺตคฺคาหํ อนุพฺยญฺชนคฺคาหํ คณฺหนฺโต นขา โสภณาติ คณฺหาติ องฺคุลิโย โสภณาติ คณฺหาติ หตฺถา ปาทา ชงฺฆา อูรู กฏิ อุทรํ ถนา คีวา โอฏฺโจ ทนฺตา มุขํ นาสา อกฺขีนิ กณฺณา ภมุกา ลลาฏํ เกสา โสภณาติ คณฺหาติ เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ โสภโณติ คณฺหาติ วณฺโณ สุโภ สณฺฐานํ สุภนฺติ คณฺหาติ

อยํ สุภานุปสฺสี นาม ตํ เอวํ สุภานุปสฺสึ วิหรนฺตํ. อินฺทฺริเยสูติ จกฺขาทีสุ ฉสุ อินฺทฺริเยสุ. อสํวุตนฺติ จกฺขุทฺวาราทีนิ อรกฺขนฺตํ. อมตฺตญฺญุนฺติ ปริเยสนมตฺตา ปฏิคฺคหณมตฺตา ปริโภคมตฺตาติ อิมิสฺสา มตฺตาย อชานนโต โภชนมฺหิ อมตฺตญฺญํ. อปิจ ปจฺจเวกฺขณมตฺตา วิสฺสชฺชนมตฺตาติ อิมิสฺสาปิ มตฺตาย อชานนโต อมตฺตญฺญํ. อิทํ โภชนํ ธมฺมิกํ อิทํ อธมฺมิกนฺติปิ อชานนฺตํ. กุสีตนฺติ กามพฺยาปาทวิหึสาวิตกฺกวสิกตาย กุสีตํ. หีนวีริยนฺติ นิพฺพีริยํ จตูสุ อิริยาปเถสุ วีริยกรณวิรหิตํ.

ปสหตีติ อภิภวติ อชฺโฌตฺถรติ. **วาโต รุกฺขํว ทุพฺพลนฺติ** พลววาโต ฉินฺนตเฏ ชาตํ ทุพฺพลรุกฺขํ วิย. ยถา หิ โส วาโต ตสฺส รุกฺขสฺส ปุปฺผผลปลฺลวาทีนิปิ ปาเตติ ขุทฺทกสาขาปิ ภญฺชติ มหาสาขาปิ ภญฺชติ สมูลํปิ ตํ รุกฺขํ อุพฺพตฺเตตฺวา อุทฺธมูลํ อโธสาขํ กตฺวา คจฺฉติ เอวเมว เอวรูปํ ปุคฺคลํ อนฺโต อุปฺปนฺโน กิเลสมาโร ปสหติ พลววาโต ทุพฺพลรุกฺขสฺส ปุปฺผผลปลฺลวาทิปาตนํ วิย ขุทฺทานุขุทฺทกาปตฺติอาปชฺชนํปิ กโรติ ขุทฺทกสาขาภญฺชนํ วิย นิสฺสคฺคิยาทิอาปตฺติอาปชฺชนํปิ กโรติ มหาสาขาภญฺชนํ วิย เตรสสงฺฆาทิเสสาปชฺชนํปิ กโรติ อุพฺพตฺเตตฺวา อุทฺธมูลํ เหฏฺฐาสาขํ กตฺวา ปาตนํ วิย ปาราชิกาปตฺติอาปชฺชนํปิ กโรติ สฺวากฺขาตสาสนา นีหริตฺวา กติปาเหเนว คิหิภาวํ ปาเปติ เอวรูปํ ปุคฺคลํ กิเลสมาโร อตฺตโน วเส วตฺเตตีติ อตฺโถ.

อสุภานุปสฺสินฺติ ทสสุ อสุเภสุ อญฺญตรํ อสุภํ ปสฺสนฺตํ

ปฏิกูลมนสิกาเร ยุตฺตํ เกเส อสุภโต ปสฺสนฺตํ โลเม นเข ทนฺเต ตจํ วณฺณํ สณฺฐานํ อสุภโต ปสฺสนฺตํ. **อินฺทฺริเยสูติ** ฉสุ อินฺทฺริเยสุ. สุสํวุตนฺติ นิมิตฺตคฺคาหาทิวิรหิตํ ปิหิตทฺวารํ. อมตฺตญฺญุตาปฏิปกฺเขน โภชนมฺหิ จ มตฺตญฺญุณํ. **สทฺธนฺติ** กมฺมสฺส เจว ผลสฺส จ สทฺทหน-ลกฺขณาย โลกิยสทฺธาย เจว ตีสุ วตฺถูสุ อเวจฺจปฺปสาทสงฺขาตาย โลกุตฺตรสทฺธาย จ สมนฺนาคตํ. **อารทฺธวีริยนฺติ** ปคฺคหิตวีริยํ ปริปุณฺณวีริยํ. ตํ เวติ ตํ เอวรูปํ ปุคฺคลํ. ยถา ทุพฺพลวาโต สณิกํ ปหรนฺโต เอกฆนํ เสลํ จาเลตุํ น สกฺโกติ ตถา อพฺภนฺตเร อุปฺปชฺชมาโนปิ ทุพฺพลกิเลสมาโร นปฺปสหติ โขเภตุํ กมฺเปตุํ จาเลตุํ น สกฺโกตีติ อตฺโถ.

ตาปิ โข ตสฺส ปุราณทุติยิกา เถรํ ปริวาเรตฺวา ตุวํ กํ อาปุจฺฉิตฺวา ปพฺพชิโต อิทานิ คิหี ภวิสฺสสิ น ภวิสฺสสีติอาทีนิ วตฺวา กาสายานิ นีหริตุกามา อเหสสุ. เถโร ตาสํ อาการํ สลฺลกฺเขตฺวา นิสินฺนาสนา วุฏฺฐาย อิทฺธิยา อุปฺปติตฺวา กูฏาคารกณฺณิกํ ภินฺทิตฺวา อากาเสน คนฺตฺวา สตฺถริ คาถา ปริโยสาเปนฺเตเยว สตฺถุ สุวณฺณวณฺณํ สรีรํ อภิตฺถวนฺโต โอตริตฺวา ตถาคตสฺส ปาเท วนฺทิ.

คาถาปริโยสาเน สมฺปตฺตภิกฺขู โสตาปตฺติผลาทีสุ ปติฏฺฐหึสูติ.

จุลฺลกาลมหากาลวตฺถุ.

----

๗. เทวทตฺตวตฺถุ. [๗]

อนิกฺกสาโวติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ราชคเห เทวทตฺตสฺส คนฺธารกาสาวลาภํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย เทฺว อคฺคสาวกา ปญฺจสเต ปญฺจสเต อตฺตโน ปริวาเร อาทาย สตฺถารํ อาปุจฺฉิตฺวา เชตวนโต ราชคหํ อคมํสุ. ราชคหวาสิโน เทฺวปิ ตโยปิ พหูปิ เอกโต หุตฺวา อาคนฺตุกทานํ อทํสุ. อเถกทิวสํ อายสฺมา สารีปุตฺโต อนุโมทนํ กโรนฺโต อุปาสกา เอโก สยํ ทานํ เทติ ปรํ น สมาทเปติ โส นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน โภคสมฺปทํ ลภติ โน ปริวารสมฺปทํ เอโก ปรํ สมาทเปติ สยํ น เทติ นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน ปริวารสมฺปทํ ลภติ โน โภคสมฺปทํ เอโก สยํปิ น เทติ ปรํปิ น สมาทเปติ โส นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน กญฺชิกมตฺตํปิ กุจฺฉิปูรํ น ลภติ อนาโถ โหติ นิปฺปจฺจโย เอโก สยํปิ เทติ ปรํปิ สมาทเปติ โส นิพฺพตฺต-นิพฺพตฺตฏฺฐาเน อตฺตภาวสเตปิ อตฺตภาวสหสฺเสปิ อตฺตภาวสต-สหสฺเสปิ โภคสมฺปทญฺเจว ปริวารสมฺปทญฺจ ลภตีติเอวํ ธมฺมํ เทเสสิ. ตเมโก ปณฺฑิตปุริโส สุตฺวา อจฺฉริยา วต โภ ธมฺมเทสนา สุขการณํ กถิตํ มยา อิมาสํ ทฺวินฺนํ สมฺปตฺตีนํ นิปฺผาทนกกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา ภนฺเต เสฺว มยฺหํ ภิกฺขํ คณฺหถาติ เถรํ นิมนฺเตสิ. กิตฺตเกหิ เต ภิกฺขูหิ อตฺโถ อุปาสกาติ. กิตฺตกา ปน โว ภนฺเต ปริวาราติ. สหสฺสมตฺตา อุปาสกาติ. สพฺเพหิ สทฺธึเยว ภิกฺขํ คณฺหถ ภนฺเตติ. เถโร อธิวาเสสิ. อุปาสโก

นครวีถิยํ จรนฺโต อมฺมตาตา มยา ภิกฺขุสหสฺสํ นิมนฺติตํ ตุมฺเห กิตฺตกานํ ภิกฺขูนํ ภิกฺขํ ทาตุํ สกฺขิสฺสถ ตุมฺเห กิตฺตกานนฺติ สมาทเปติ. มนุสฺสา อตฺตโน อตฺตโน ปโหนกนิยาเมน มยํ ทสนฺนํ ทสฺสาม มยํ วีสติยา มยํ สตสฺสาติ อาหํสุ. อุปาสโก เตนหิ เอกสฺมึ ฐาเน สมาคมํ กตฺวา เอกโตว ปจิสฺสาม สพฺเพ เตลติลตณฺฑุลสปฺปิผาณิตาทีนิ สมาหรถาติ เอกสฺมึ ฐาเน สมาหราเปสิ. อถสฺส เอโก กุฎุมฺพิโก สตสหสฺสคฺฆนกํ คนฺธารกาสาววตฺถํ ทตฺวา สเจ เต ทานวฏฺฏํ นปฺปโหติ อิทํ วิสฺสชฺเชตฺวา ยทูนํ ตํ ปูเรยฺยาสิ สเจ ปโหติ ยสฺส อิจฺฉสิ ตสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺยาสีติ อาห. ตทา ตสฺส สพฺพํ ทานวฏฺฏํ ปโหสิ กิญฺจิ อูนนฺนาม นาโหสิ. โส มนุสฺเส ปุจฺฉิ อิทํ อนคฺฆกาสาวํ เอเกน กุฎุมฺพิเกน เอวํ นาม วตฺวา ทินฺนํ ทานวฏฺฏํ อติเรกํ ชาตํ กสฺสิทํ เทมาติ. เอกจฺเจ สารีปุตฺตตฺเถรสฺสาติ อาหํสุ. เอกจฺเจ เถโร สสฺสปริปากสมเย อาคนฺตฺวา คมนสีโล เทวทตฺโต อมฺหากํ มงฺคลามงฺคเลสุ สหาโย อุทกมณิโก วิย นิจฺจํ ปติฏฺฐิโต ตสฺส ตํ เทมาติ อาหํสุ. สมฺพหุลิกาย กถายปิ เทวทตฺตสฺส ทาตพฺพนฺติ วตฺตาโร พหุตรา อเหสส. อถ นํ เทวทตฺตสฺส อทํสุ. โส ตํ ฉินฺทิตฺวา สิพฺพิตฺวา รชิตฺวา นิวาเสตฺวา ปารุปิตฺวา วิจรติ. มนุสฺสา ตํ ทิสฺวา นยิทํ เทวทตฺตสฺส อนุจฺฉวิกํ สารีปุตฺตตฺเถรสฺส อนุจฺฉวิกํ เทวทตฺโต อตฺตโน อนนุจฺฉวิกํ นิวาเสตฺวา ปารุปิตฺวา วิจรตีติ วทึสุ.

อเถโก ทิสาวาสิโก ภิกฺขุ ราชคหา สาวตฺถึ คนฺตฺวา สตฺถารํ

วนฺทิตฺวา กตปฏิสนฺถาโร สตฺถารา ทฺวินฺนํ อคฺคสาวกานํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉิโต อาทิโต ปฏฺฐาย สพฺพํ ตํ ปวตฺตึ อาโรเจสิ. สตฺถา น โข ภิกฺขุ อิทาเนว โส อตฺตโน อนนุจฺฉวิกํ วตฺถํ ธาเรติ ปุพฺเพปิ ธาเรสิเยวาติ วตฺวา อตีตํ อาหริ

อตีเต พาราณสิยํ พฺรหฺมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต พาราณสีวาสี เอโก หตฺถิมารโก หตฺถึ มาเรตฺวา ทนฺเต จ ตเจ จ อนฺตานิ จ ฆนมํสญฺจ อาหริตฺวา วิกฺกีณนฺโต ชีวิตํ กปฺเปสิ. อเถกสฺมึ อรญฺเญ อเนกสหสฺสา หตฺถี โคจรํ คเหตฺวา คจฺฉนฺตา ปจฺเจกพุทฺเธ ทิสฺวา ตโต ปฏฺฐาย คจฺฉมานา คมนาคมนกาเล ชนฺนุเกหิ นิปติตฺวา วนฺทิตฺวา ปกฺกมนฺติ. เอกทิวสํ หตฺถิมารโก ตํ กิริยํ ทิสฺวา อหํ อิเม กิจฺเฉน มาเรมิ อิเม จ คมนาคมนกาเล ปจฺเจกพุทฺเธ วนฺทนฺติ กินฺนุ โข ทิสฺวา วนฺทนฺตีติ จินฺเตนฺโต กาสาวนฺติ สลฺลกฺเขตฺวา มยาปิ อิทานิ กาสาวํ ลทฺธุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา เอกสฺส ปจฺเจกพุทฺธสฺส ชาตสฺสรํ โอรุยฺห นหายนฺตสฺส ตีเร ฐปิเตสุ กาสาเวสุ จีวรํ เถเนตฺวา เตสํ หตฺถีนํ คมนาคมนมคฺเค สตฺตึ คเหตฺวา สสีสํ ปารุปิตฺวา นิสีทติ. หตฺถี ตํ ทิสฺวา ปจฺเจกพุทฺโธติ สญฺญาย วนฺทิตฺวา ปกฺกมนฺติ. โส เตสํ สพฺพปจฺฉโต คจฺฉนฺตํ สตฺติยา ปหริตฺวา มาเรตฺวา ทนฺตาทีนิ คเหตฺวา เสสํ ภูมิยํ นิขนิตฺวา คจฺฉติ. อปรภาเค โพธิสตฺโต หตฺถิโยนิยํ ปฏิสนฺธึ คเหตฺวา หตฺถิเชฏฺฐโก ยูถปติ อโหสิ. ตทาปิ โส ตเถว กโรติ. มหาปุริโส อตฺตโน ปริสาย ปริหานึ ญตฺวา กุหึ อิเม หตฺถี คตา มนฺทา ชาตาติ ปุจฺฉิตฺวา

น ชานาม สามีติ วุตฺเต กุหึ๑ คจฺฉนฺตา มํ อนาปุจฺฉา น คมิสฺสนฺติ ปริปนฺเถน ภวิตพฺพนฺติ จินฺเตตฺวา เอกสฺมึ ฐาเน กาสาวํ ปารุปิตฺวา นิสินฺนสฺส สนฺติกา ปริปนฺเถน ภวิตพฺพนฺติ ปริสงฺกิตฺวา ตํ ปริคฺคณฺหิตุํ สพฺเพ หตฺถี ปุรโต เปเสตฺวา สยํ ปจฺฉโต วิลมฺพมาโน อาคจฺฉติ. โส เสสหตฺถีสุ วนฺทิตฺวา คเตสุ มหาปุริสํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา จีวรํ สํหริตฺวา สตฺตึ วิสฺสชฺชิ. มหาปุริโส สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา อาคจฺฉนฺโต ปจฺฉโต ปฏิกฺกมิตฺวา สตฺตึ วญฺเจสิ. อถ นํ อิมินา เม หตฺถี นาสิตาติ คณฺหิตุํ ปกฺขนฺทิ. อิตโร เอกํ รุกฺขํ ปุรโต กตฺวา นิลียิ. อถ นํ รุกฺเขน สทฺธึ โสณฺฑาย ปริกฺขิปิตฺวา คเหตฺวา ภูมิยํ โปเถสฺสามีติ เตน นีหริตฺวา ทสฺสิตํ กาสาวํ ทิสฺวา สจาหํ อิมสฺมึ ทุสฺสิสฺสามิ อเนกสหสฺเสสุ เม พุทฺธปจฺเจกพุทฺธขีณาสเวสุ ลชฺชา นาม ภินฺนา ภวิสฺสตีติ อธิวาเสตฺวา ตยา เม เอตฺตกา ญาตกา นาสิตาติ ปุจฺฉิ. อาม สามีติ. กสฺมา เอวํ ภาริยํ กมฺมํ อกาสิ อตฺตโน อนนุจฺฉวิกํ วีตราคานํ อนุจฺฉวิกํ วตฺถํ ปริทหิตฺวา เอวรูปํ ปาปกมฺมํ กโรนฺเตน ภาริยํ ตยา กตนฺติ. เอวญฺจ ปน วตฺวา อุตฺตรึปิ นิคฺคณฺหนฺโต

" อนิกฺกสาโว กาสาวํ โย วตฺถํ ปริทเหสฺสติ
อเปโต ทมสจฺเจน น โส กาสาวมรหติ
โย จ วนฺตกสาวสฺส สีเลสุ สุสมาหิโต
อุเปโต ทมสจฺเจน ส เว กาสาวมรหตีติ "

๑. กุหินฺติ ปุจฺฉนสทฺโท. เอตฺถ ปน ปุจฺฉา นตฺถิ ตสฺมา ยตฺถาติ วา ยตฺถ กตฺถจีติ วา ยุตฺตตรํ.

คาถํ[๑] วตฺวา อยุตฺตนฺเต กตนฺติ วตฺวา ตํ วิสฺสชฺเชสิ.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา ตทา หตฺถิมารโก เทวทตฺโต อโหสิ ตสฺส นิคฺคหโก หตฺถินาโค อหเมวาติ ชาตกํ สโมธาเนตฺวา น โข ภิกฺขุ อิทาเนว ปุพฺเพปิ เทวทตฺโต อตฺตโน อนนุจฺฉวิกํ วตฺถํ ธาเรสิเยวาติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

" อนิกฺกสาโว กาสาวํ โย วตฺถํ ปริทเหสฺสติ
อเปโต ทมสจฺเจน น โส กาสาวมรหติ
โย จ วนฺตกสาวสฺส สีเลสุ สุสมาหิโต
อุเปโต ทมสจฺเจน ส เว กาสาวมรหตีติ.[๒] "

ฉทฺทนฺตชาตเกนาปิ อยมตฺโถ ทีเปตพฺโพติ.

ตตฺถ **อนิกฺกสาโวติ** กามราคาทีหิ กสาเวหิ สกสาโว. **ปริทเหสฺสตีติ** นิวาสนปารุปนตฺถรณวเสน ปริภุญฺชิสฺสติ. ปริทหิสฺสตีติปิ ปาโฐ. **อเปโต ทมสจฺเจนาติ** อินฺทฺริยทมเนน เจว ปรมตฺถสจฺจปกฺขิเกน จ วจีสจฺเจน อเปโต. วิยุตฺโตติ อตฺโถ. น โสติ โส เอวรูโป ปุคฺคโล กาสาวํ ปริทหิตุํ นารหติ.

วนฺตกสาวสฺสาติ จตูหิ มคฺเคหิ วนฺตกสาโว ฉฑฺฑิตกสาโว ปหีนกสาโว อสฺส. **สีเลสูติ** จตูสุ ปาริสุทฺธิสีเลสุ. **สุสมาหิโตติ** สุฏฺฐุ สมาหิโต สุฏฺฐุ ฐิโต. อุเปโตติ อินฺทฺริยทมเนน เจว วุตฺตปฺปกาเรน จ วจีสจฺเจน อุเปโต. ส เวติ โส เอวรูโป ปุคฺคโล ตํ กาสาววตฺถํ อรหตีติ.

๑. คาถาติ ยุตฺตตรํ. ๒. ขุ. ชา. ทุ. ๒๗/๘๓. ตทฏฺฐกถา. ๓/๒๖๑.

คาถาปริโยสาเน โส ทิสาวาสิโก ภิกฺขุ โสตาปนฺโน ชาโต. อญฺเญปิ พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติ.

เทวทตฺตวตฺถุ.

----

๘. สญฺชยวตฺถุ. [๘]

อสาเร สารมติโนติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต ทฺวีหิ[๑] อคฺคสาวเกหิ นิเวทิตํ สญฺชยสฺส อนาคมนํ อารพฺภ กเถสิ. ตตฺรายํ อนุปุพฺพีกถา

อมฺหากํ หิ สตฺถา อิโต กปฺปสตสหสฺสาธิกานํ จตุนฺนํ อสงฺเขยฺยานํ มตฺถเก อมรวตีนคเร สุเมโธ นาม พฺราหฺมณกุมาโร หุตฺวา สพฺพสิปฺปานํ[๒] นิปฺผตฺตึ ปตฺโต[๓] มาตาปิตูนํ อจฺจเยน อเนก-โกฏิสงฺขฺยํ ธนํ ปริจฺจชิตฺวา อิสิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา หิมวนฺเต วสนฺโต ฌานาภิญฺญาโย นิพฺพตฺเตตฺวา อากาเสน คจฺฉนฺโต ทีปงฺกรทสพลสฺส สุทสฺสนวิหารโต อมรวตีนครํ[๔] ปวิสนตฺถาย มคฺคํ โสธิยมานํ ทิสฺวา สยํปิ เอกํ ปเทสํ คเหตฺวา ตสฺมึ อนิฏฺฐิเตเยว[๕] อาคตสฺส สตฺถุโน อตฺตานํ เสตุํ กตฺวา อชินิจมฺมํ กลเล[๖] อตฺถริตฺวา

๑. สี. ม. ยุ. ทฺวีหีติ นตฺถิ. ๒. สี. ม. ยุ. สพฺพสิปฺเปสุ. ๓. สี. ม. ยุ. ปตฺวา.
๔. สี. ยุ. รมฺมวตีนครํ. ม. รมฺมวตีนคเร. ๕. สี. ม. ยุ. อโสธิเตเยว. ๖. ม. กลเล อชินิจมฺมํ. สี. ยุ. อชินิจมฺมนฺติ นตฺถิ.

สตฺถา สสาวกสงฺโฆ กลลํ อนกฺกมิตฺวา มํ อกฺกมนฺโต คจฺฉตูติ นิปนฺโน สตฺถารา[๑] ทิสฺวาว พุทฺธงฺกุโร เอส อนาคเต กปฺปสตสหสฺสาธิกานํ จตุนฺนํ อสงฺเขยฺยานํ ปริโยสาเน โคตโม นาม พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ พฺยากโต ตสฺส สตฺถุโน อปรภาเค โกณฺฑญฺโญ สุมงฺคโล สุมโน เรวโต โสภิโต อโนมทสฺสี ปทุโม นารโท ปทุมุตฺตโร สุเมโธ สุชาโต ปิยทสฺสี อตฺถทสฺสี ธมฺมทสฺสี สิทฺธตฺโถ ติสฺโส ปุสฺโส วิปสฺสี สิขี เวสฺสภู กกุสนฺโธ โกนาคมโน กสฺสโป จาติ โลกํ โอภาเสตฺวา อุปฺปนฺนานํ อิเมสํปิ เตวีสติยา พุทฺธานํ สนฺติเก ลทฺธพฺยากรโณ ทส ปารมิโย ทส อุปปารมิโย ทส ปรมตฺถปารมิโยติ สมตึสปารมิโย ปูเรตฺวา เวสฺสนฺตรตฺตภาเว ฐิโต สตฺตกฺขตฺตุํ ปจวีกมฺปนานิ มหาทานานิ ทตฺวา ปุตฺตทารํ ปริจฺจชิตฺวา อายุปริโยสาเน ตุสิตปุเร นิพฺพตฺติตฺวา ตตฺถ ยาวตายุกํ ฐตฺวา ทสสหสฺสจกฺกวาฬเทวตาหิ สนฺนิปติตฺวา

" กาโลยนฺเต มหาวีร อุปฺปชฺช มาตุกุจฺฉิยํ
สเทวกํ ตารยนฺโต พุชฺฌสฺสุ อมตํ ปทนฺติ "

วุตฺเต ปญฺจ มหาวิโลกนานิ วิโลเกตฺวา ตโต จุโต สกฺยราชกุเล ปฏิสนฺธึ คเหตฺวา ตตฺถ มหาสมฺปตฺติยา ปริจาริยมาโน อนุกฺกเมน ภทฺรโยพฺพนํ ปตฺวา ติณฺณํ อุตูนํ อนุจฺฉวิเกสุ ตีสุ ปาสาเทสุ เทวโลกสิรึ วิย รชฺชสิรึ อนุภวนฺโต อุยฺยานกีฬาย คมนสมเย อนุกฺกเมน ชิณฺณพฺยาธิมตสงฺขาเต ตโย เทวทูเต ทิสฺวา

๑. สี. ม. ยุ. เอตฺถนฺตเร ตนฺติ ทิสฺสติ.

สญฺชาตสํเวโค นิวตฺติตฺวา จตุตฺถวาเร ปพฺพชิตํ ทิสฺวา สาธุ ปพฺพชฺชาติ ปพฺพชฺชาย รุจึ อุปฺปาเทตฺวา อุยฺยานํ คนฺตฺวา ตตฺถ ทิวสํ เขเปตฺวา มงฺคลโปกฺขรณีตีเร นิสินฺโน กปฺปกเวสํ คเหตฺวา อาคเตน วิสฺสุกมฺมุนา เทวปุตฺเตน อลงฺกตปฏิยตฺโต ราหุลกุมารสฺส ชาตสาสนํ สุตฺวา ปุตฺตสิเนหสฺส พลวภาวํ ญตฺวา ยาว อิทํ พนฺธนํ น พนฺธติ ตาวเทว ฉินฺทิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา สายํ นครํ ปวิสนฺโต

" นิพฺพุตา นูน สา มาตา นิพฺพุโต นูน โส ปิตา
นิพฺพุตา นูน สา นารี ยสฺสายํ อีทิโส ปตีติ "

กิสาโคตมิยา นาม ปิตุจฺฉาธีตาย ภาสิตํ อิมํ คาถํ สุตฺวา อหํ อิมาย นิพฺพุตปทํ สาวิโตติ คีวโต มุตฺตาหารํ โอมุญฺจิตฺวา ตสฺสา เปเสตฺวา อตฺตโน ภวนํ ปวิสิตฺวา สิริสยเน นิสินฺโน นิทฺทูปคตานํ นาฏกิตฺถีนํ วิปฺปการํ ทิสฺวา นิพฺพินฺนหทโย ฉนฺนํ อุฏฺฐาเปตฺวา กนฺถกํ อาหราเปตฺวา กนฺถกํ อารุยฺห ฉนฺนสหาโย ทสสหสฺสจกฺกวาฬเทวตาหิ ปริวุโต มหาภินิกฺขมนํ นิกฺขมิตฺวา อโนมานทีตีเร ปพฺพชิตฺวา อนุกฺกเมน ราชคหํ คนฺตฺวา ตตฺถ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปณฺฑวปพฺพตปพฺภาเร นิสินฺโน มคธรญฺญา รชฺเชน นิมนฺติยมาโน ตํ ปฏิกฺขิปิตฺวา สพฺพญฺญุตํ ปตฺวา อตฺตโน วิชิตํ อาคมนตฺถาย เตน คหิตปฏิญฺโญ อาฬารญฺจ อุทฺทกญฺจ อุปสงฺกมิตฺวา เตสํ สนฺติเก อธิคตวิเสสํ อนลงฺกริตฺวา ฉพฺพสฺสานิ มหาปธานํ ปทหิตฺวา วิสาขปุณฺณมีทิวเส ปาโตว สุชาตาย

ทินฺนํ ปายาสํ ปริภุญฺชิตฺวา เนรญฺชราย นทิยา สุวณฺณปาตึ
ปวาเหตฺวา เนรญฺชราย นทิยา ตีเร มหาวนสณฺเฑ นานาสมาปตฺตีหิ
ทิวสภาคํ วีตินาเมตฺวา สายณฺหสมเย โสตฺถิเยน ทินฺนํ ติณํ
คเหตฺวา กาเฬน นาคราเชน อภิตฺถุตคุโณ โพธิมณฺฑํ อารุยฺห
ติณานิ สนฺถริตฺวา น ตาวิมํ ปลฺลงฺกํ ภินฺทิสฺสามิ ยาว
เม อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ น วิมุจฺจิสฺสตีติ ปฏิญฺญํ กตฺวา๔
ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิตฺวา สุริเย อนตฺถงฺคมิเตเยว มารพลํ วิธมิตฺวา
ปฐมยาเม ปุพฺเพนิวาสญาณํ มชฺฌิมยาเม จุตูปปาตญาณํ ปตฺวา
ปจฺฉิมยามาวสาเน ปจฺจยากาเร ญาณํ โอตาเรตฺวา อรุณุคฺคมเน
ทสพลจตุเวสารชฺชาทิสพฺพคุณปฏิมณฺฑิตํ สพฺพญฺญุตญาณํ ปฏิวิชฺฌิตฺวา
สตฺตสตฺตาหํ โพธิมณฺเฑ วีตินาเมตฺวา อฏฺฐเม สตฺตาเห
อชปาลนิโคฺรธมูเล นิสินฺโน ธมฺมคมฺภีรตาปจฺจเวกฺขเณน
อปฺโปสฺสุกฺกตํ อาปชฺชมาโน ทสสหสฺสมหาพฺรหฺมปริวาเรนสหมฺปติ
พฺรหฺมุนา อายาจิตธมฺมเทสโน พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โอโลเกตฺวา
พฺรหฺมุโน อชฺเฌสนํ อธิวาเสตฺวา กสฺส นุ โข อหํ ปฐมํ
ธมฺมํ เทเสยฺยนฺติ โอโลเกนฺโต อาฬารุทฺทกานํ กาลกตภาวํ ญตฺวา
ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขูนํ พหุปการตํ อนุสฺสริตฺวา อุฏฺฐายาสนา
กาสีปุรํ คจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค อุปเกน อาชีวเกน สทฺธึ
มนฺเตตฺวา อาสาฬฺหปุณฺณมีทิวเส อิสิปตเน มิคทาเย ปญฺจวคฺคิยานํ
ภิกฺขูนํ วสนฏฺฐานํ ปตฺวา เต อนนุจฺฉวิเกน สมุทาจาเรน สมุทาจรนฺเต
สญฺญาเปตฺวา อญฺญาโกณฺฑญฺญปฺปมุเข อฏฺฐารสพฺรหฺมโกฏิโย

อมตปานํ ปาเยนฺโต ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺวา ปวตฺติตปวรธมฺมจกฺโก ปญฺจมิยํ ปกฺขสฺส สพฺเพปิ เต ภิกฺขู อรหตฺเต ปติฏฺฐาเปตฺวา ตํทิวสเมว ยสสฺส กุลปุตฺตสฺส อุปนิสฺสยสมฺปตฺตึ ทิสฺวา ตํ รตฺติภาเค นิพฺพินฺทิตฺวา เคหํ ปหาย นิกฺขมนฺตํ เอหิ ยสาติ ปกฺโกสิตฺวา ตสฺมึเยว รตฺติภาเค โสตาปตฺติผลํ ปาเปตฺวา ปุนทิวเส อรหตฺตํ ปาเปตฺวา อปเรปิ ตสฺส สหายเก จตุปญฺญาสชเน เอหิภิกฺขุปพฺพชฺชาย ปพฺพาเชตฺวา อรหตฺตํ ปาเปสิ. เอวํ โลเก เอกสฏฺฐิยา อรหนฺเตสุ ชาเตสุ วุตฺถวสฺโส ปวาเรตฺวา จรถ ภิกฺขเว จาริกนฺติ สฏฺฐิภิกฺขู ทิสาสุ เปเสตฺวา สยํ อุรุเวลํ คจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค กปฺปาสิกวนสณฺเฑ ตึสชเน ภทฺทวคฺคิยกุมาเร วิเนสิ. เตสุ สพฺพปจฺฉิมโก โสตาปนฺโน สพฺพุตฺตโม อนาคามี อโหสิ. เตปิ สพฺเพ เอหิภิกฺขุภาเวเนว ปพฺพาเชตฺวา ทิสาสุ เปเสตฺวา สยํ อุรุเวลํ คนฺตฺวา อฑฺฒุฑฺฒานิ ปาฏิหาริยสหสฺสานิ ทสฺเสตฺวา อุรุเวลกสฺสปาทโย สหสฺสชฏิลปริวาเร เตภาติกชฏิเล วิเนตฺวา เอหิภิกฺขุภาเวเนว ปพฺพาเชตฺวา คยาสีเส นิสีทาเปตฺวา อาทิตฺตปริยายเทสนาย อรหตฺเต ปติฏฺฐาเปตฺวา เตน อรหนฺตสหสฺเสน ปริวุโต พิมฺพิสารรญฺโญ ทินฺนํ ปฏิญฺญํ โมเจสฺสามีติ ราชคหนครุปจาเร ลฏฺฐิวนุยฺยานํ คนฺตฺวา สตฺถา กิร อาคโตติ สุตฺวา ทฺวาทสนหุเตหิ พฺราหฺมณคหปติเกหิ สทฺธึ อาคตสฺส รญฺโญ มธุรธมฺมกถํ กเถนฺโต ราชานํ เอกาทสหิ นหุเตหิ สทฺธึ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาเปตฺวา เอกํ นหุตํ สรเณสุ

ปติฏฺฐาเปตฺวา ปุนทิวเส สกฺเกน เทวรญฺญา มาณวกวณฺณํ คเหตฺวา อภิตฺถุตคุโณ ราชคหนครํ ปวิสิตฺวา ราชนิเวสเน กตภตฺตกิจฺโจ เวฬุวนารามํ ปฏิคฺคเหตฺวา ตตฺเถว วาสํ กปฺเปสิ. ตตฺถ นํ สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานา อุปสงฺกมึสุ. ตตฺรายํ อนุปุพฺพีกถา

อนุปฺปนฺเนเยว หิ พุทฺเธ ราชคหโต อวิทูเร อุปติสฺส-คาโม จ โกลิตคาโม จาติ เทฺว พฺราหฺมณคามา อเหสุ. เตสุ อุปติสฺสคาเม สาริยา นาม พฺราหฺมณิยา คพฺภสฺส ปติฏฺฐิตทิวเสเยว โกลิตคาเม โมคฺคลฺลิยา นาม พฺราหฺมณิยาปิ คพฺโภ ปติฏฺฐหิ. ตานิ กิร เทฺวปิ กุลานิ ยาว สตฺตมา กุลปริวฏฺฏา อาพทฺธ-ปฏิพทฺธสหายกาเนว. ตาสํ ทฺวินฺนํปิ เอกทิวสเมว คพฺภปริหารํ อทํสุ. ตา อุโภปิ ทสมาสจฺจเยน ปุตฺเต วิชายึสุ. นามคฺคหณทิวเส สาริยา พฺราหฺมณิยา ปุตฺตสฺส อุปติสฺสคามเก เชฏฺฐกุลสฺส ปุตฺตตฺตา อุปติสฺโสติ นามํ อกํสุ. อิตรสฺส โกลิตคาเม เชฏฺฐกุลสฺส ปุตฺตตฺตา โกลิโตติ นามํ อกํสุ. เต อุโภปิ วุฑฺฒิมนฺวาย สพฺพสิปฺปานํ ปารํ อคมํสุ. อุปติสฺสมาณวสฺส กีฬนตฺถาย นทึ วา อุยฺยานํ วา คมนกาเล ปญฺจ สุวณฺณสิวิกาสตานิ ปริวารานิ โหนฺติ โกลิตมาณวสฺส ปญฺจ อาชญฺญรถสตานิ. เทฺวปิ ชนา ปญฺจปญฺจมาณวสตปริวารา โหนฺติ. ราชคเห จ อนุสํวจฺฉเร คิรคฺคสมชฺโช นาม โหติ. เตสํ ทฺวินฺนํปิ เอกฏฺฐาเนเยว มญฺจาติมญฺจํ พนฺธนฺติ. เทฺวปิ เอกโตว นิสีทิตฺวา สมชฺชํ ปสฺสนฺตา หสิตพฺพฏฺฐาเน หสนฺติ สํเวคฏฺฐาเน สํเวคํ อาปชฺชนฺติ

ทายํ ทาตุํ ยุตฺตฏฺฐาเน ทายํ เทนฺติ. เตสํ อิมินา นิยาเมน เอกทิวสํ สมชฺชํ ปสฺสนฺตานํ ปริปากคตตฺตา ญาณสฺส ปุริมทิวเสสุ วิย หสิตพฺพฏฺฐาเน หาโส วา สํเวคฏฺฐาเน สํเวโค วา ทายํ ทาตุํ ยุตฺตฏฺฐาเน ทายํ วา นาโหสิ. เทฺว ปน ชนา เอวํ จินฺตยึสุ กึ เอตฺถ โอโลเกตพฺพํ อตฺถิ สพฺเพปิเม อปฺปตฺเต วสฺสสเต อปณฺณตฺติกภาวํ คมิสฺสนฺติ อมฺเหหิ ปน เอกํ โมกฺขธมฺมํ ปริเยสิตุํ วฏฺฏตีติ อารมฺมณํ คเหตฺวา นิสีทึสุ. ตโต โกลิโต อุปติสฺสํ อาห สมฺม อุปติสฺส ตฺวํ น อญฺเญสุ ทิวเสสุ วิย หฏฺฐปหฏฺโฐ อิทานิ อนตฺตมนธาตุโกสิ กินฺเต สลฺลกฺขิตนฺติ. โส อาห สมฺม โกลิต เอเตสํ โอโลกเน สาโร นตฺถิ นิรตฺถกเมตํ อตฺตโน โมกฺขธมฺมํ คเวสิตุํ วฏฺฏตีติ อิทํ จินฺตยนฺโต นิสินฺโนมฺหิ ตฺวํ ปน กสฺมา อนตฺตมโนสีติ. โสปิ ตเถวาห. อถสฺส อตฺตนา สทฺธึ เอกชฺฌาสยตํ ญตฺวา อุปติสฺโส อาห สมฺม อมฺหากํ อุภินฺนํปิ สุจินฺติตํ โมกฺขธมฺมํ ปน คเวสิตุํ วฏฺฏติ คเวสนฺเตหิ นาม เอกํ ปพฺพชฺชํ ลทฺธุํ วฏฺฏติ กสฺส สนฺติเก ปพฺพชามาติ.

เตน โข ปน สมเยน สญฺชโย ปริพฺพาชโก ราชคเห ปฏิวสติ มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ. เต ตสฺส สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามาติ ปญฺจมาณวกสตานิ สิวิกาโย จ รเถ จ คเหตฺวา คจฺฉถาติ อุยฺโยเชตฺวา ปญฺจหิ มาณวกสเตหิ สทฺธึ สญฺชยสฺส สนฺติเก ปพฺพชึสุ. เตสํ ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺฐาย

สญฺชโย อติเรกลาภคฺคยสคฺคปฺปตฺโต อโหสิ. เต กติปาเหเนว สพฺพํ สญฺชยสฺส สมยํ ปริคฺคณฺหิตฺวา อาจริย ตุมฺหากํ ชานนสมโย เอตฺตโกว อุทาหุ อุตฺตรีปิ อตฺถีติ ปุจฺฉึสุ. เอตฺตโกว สพฺพํ ตุมฺเหหิ ญาตนฺติ วุตฺเต เต จินฺตยึสุ เอวํ สติ อิมสฺส สนฺติเก พฺรหฺมจริยวาโส นิรตฺถโก มยํ โมกฺขธมฺมํ คเวสิตุํ นิกฺขนฺตา โส อิมสฺส สนฺติเก อุปฺปาเทตุํ น สกฺกา มหา โข ปน ชมฺพุทีโป คามนิคมชนปทราชธานิโย จรนฺตา อทฺธา โมกฺขธมฺมเทสกํ กญฺจิ อาจริยํ ลภิสฺสามาติ. ตโต ปฏฺฐาย ยตฺถ ยตฺถ ปณฺฑิตา สมณพฺราหฺมณา สนฺตีติ วทนฺติ ตตฺถ ตตฺถ คนฺตฺวา สากจฺฉํ กโรนฺติ. เตหิ ปุฏฺฐปญฺหํ อญฺเญ กเถตุํ น สกฺโกนฺติ เต ปน เตสํ ปญฺหํ วิสฺสชฺเชนฺติ. เอวํ สกลชมฺพุทีปํ ปริคฺคณฺหิตฺวา นิวตฺติตฺวา สกฏฺฐานเมว อาคนฺตฺวา สมฺม โกลิต อมฺเหสุ โย ปฐมํ อมตํ อธิคจฺฉติ โส อาโรเจตูติ กติกํ อกํสุ.

เอวํ เตสุ กติกํ กตฺวา วิหรนฺเตสุ สตฺถา วุตฺตานุกฺกเมน ราชคหํ ปตฺวา เวฬุวนํ ปฏิคฺคเหตฺวา เวฬุวเน วิหรติ. ตทา จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตายาติ รตนตฺตยคุณปฺปกาสนตฺถํ อุยฺโยชิตานํ เอกสฏฺฐิยา อรหนฺตานํ อนฺตเร ปญฺจวคฺคิยานํ อพฺภนฺตเร อสฺสชิตฺเถโร ปฏินิวตฺติตฺวา ราชคหํ อาคโต ปุนทิวเส ปาโตว ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. ตสฺมึ สมเย อุปติสฺสปริพฺพาชโก ปาโตว ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา ปริพฺพาชการามํ

คจฺฉนฺโต เถรํ ทิสฺวา จินฺเตสิ มยา เอวรูโป นาม ปพฺพชิโต
น ทิฏฺฐปุพฺโพเยว เย โลเก อรหนฺโต วา อรหตฺตมคฺคํ วา
สมาปนฺนา อยํ เตสํ ภิกฺขุ อญฺญตโร ยนฺนูนาหํ อิมํ ภิกฺขุํ
อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺเฉยฺยํ กํสิ ตฺวํ อาวุโส อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต
โก วา เต สตฺถา กสฺส วา ตฺวํ ธมฺมํ โรเจสีติ. อถสฺส
เอตทโหสิ อกาโล โข อิมํ ภิกฺขุํ ปญฺหํ ปุจฺฉิตุํ อนฺตรฆรํ
ปวิฏฺโฐ ปิณฺฑาย จรติ ยนฺนูนาหํ อิมํ ภิกฺขุํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต
อนุพนฺเธยฺยํ อตฺถิเกหิ อุปญฺญาตํ มคฺคนฺติ. โส เถรํ ลทฺธปิณฺฑปาตํ
อญฺญตรํ โอกาสํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา นิสีทิตุกามตญฺจสฺส ญตฺวา อตฺตโน
ปริพฺพาชกปีฐกํ ปญฺญาเปตฺวา อทาสิ. ภตฺตกิจฺจปริโยสาเนปิสฺส
อตฺตโน กุณฺฑิกาย อุทกํ อทาสิ. เอวํ อาจริยวตฺตํ กตฺวา
กตภตฺตกิจฺเจน เถเรน สทฺธึ มธุรปฏิสนฺถารํ กตฺวา เอวมาห
วิปฺปสนฺนานิ โข เต อาวุโส อินฺทฺริยานิ ปริสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ
ปริโยทาโต กํสิ ตฺวํ อาวุโส อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต โก วา เต
สตฺถา กสฺส วา ตฺวํ ธมฺมํ โรเจสีติ ปุจฺฉิ. เถโร จินฺเตสิ
อิเม ปริพฺพาชกา นาม สาสนสฺส ปฏิปกฺขภูตา อิมสฺส สาสเน
คมฺภีรตํ ทสฺเสสฺสามีติ อตฺตโน นวกภาวํ ทสฺเสนฺโต อาห
อหํ โข อาวุโส นโว อจิรปพฺพชิโต อธุนาคโต อิมํ ธมฺมวินยํ
น ตาว สกฺขิสฺสามิ วิตฺถาเรน ธมฺมํ เทเสตุนฺติ. ปริพฺพาชโก
อหํ อุปติสฺโส นาม ตฺวํ ยถาสตฺติยา อปฺปํ วา พหุํ วา วท
เอตํ นยสเตน นยสหสฺเสน ปฏิวิชฺฌิตุํ มยฺหํ ภาโรติ วตฺวา อาห

" อปฺปํ วา พหุํ วา ภาสสฺสุ อตฺถญฺเญว เม พฺรูหิ
อตฺเถเนว เม อตฺโถ กึ กาหสิ พฺยญฺชนํ พหุนฺติ. "

เอวํ วุตฺเต เถโร

" เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต
เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํวาที มหาสมโณติ[๑] "

คาถมาห. ปริพฺพาชโก ปรมปทฺทฺวยเมว สุตฺวา สหสฺสนยสมฺปนฺเน โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. อิตรํ ปทฺทฺวยํ โสตาปนฺนกาเล นิฏฺฐาเปสิ. โส โสตาปนฺโน หุตฺวา อุปริวิเสเส อปฺปวตฺตนฺเต ภวิสฺสติ เอตฺถ การณนฺติ สลฺลกฺเขตฺวา เถรํ อาห ภนฺเต มา อุปริ ธมฺมเทสนํ วฑฺฒยิตฺถ เอตฺตกเมว โหตุ กุหึ อมฺหากํ สตฺถา วสตีติ. เวฬุวเน อาวุโสติ. เตนหิ ภนฺเต ตุมฺเห ปุรโต ยาถ มยฺหํ เอโก สหายโก อตฺถิ อมฺเหหิ จ อญฺญมญฺญํ กติกา กตา โย ปฐมํ อมตํ อธิคจฺฉติ โส อาโรเจตูติ อหนฺตํ ปฏิญฺญํ โมเจตฺวา สหายกํ คเหตฺวา ตุมฺหากํ คตมคฺเคเนว สตฺถุ สนฺติกํ อาคมิสฺสามีติ ปญฺจปฺปติฏฺฐิเตน เถรสฺส ปาเทสุ นิปติตฺวา ติกฺขตฺตุํ ปทกฺขิณํ กตฺวา เถรํ อุยฺโยเชตฺวา ปริพฺพาชการามาภิมุโข อคมาสิ. โกลิตปริพฺพาชโก ตํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา อชฺช มยฺหํ สหายกสฺส มุขวณฺโณ น อญฺญทิวเสสุ วิย อทฺธาเนน อมตํ อธิคตํ ภวิสฺสตีติ อมตาธิคมํ ปุจฺฉิ. โสปิสฺส อามาวุโส อมตํ อธิคตนฺติ ปฏิชานิตฺวา ตเมว คาถํ อภาสิ.

๑. วิ. มหาวคฺค. ๔/๗๖.

คาถาปริโยสาเน โกลิโต โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิตฺวา อาห
กุหึ กิร สมฺม อมฺหากํ สตฺถา วสตีติ. เวฬุวเน กิร
สมฺม เอวํ โน อาจริเยน อสฺสชิตฺเถเรน กถิตนฺติ. เตนหิ
สมฺม อายาม สตฺถารํ ปสฺสิสฺสามาติ. สารีปุตฺตตฺเถโร จ นาเมส
สทาปิ อาจริยปูชโก ว ตสฺมา สหายกํ เอวมาห สมฺม
อมฺเหหิ อธิคตํ อมตํ อมฺหากํ อาจริยสฺส สญฺชยปริพฺพาชกสฺสาปิ
กเถสฺสาม พุชฺฌมาโน ปฏิวิชฺฌิสฺสติ อปฺปฏิวิชฺฌนฺโต อมฺหากํ
สทฺทหิตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คมิสฺสติ พุทฺธานํ เทสนํ สุตฺวา มคฺคผลปฏิเวธํ
กริสฺสตีติ. ตโต เทฺวปิ ชนา สญฺชยสฺส สนฺติกํ อคมํสุ.
สญฺชโย เต ทิสฺวา กึ ตาตา โกจิ โว อมตมคฺคเทสโก
ลทฺโธติ ปุจฺฉิ. อาม อาจริย ลทฺโธ พุทฺโธ โลเก อุปฺปนฺโน
ธมฺโม อุปฺปนฺโน สงฺโฆ อุปฺปนฺโน ตุมฺเห ตุจฺเฉ อสาเร วิจรถ
เอถ สตฺถุ สนฺติกํ คมิสฺสามาติ. คจฺฉถ ตุมฺเห อหํ น
สกฺขิสฺสามีติ. กึการณาติ. อหํ มหาชนสฺส อาจริโย หุตฺวา วิจรึ
ตสฺส เม อนฺเตวาสิกวาโส จาฏิยา อุทกจลนภาวุปฺปตฺติสทิโส
น สกฺขิสฺสามหํ อนฺเตวาสิกวาสํ วสิตุนฺติ. มา เอวํ กริตฺถ
อาจริยาติ. โหตุ ตาตา คจฺฉถ ตุมฺเห นาหํ สกฺขิสฺสามีติ.
อาจริย โลเก พุทฺธสฺส อุปฺปนฺนกาลโต ปฏฺฐาย มหาชโน
คนฺธมาลาทิหตฺโถ คนฺตฺวา ตเมว ปูเชสฺสติ มยํปิ ตตฺเถว
คมิสฺสาม ตุมฺเห กึ กริสฺสถาติ. ตาตา กินฺนุ โข อิมสฺมึ
โลเก ทนฺธา พหู อุทาหุ ปณฺฑิตาติ. ทนฺธา อาจริย พหู

ปณฺฑิตา นาม กติปยาเอว โหนฺตีติ. เตนหิ ตาตา ปณฺฑิตา ปณฺฑิตา สมณสฺส โคตมสฺส สนฺติกํ คมิสฺสนฺติ ทนฺธา ทนฺธา มม สนฺติกํ อาคมิสฺสนฺติ คจฺฉถ ตุมฺเห นาหํ คมิสฺสามีติ. เต ปญฺญายิสฺสถ ตุมฺเห อาจริยาติ ปกฺกมึสุ. เตสุ คจฺฉนฺเตสุ สญฺชยสฺส ปริสา ภิชฺชิ. ตสฺมึ ขเณ อาราโม ตุจฺโฉ อโหสิ. โส ตุจฺฉํ อารามํ ทิสฺวา อุณฺหํ โลหิตํ ฉฑฺเฑสิ. เตหิปิ สทฺธึ คจฺฉนฺเตสุ ปญฺจสุ ปริพฺพาชกสเตสุ สญฺชยสฺส ปริสาย อฑฺฒเตยฺยสตานิ นิวตฺตึสุ. อตฺตโน อนฺเตวาสิเกหิ อฑฺฒเตยฺเยหิ ปริพฺพาชกสเตหิ สทฺธึ เวฬุวนํ อคมํสุ.

สตฺถา จตุปริสมชฺเฌ นิสินฺโน ธมฺมํ เทเสนฺโต เต ทูรโต ว ทิสฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ เอเต ภิกฺขเว เทฺว สหายกา อาคจฺฉนฺติ โกลิโต จ อุปติสฺโส จ เอตํ เม สาวกยุคํ ภวิสฺสติ อคฺคํ ภทฺทยุคนฺติ. เต สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เต ภควนฺตํ เอตทโวจุํ ลเภยฺยาม มยํ ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ ลเภยฺยาม อุปสมฺปทนฺติ. เอถ ภิกฺขโวติ ภควา อโวจ สฺวากฺขาโต ธมฺโม จรถ พฺรหฺมจริยํ สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยายาติ. สพฺเพปิ อิทฺธิมยปตฺตจีวรธรา วสฺสสติกตฺเถรา วิย อเหสุํ. อถ เนสํ ปริสาย จริยาวเสน สตฺถา ธมฺมเทสนํ วฑฺเฒสิ. ฐเปตฺวา เทฺว อคฺคสาวเก อวเสสา อรหตฺตํ ปาปุณึสุ. อคฺคสาวกานํ ปน อุปริมคฺคกิจฺจํ น นิฏฺฐาสิ. กึการณา สาวกปารมีญาณสฺส มหนฺตตาย. อถายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน

ปพฺพชิตทิวสโต สตฺตเม ทิวเส มคธรฏฺเฐ กลฺลวาลคามกํ อุปนิสฺสาย วิหรนฺโต ถีนมิทฺเธ โอกฺกมนฺเต สตฺถารา สํเวชิโต ถีนมิทฺธํ วิโนเทตฺวา ตถาคเตน ทินฺนํ ธาตุกมฺมฏฺฐานํ สุณนฺโตว อุปริมคฺคตฺตยกิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวา สาวกปารมีญาณสฺส มตฺถกํ ปตฺโต สารีปุตฺตตฺเถโรปิ ปพฺพชิตทิวสโต อฑฺฒมาสํ อติกฺกมิตฺวา สตฺถารา สทฺธึ ตเมว ราชคหํ อุปนิสฺสาย สูกรขาตเลเณ วิหรนฺโต อตฺตโน ภาคิเนยฺยสฺส ทีฆนขปริพฺพาชกสฺส เวทนาปริคฺคหสุตฺตนฺเต เทสิยมาเน สุตฺตานุสาเรน ญาณํ เปเสตฺวา ปรสฺส วฑฺฒิตํ ภตฺตํ ภุญฺชนฺโต วิย สาวกปารมีญาณสฺส มตฺถกํ ปตฺโต. นนุ จายสฺมา มหาปญฺโญ อถ กสฺมา มหาโมคฺคลฺลานโต จิรตเรน สาวกปารมีญาณํ ปาปุณีติ. ปริกมฺมมหนฺตตาย. ยถา หิ ทุคฺคตมนุสฺสา กตฺถจิ คนฺตุกามา ขิปฺปเมว นิกฺขมนฺติ ราชูนํ ปน หตฺถิวาหนกปฺปนาที มหนฺตํ ปริกมฺมํ ลทฺธุํ วฏฺฏติ เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ. ตํทิวสเมว ปน สตฺถา วฑฺฒมานกจฺฉายาย เวฬุวเน สาวกสนฺนิปาตํ กตฺวา ทฺวินฺนํ เถรานํ อคฺคสาวกฏฺฐานํ ทตฺวา ปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสิ.

ภิกฺขู อุชฺฌายึสุ สตฺถา มุโขโลกเนน ภิกฺขูนํ เทติ อคฺคสาวกฏฺฐานํ เทนฺเตน นาม ปฐมํ ปพฺพชิตานํ ปญฺจวคฺคิยานํ ทาตุํ วฏฺฏติ เอเต อโนโลเกนฺเตน ยสตฺเถรปฺปมุขานํ ปญฺจปญฺญาสาย ภิกฺขูนํ ทาตุํ วฏฺฏติ เอเต อโนโลเกนฺเตน ภทฺทวคฺคิยานํ เอเต อโนโลเกนฺเตน อุรุเวลกสฺสปาทีนํ เตภาติกานํ เอเต ปน เอตฺตเก

ปหาย สพฺพปจฺฉา ปพฺพชิตานํ อคฺคสาวกฏฺฐานํ เทนฺเตน มุขํ โอโลเกตฺวา ทินฺนนฺติ วทึสุ. สตฺถา กึ กเถฺ ภิกฺขเวติ ปุจฺฉิตฺวา อิทํ นามาติ วุตฺเต นาหํ ภิกฺขเว มุขํ โอโลเกตฺวา ภิกฺขูนํ เทมิ เอเตสํ ปน อตฺตนา อตฺตนา ปตฺถิตปตฺถิตเมว เทมิ อญฺญาโกณฺฑญฺโญ หิ เอกสฺมึ สสฺเส นว อคฺคสสฺสทานานิ เทนฺโต น อคฺคสาวกฏฺฐานํ ปตฺเถตฺวา อทาสิ อคฺคธมฺมํ ปน อรหตฺตํ สพฺพปฐมํ ปฏิวิชฺฌิตุํ ปตฺเถตฺวา อทาสีติ. กทา ภควาติ. สุณิสฺสถ ภิกฺขเวติ. อาม ภนฺเตติ.

ภิกฺขเว อิโต เอกนวุติกปฺเป วิปสฺสี[๑] ภควา โลเก อุทปาทิ. ตทา มหากาโล จุลฺลกาโลติ เทฺว ภาติกา กุฏุมฺพิกา มหนฺตํ สาลิกฺเขตฺตํ วปาเปสส. อเถกทิวสํ จุลฺลกาโล สาลิกฺเขตฺตํ คนฺตฺวา เอกํ สาลิคพฺภํ ผาเลตฺวา ขาทิ. อติมธุรํ อโหสิ. โส พุทฺธปฺปมุขสฺส สงฺฆสฺส สาลิคพฺภทานํ ทาตุกาโม หุตฺวา เชฏฺฐภาติกํ อุปสงฺกมิตฺวา ภาติก สาลิคพฺภํ ผาเลตฺวา พุทฺธานํ อนุจฺฉวิกํ กตฺวา ปจาเปตฺวา ทานํ เทมาติ อาห. กึ วเทสิ สาลิคพฺภํ ผาเลตฺวา ทานํ นาม เนว อตีเต ภูตปุพฺพํ นานาคเต ภวิสฺสติ มา สสฺสํ นาสยีติ. โส ปุนปฺปุนํ ยาจิเยว. อถ นํ ภาตา เตนหิ เขตฺตํ เทฺว โกฏฺฐาเส กตฺวา มม โกฏฺฐาสํ อนามสิตฺวา อตฺตโน เขตฺตโกฏฺฐาเส ยํ อิจฺฉสิ ตํ กโรหีติ อาห. โส สาธูติ เขตฺตํ วิภชิตฺวา พหู มนุสฺเส หตฺถกมฺมํ ยาจิตฺวา สาลิคพฺภํ

๑. ขุ. พ. ๓๓/๕๑๕.

ผาเลตฺวา นิรุทเก ขีเร ปจาเปตฺวา สปฺปิมธุสกฺขราหิ โยเชตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา ภตฺตกิจฺจปริโยสาเน อิทํ ภนฺเต มม อคฺคทานํ อคฺคธมฺมสฺส สพฺพปจฺจมํ ปฏิเวธาย สํวตฺตตูติ อาห. สตฺถา เอวํ โหตูติ อนุโมทนํ อกาสิ. โส เขตฺตํ คนฺตฺวา โอโลเกนฺโต สกลเขตฺเต กณฺณิกาพทฺเธหิ วิย สาลิสีเสหิ สญฺฉนฺนํ ทิสฺวา ปญฺจวิธํ ปีตึ ปฏิลภิตฺวา ลาภา วต เมติ จินฺเตตฺวา ปุถุกกาเล ปุถุกคฺคํ นาม อทาสิ คามวาสีหิ สทฺธึ อคฺคสสฺสทานํ นาม อทาสิ ลายเน ลายนคฺคํ เวณิกรเณ เวณิคฺคํ กลาปาทีสุ กลาปคฺคํ ขลคฺคํ ภณฺฑคฺคํ โกฏฺฐคฺคนฺติ เอวํ เอกสฺเส นว วาเร อคฺคทานํ อทาสิ. ตสฺส สพฺเพสุ วาเรสุ คหิตคหิตฏฺฐานํ ปริปูริ. สสฺสํ อติเรกํ อุฏฺฐานสมฺปนฺนํ อโหสิ. ธมฺโม นาเมส อตฺตานํ รกฺขนฺตํ รกฺขติ.

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ
ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ
เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ
น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารีติ.[๑]

เอวเมว วิปสฺสิสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล อคฺคธมฺมํ ปจมํ ปฏิวิชฺฌิตุํ ปตฺเถนฺโต นว อคฺคทานานิ อทาสิ. อิโต สตสหสฺสกปฺปมตฺถเก ปน หํสวตีนคเร ปทุมุตฺตรพุทฺธกาเลปิ[๒] สตฺตาหํ มหาทานํ ทตฺวา ตสฺส ภควโต ปาทมูเล นิปชฺชิตฺวา อคฺคธมฺมสฺส ปจมํ ปฏิวิชฺฌนตฺถเมว

๑. ขุ. ชา. ทส. ๒๗/๒๙๐. ตทฏฺฐกถา. ๕/๔๙๓. ขุ. เถร. ๒๖/๓๑๔. ๒. ขุ. พ. ๓๓/๔๗๖.

ปตฺถนํ ฐเปสิ. อิติ อิมินา ปตฺถิตเมว มยา ทินฺนํ นาหํ มุขํ โอโลเกตฺวา เทมีติ.

ยสกุลปุตฺตปฺปมุขา ปญฺจปญฺญาส ชนา กึ กมฺมํ กรึสุ ภนฺเตติ. เอเตปิ เอกสฺส พุทฺธสฺส สนฺติเก อรหตฺตํ ปตฺเถนฺตา พหุํ ปุญฺญกมฺมํ กตฺวา อปรภาเค อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ สหายกา หุตฺวา วคฺคพนฺเธน ปุญฺญานิ กโรนฺตา อนาถสรีรานิ ปฏิชคฺคนฺตา วิจรึสุ. เต เอกทิวสํ สคพฺภํ อิตฺถึ กาลกตํ ทิสฺวา ฌาเปสฺสามาติ สุสานํ หรึสุ. เตสุ ปญฺจ ชเน ตุมฺเห ฌาเปถาติ สุสาเน ฐเปตฺวา เสสา คามํ ปวิฏฺฐา. ยสทารโก ตํ สรีรํ สูเลหิ วิชฺฌิตฺวา ปริวตฺเตตฺวา ปริวตฺเตตฺวา ฌาเปนฺโต อสุภสญฺญํ ปฏิลภิ. อิตเรสํปิ จตุนฺนํ ชนานํ ปสฺสถ โภ อิมํ สรีรํ ตตฺถ ตตฺถ วิทฺธสฺตจมฺมํ กพรโครูปํ วิย อสุจึ ทุคฺคนฺธํ ปฏิกูลนฺติ ทสฺเสสิ. เตปิ ตตฺถ อสุภสญฺญํ ปฏิลภึสุ. เต ปญฺจ ชนา คามํ คนฺตฺวา เสสสหายกานํ กถยึสุ. ยโส ปน ทารโก เคหํ คนฺตฺวา มาตาปิตูนญฺจ ภริยาย จ กเถสิ. เต สพฺเพปิ อสุภํ ภาวยึสุ. อิทเมเตสํ ปุพฺพกมฺมํ. เตเนว ยสสฺส อิตฺถาคาเร สุสานสญฺญา อุปฺปชฺชิ. ตาย จ อุปนิสฺสยสมฺปตฺติยา สพฺเพสํ วิเสสาธิคโม นิพฺพตฺติ. เอวํ อิเม อตฺตนา ปตฺถิตเมว ลภึสุ. นาหํ มุขํ โอโลเกตฺวา ทมฺมีติ.

ภทฺทวคฺคิยา สหายกา ปน กึ กรึสุ ภนฺเตติ. เอเตปิ ภิกฺขเว ปุพฺพพุทฺธานํ สนฺติเก อรหตฺตํ ปตฺเถตฺวา ปุญฺญานิ

กตฺวา อปรภาเค อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ ตึสธุตฺตา หุตฺวา ตุณฺฑิโลวาทํ สุตฺวา สฏฺฐิวสฺสสหสฺสานิ ปญฺจ สีลานิ รกฺขึสุ. เอวํ อิเมปิ อตฺตนา ปตฺถิตปตฺถิตเมว ลภึสุ นาหํ มุขํ โอโลเกตฺวา ภิกฺขูนํ ทมฺมีติ.

อุรุเวลกสฺสปาทโย ปน ภนฺเต กึ กรึสูติ. อรหตฺตเมว ปตฺเถตฺวา ปุญฺญานิ กรึสุ. อิโต หิ เทฺวนวุติกปฺเป ติสฺโส[๑] ผุสฺโสติ[๒] เทฺว พุทฺธา อุปฺปชฺชึสุ. ผุสฺสพุทฺธสฺส มหินฺโท นาม ราชา ปิตา อโหสิ. ตสฺมึ ปน สมฺโพธึ ปตฺเต รญฺโญ กนิฏฺฐปุตฺโต อคฺคสาวโก ปุโรหิตปุตฺโต ทุติยสาวโก อโหสิ. ราชา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา เชฏฺฐปุตฺโต เม พุทฺโธ กนิฏฺฐปุตฺโต อคฺคสาวโก ปุโรหิตปุตฺโต ทุติยสาวโกติ เต โอโลเกตฺวา มเมว พุทฺโธ มเมว ธมฺโม มเมว สงฺโฆ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนตฺวา สตฺถุ ปาทมูเล นิปชฺชิตฺวา ภนฺเต อิทานิ เม นวุติวสฺสสหสฺสปริมาณสฺส อายุโน โกฏิยํ นิสีทิตฺวา นิทฺทายนกาโล วิย อญฺเญสํ เคหทฺวารํ อคนฺตฺวา ยาวาหํ ชีวามิ ตาว เม จตฺตาโร ปจฺจเย อธิวาเสถาติ ปฏิญฺญํ คเหตฺวา นิพทฺธํ พุทฺธุปฏฺฐานํ กโรติ. รญฺโญ ปน อปเรปิ ตโย ปุตฺตา อเหสุ. เตสุ เชฏฺฐสฺส ปญฺจ โยธสตานิ ปริวาโร มชฺฌิมสฺส ตีณิ กนิฏฺฐสฺส เทฺว. เต มยมฺปิ ภาติกํ โภเชสฺสามาติ ปิตรํ

๑. ขุ. พ. ๓๓/๕๐๗. ๒. ขุ. พ. ๓๓/๕๑๑. ตตฺถ ปน ปุสฺโสติ ปิตา จสฺส ชยเสโนติ ทิสฺสติ.

โอกาสํ ยาจิตฺวา ปุนปฺปุนํ ยาจนฺตาปิ อลภิตฺวา ปจฺจนฺเต กุปิเต ตสฺส วูปสมนตฺถาย เปสิตา ปจฺจนฺตํ วูปสเมตฺวา ปิตุ สนฺติกํ อาคมึสุ. อถ เน ปิตา อาลิงฺคิตฺวา สีเส จุมฺพิตฺวา วรํ โว ตาตา ทมฺมีติ อาห. เต สาธุ เทวาติ วรํ คหิตกํ กตฺวา ปุน กติปาหจฺจเยน ปิตรา คณฺหถ ตาตา วรนฺติ วุตฺตา เทว อมฺหากํ อญฺเญน เกนจิ อตฺโถ นตฺถิ อิโต ปฏฺฐาย มยํ ภาติกํ โภเชสฺสาม อิมํ โน วรํ เทหีติ อาหํสุ. น เทมิ ตาตาติ. นิจฺจกาลํ อเทนฺตา สตฺต สํวจฺฉรานิ เทถาติ. น เทมิ ตาตาติ. เตนหิ ฉ ปญฺจ จตฺตาริ ตีณิ เทฺว เอกํ สํวจฺฉรํ สตฺต มาเส ฉ มาเส ปญฺจ มาเส จตฺตาโร มาเส ตโย มาเส เทถาติ. น เทมิ ตาตาติ. โหตุ เทว เอเกกสฺส โน เอเกกํ มาสํ กตฺวา ตโย มาเส เทถาติ. สาธุ ตาตา เตนหิ ตโย มาเส โภเชถาติ. เตสํ ปน ติณฺณมฺปิ เอโก ว โกฏฺฐาคาริโก เอโก ว อายุตฺตโก. เต ทฺวาทสนหุตปุริสปริวารา. เต ปกฺโกสาเปตฺวา มยํ อิมํ เตมาสํ ทส สีลานิ คเหตฺวา เทฺว กาสายานิ นิวาเสตฺวา สตฺถารา สหวาสํ วสิสฺสาม ตุมฺเห เอตฺตกํ นาม ทานวฏฺฏํ คเหตฺวา เทวสิกํ นวุติสหสฺสานํ ภิกฺขูนํ โยธสหสฺสสฺส จ โน สพฺพํ ขาทนียโภชนียํ สํวตฺเตยฺยาถ มยํ หิ อิโต ปฏฺฐาย น กิญฺจิ วกฺขามาติ วทึสุ. เต ตโยปิ ปริวารกปุริสสหสฺสํ คเหตฺวา ทส สีลานิ สมาทาย กาสายวตฺถานิ นิวาเสตฺวา วิหาเรเยว

วสึสุ. โกฏฺฐาคาริโก จ อายุตฺตโก จ เอกโต หุตฺวา ติณฺณํ ภาติกานํ โกฏฺฐาคาเรหิ วาเรน วาเรน วฏฺฏํ คเหตฺวา ทานํ เทนฺติ. กมฺมกรานํ ปน ปุตฺตา ยาคุภตฺตาทีนํ อตฺถาย โรทนฺติ. เต เตสํ ภิกฺขุสงฺเฆ อนาคเตเยว ยาคุภตฺตาทีนิ เทนฺติ. ภิกฺขุสงฺฆสฺส ภตฺตกิจฺจาวสาเน กิญฺจิ อติเรกํ น ภูตปุพฺพํ. เต อปรภาเค ทารกานํ เทมาติ อตฺตนาปิ คเหตฺวา ขาทึสุ มนุญฺญํปิ อาหารํ ทิสฺวา อธิวาเสตุํ นาสกฺขึสุ. เต ปน จตุราสีติสหสฺสา อเหสุ. เต สงฺฆสฺส ทินฺนํ วฏฺฏํ ขาทิตฺวา กายสฺส เภทา เปตฺติวิสเย นิพฺพตฺตึสุ. เต ภาติกา ปน ปุริสสหสฺเสน สทฺธึ กาลํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เทวโลกา เทวโลกํ สํสรนฺตา เทฺวนวุติกปฺเป เขเปสุ. เอวํ เต ตโย ภาตโร อรหตฺตํ ปตฺเถนฺตา ตทา กลฺยาณกมฺมํ กรึสุ. เต อตฺตนา ปตฺถิตเมว ลภึสุ. นาหํ มุขํ โอโลเกตฺวา ทมฺมีติ.

ตทา ปน เตสํ อายุตฺตโก พิมฺพิสาโร อโหสิ โกฏฺฐาคาริโก วิสาโข อุปาสโก. เตสํ กมฺมกรา ตทา เปเตสุ นิพฺพตฺติตฺวา สุคติทุคฺคติวเสน สํสรนฺตา อิมสฺมึ กปฺเป จตฺตาริ พุทฺธนฺตรานิ เปตโลเกเยว นิพฺพตฺตึสุ. เต อิมสฺมึ กปฺเป สพฺพปฐมํ อุปฺปนฺนํ จตฺตาฬีสวสฺสสหสฺสายุกํ กกุสนฺธํ[๑] ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา อมฺหากํ อาหารํ ลภนกาลํ อาจิกฺขถาติ ปุจฺฉึสุ. มม ตาว

๑. ขุ. ฬ. ๓๓/๕๒๙.

กาเล น ลภิสฺสถ มม ปจฺฉโต มหาปจวิยา โยชนมตฺตํ อภิรุฬฺหาย โกนาคมนพุทฺโธ[1] อุปฺปชฺชิสฺสติ ตํ ปุจฺเฉยฺยาถาติ อาห. เต ตตฺตกํ กาลํ เขเปตฺวา ตสฺมึ อุปฺปนฺเน ตํ ปุจฺฉึสุ. โสปิ มม กาเล น ลภิสฺสถ มม ปจฺฉโต มหาปจวิยา โยชนมตฺตํ อภิรุฬฺหาย กสฺสปพุทฺโธ[2] อุปฺปชฺชิสฺสติ ตํ ปุจฺเฉยฺยาถาติ อาห. เต ตตฺตกํ กาลํ เขเปตฺวา ตสฺมึ อุปฺปนฺเน ตํ ปุจฺฉึสุ. โสปิ มม กาเล น ลภิสฺสถ มม ปจฺฉโต มหาปจวิยา โยชนมตฺตํ อภิรุฬฺหาย โคตมพุทฺโธ[3] นาม อุปฺปชฺชิสฺสติ ตทา ตุมฺหากํ ญาตโก พิมฺพิสาโร นาม ราชา ภวิสฺสติ โส สตฺถุ ทานํ ทตฺวา ตุมฺหากํ ปาเปสฺสติ ตทา ลภิสฺสถาติ อาห. เตสํ เอกํ พุทฺธนฺตรํ เสฺวทิวสํ วิย อโหสิ. เต ตถาคเต อุปฺปนฺเน พิมฺพิสารรญฺญา ปฐมทิวสํ ทาเน ทินฺเน รตฺติภาเค เภรวสทฺทํ กตฺวา รญฺโญ อตฺตานํ ทสฺสยึสุ. โส ปุนทิวเส เวฬุวนํ อาคนฺตฺวา ตถาคตสฺส ตํ ปวตฺตึ อาโรเจสิ. สตฺถา มหาราช อิโต เทฺวนวุติกปฺปมตฺถเก ผุสฺสพุทฺธกาเล เอเต ตว ญาตกา ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทินฺนํ วฏฺฏํ[4] ขาทิตฺวา เปตโลเก นิพฺพตฺติตฺวา สํสรนฺตา กกุสนฺธาทโย พุทฺเธ อุปฺปนฺเน ปุจฺฉิตฺวา เตหิ อิทญฺจิทญฺจ วุตฺตา เอตฺตกํ กาลํ ตว ทานํ ปจฺจาสึสมานา หิยฺโย ตยา ทาเน ทินฺเน ปตฺตึ อลภมานา เอวมกํสูติ. กึ ปน ภนฺเต อิทานิปิ ทินฺเน ลภิสฺสนฺตีติ. อาม มหาราชาติ. ราชา

๑-๒. ขุ. พ. ๓๓/๕๓๓.๕๓๗. ๓. ขุ. พ. ๓๓/๕๔๓. ๔. ยุ. ทานวฏฺฏํ.

พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา ปุนทิวเส มหาทานํ ทตฺวา ภนฺเต อิโต เตสํ เปตานํ ทิพฺพนฺนปานํ สมฺปชฺชตูติ ปตฺตึ อทาสิ. เตสํ ตเถว นิพฺพตฺติ. ปุนทิวเส นคฺคา หุตฺวา อตฺตานํ ทสฺเสสุํ. ราชา อชฺช ภนฺเต นคฺคา หุตฺวา อตฺตานํ ทสฺเสสุนฺติ อาโรเจสิ. วตฺถานิ เต น ทินฺนานิ มหาราชาติ. ปุนทิวเส พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส จีวรานิ ทตฺวา อิโต เตสํ ทิพฺพวตฺถานิ โหนฺตูติ ปาเปสิ. ตํขณญฺเญว เตสํ ทิพฺพวตฺถานิ อุปฺปชฺชึสุ. เต เปตตฺตภาวํ วิชหิตฺวา ทิพฺพตฺตภาเวน สณฺฐหึสุ. สตฺถา อนุโมทนํ กโรนฺโต ติโรกุฑฺเฑสุ ติฏฺฐนฺตีติ ติโรกุฑฺฑานุโมทนํ[๑] อกาสิ. อนุโมทนาวสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ. อิติ สตฺถา เตภาติกชฏิลานํ วตฺถุํ กเถตฺวา อิมมฺปิ ธมฺมเทสนํ อาหริ.

อคฺคสาวกา ปน ภนฺเต กึ กรึสูติ. อคฺคสาวกภาวาย ปตฺถนํ กรึสุ. อิโต กปฺปสตสหสฺสาธิกสฺส หิ กปฺปานํ อสงฺเขยฺยสฺส มตฺถเก สารีปุตฺโต พฺราหฺมณมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติ นาเมน สรทมาณโว นาม อโหสิ. โมคฺคลฺลาโน คหปติมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติ นาเมน สิริวฑฺฒกุฏุมฺพิโก นาม อโหสิ. เต อุโภปิ สหปํสุกีฬกา สหายกา อเหสุํ. สรทมาณโว ปิตุอจฺจเยน กุลสนฺตกํ มหาธนํ ปฏิปชฺชิตฺวา เอกทิวสํ รโหคโต จินฺเตสิ อหํ อิธโลกตฺตภาวเมว ชานามิ โน ปรโลกตฺตภาวํ ชาตสตฺตานญฺจ มรณํ นาม ธุวํ มยา เอกํ ปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา โมกฺขธมฺมคเวสนํ

๑. ขุ. ขุ. ๒๕/๘.

กาตุํ วฏฺฏตีติ. โส สหายกํ อุปสงฺกมิตฺวา อาห สมฺม สิริวฑฺฒ อหํ ปพฺพชิตฺวา โมกฺขธมฺมํ คเวสิสฺสามิ ตฺวํ มยา สทฺธึ ปพฺพชิตุํ สกฺขิสฺสสิ น สกฺขิสฺสสีติ. น สกฺขิสฺสามิ สมฺม ตฺวํเยว ปพฺพชาหีติ. โส จินฺเตสิ ปรโลกํ คจฺฉนฺโต สหายํ วา ญาติมิตฺเต วา คเหตฺวา คโต นาม นตฺถิ อตฺตนา กตํ อตฺตโนว โหตีติ. ตโต รตนโกฏฺฐาคารํ วิวราเปตฺวา กปณทฺธิกวณิพฺพกยาจกานํ มหาทานํ ทตฺวา ปพฺพตปาทํ ปวิสิตฺวา อิสิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิ. ตสฺส เอโก เทฺว ตโยติ เอวํ อนุปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา จตุสตฺตติสหสฺสมตฺตา ชฏิลา อเหสุํ. โส ปญฺจ อภิญฺญา อฏฺฐ จ สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตตฺวา เตสํ ชฏิลานํ กสิณปริกมฺมํ อาจิกฺขิ. เตปิ สพฺเพ ปญฺจ อภิญฺญา อฏฺฐ จ สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตสสํ. เตน สมเยน อโนมทสฺสี[๑] นาม พุทฺโธ โลเก อุทปาทิ. นครํ จนฺทวตี นาม อโหสิ. ปิตา ยสวนฺโต นาม ขตฺติโย มาตา ยโสธรา นาม เทวี โพธิ อชฺชุนรุกฺโข นิสโภ จ อโนโม จ เทฺว อคฺคสาวกา วรุโณ นาม อุปฏฺฐาโก สุนฺทรา จ สุมนา จ เทฺว อคฺคสาวิกา อายุ วสฺสสตสหสฺสํ อโหสิ สรีรํ อฏฺฐปญฺญาสหตฺถุพฺเพธํ สรีรปฺปภา ทฺวาทสโยชนํ ผริ ภิกฺขุสตสหสฺสํ ปริวาโร อโหสิ. โส เอกทิวสํ ปจฺจูสกาเล มหากรุณาสมาปตฺติโต วุฏฺฐาย โลกํ โวโลเกนฺโต สรทตาปสํ ทิสฺวา อชฺช มยฺหํ สรทตาปสสฺส

๑. ขุ. พ. ๓๓/๔๖๒.

สนฺติกํ คตปจฺจเยน ธมฺมเทสนา จ มหตี ภวิสฺสติ โส จ อคฺคสาวกฏฺฐานํ ปตฺเถสฺสติ ตสฺส สหายโก สิริวฑฺฒกุฏุมฺพิโก ทุติยสาวกฏฺฐานํ ปตฺเถสฺสติ เทสนาปริโยสาเน จสฺส ปริวารา จตุสตฺตติสหสฺสชฏิลา อรหตฺตํ ปาปุณิสฺสนฺติ มยา ตตฺถ คนฺตุํ วฏฺฏตีติ อตฺตโน ปตฺตจีวรมาทาย อญฺญํ กญฺจิ อนามนฺเตตฺวา สีโห วิย เอกจโร หุตฺวา สรทตาปสสฺส อนฺเตวาสิเกสุ ผลาผลตฺถาย คเตสุ พุทฺธภาวํ เม ชานาตูติ ปสฺสนฺตสฺเสว สรทตาปสสฺส อากาสโต โอตริตฺวา ปฐวิยํ ปติฏฺฐาสิ. สรทตาปโส พุทฺธานุ-ภาวญฺเจว สรีรนิปฺผตฺติญฺจ ทิสฺวา ลกฺขณมนฺเต สมฺมสิตฺวา อิเมหิ ลกฺขเณหิ สมนฺนาคโต นาม อคารมชฺเฌ วสนฺโต ราชา โหติ จกฺกวตฺตี ปพฺพชนฺโต โลเก วิวฏจฺฉโท สพฺพญฺญุพุทฺโธ โหติ อยํ ปุริโส นิสฺสํสยํ พุทฺโธติ ชานิตฺวา ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา อทาสิ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺตาสเน. สรทตาปโสปิ อตฺตโน อนุจฺฉวิกํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. ตสฺมึ สมเย จตุสตฺตติสหสฺสา ชฏิลา ปณีตปณีตานิ โอชวนฺตานิ ผลาผลานิ คเหตฺวา อาจริยสฺส สนฺติกํ สมฺปตฺตา พุทฺธานญฺเจว อาจริยสฺส จ นิสินฺนาสนํ โอโลเกตฺวา อาหํสุ อาจริย มยํ อิมสฺมึ โลเก ตุมฺเหหิ มหนฺตตโร นตฺถีติ วิจราม อยํ ปน ปุริโส ตุมฺเหหิ มหนฺตตโร มญฺเญติ. ตาตา กึ วเทถ สาสเปน สทฺธึ อฏฺฐสฏฺฐิโยชนสตสหสฺสุพฺเพธํ สิเนรุํ สมํ กาตุํ อิจฺฉถ สพฺพญฺญุพุทฺเธน สทฺธึ มม อุปมํ

มา กริตฺถ ปุตฺตกาติ. อถ เต ตาปสา สจายํ ปุริโส อิตฺตรสตฺโต อภวิสฺส น อมฺหากํ อาจริโย เอวรูปํ อุปมํ อาหริสฺสติ ยาว มหา วตายํ ปุริโสติ สพฺเพว ปาเทสุ ปติตฺวา สิรสา วนฺทึสุ. อถ เน อาจริโย อาห ตาตา อมฺหากํ พุทฺธานํ อนุจฺฉวิโก เทยฺยธมฺโม นตฺถิ สตฺถา จ ภิกฺขาจารเวลายํ อิธาคโต มยํ ยถาสตฺติ ยถาพลํ เทยฺยธมฺมํ ทสฺสาม ตุมฺเห ยํ ยํ ปณีตํ ผลาผลํ ตํ ตํ อาหรถาติ อาหราเปตฺวา หตฺเถ โธวิตฺวา สยํ ตถาคตสฺส ปตฺเต ปติฏฺฐาเปสิ. สตฺถารา ผลาผเล ปฏิคฺคหิตมตฺเต เทวตา ทิพฺโพชํ ปกฺขิปึสุ. โส ตาปโส อุทกํปิ สยเมว ปริสฺสาเวตฺวา อทาสิ. ตโต ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา นิสินฺเน สตฺถริ สพฺเพ อนฺเตวาสิเก ปกฺโกสิตฺวา สตฺถุ สนฺติเก สาราณียกถํ กเถนฺโต นิสีทิ. สตฺถา เทฺว อคฺคสาวกา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อาคจฺฉนฺตูติ จินฺเตสิ. เต สตฺถุ จิตฺตํ ญตฺวา สตสหสฺสขีณาสวปริวารา อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุ. ตโต สรทตาปโส อนฺเตวาสิเก อามนฺเตสิ ตาตา พุทฺธานํ นิสินฺนาสนมฺปิ นีจํ สมณสตสหสฺสสฺสาปิ อาสนํ นตฺถิ ตุมฺเหหิ อชฺช อุฬารํ พุทฺธสกฺการํ กาตุํ วฏฺฏติ ปพฺพตปาทโต วณฺณคนฺธสมฺปนฺนานิ ปุปฺผานิ อาหรถาติ. กถนกาโล ปปญฺโจ วิย โหติ อิทฺธิมโต ปน อิทฺธิวิสโย อจินฺเตยฺโยติ. มุหุตฺตมตฺเตเนว เต ตาปสา วณฺณคนฺธสมฺปนฺนานิ ปุปฺผานิ อาหริตฺวา พุทฺธานํ โยชนปฺปมาณํ ปุปฺผาสนํ ปญฺญาเปสุํ. อุภินฺนํ อคฺคสาวกานํ

ติคาวุตํ เสสานํ ภิกฺขูนํ อชฺฌาโยชนิกาทิเภทํ สงฺฆนวกสฺส อุสภมตฺตํ อโหสิ. กถํ เอกสฺมึ อสฺสมปเท ตาวมหนฺตานิ อาสนานิ ปญฺญตฺตานีติ น จินฺเตตพฺพํ. อิทฺธิวิสโย เหส. เอวํ ปญฺญตฺเตสุ อาสเนสุ สรทตาปโส ตถาคตสฺส ปุรโต อญฺชลึ ปคฺคยฺห ฐิโต ภนฺเต มยฺหํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย อิมํ ปุปฺผาสนํ อภิรุหถาติ อาห. เตน วุตฺตํ

" นานาปุปฺผญฺจ คนฺธญฺจ สนฺนิปาเตตฺวาน เอกโต
ปุปฺผาสนํ ปญฺญาเปตฺวา อิทํ วจนมพฺรวิ
อิทํ เม อาสนํ วีร ปญฺญตฺตํ ตวนุจฺฉวึ
มม จิตฺตํ ปสาเทนฺโต นิสีท ปุปฺผมาสเน.
สตฺตรตฺตินฺทิวํ พุทฺโธ นิสีทิ ปุปฺผมาสเน
มม จิตฺตํ ปสาเทตฺวา หาสยิตฺวา สเทวเกติ. "

เอวํ นิสินฺเน สตฺถริ เทฺว อคฺคสาวกา เสสภิกฺขู จ อตฺตโน อตฺตโน ปตฺตาสเน นิสีทึสุ. สรทตาปโส มหนฺตํ ปุปฺผจฺฉตฺตํ คเหตฺวา ตถาคตสฺส มตฺถเก ธาเรนฺโต อฏฺฐาสิ. สตฺถา ชฏิลานํ อยํ สกฺกาโร มหปฺผโล โหตูติ นิโรธสมาปตฺตึ สมาปชฺชิ. สตฺถุ สมาปตฺตึ สมาปนฺนภาวํ ญตฺวา เทฺว อคฺคสาวกาปิ เสสภิกฺขูปิ สมาปตฺตึ สมาปชฺชึสุ. ตถาคเต สตฺตาหํ นิโรธสมาปตฺตึ สมาปชฺชิตฺวา นิสินฺเน อนฺเตวาสิกา ภิกฺขาจารกาเล สมฺปตฺเต วนมูลผลาผลํ ปริภุญฺชิตฺวา เสสกาลํ พุทฺธานํ อญฺชลึ ปคฺคยฺห ติฏฺฐนฺติ. สรทตาปโส ปน ภิกฺขาจารมฺปิ อคนฺตฺวา ปุปฺผจฺฉตฺตํ

ธารยมาโน ว สตฺถาหํ ปีติสุเขน วีตินาเมสิ. สตฺถา นิโรธโต วุฏฺฐาย ทกฺขิณปสฺเส นิสินฺนํ อคฺคสาวกํ นิสภตฺเถรํ อามนฺเตสิ นิสภ สกฺการการกานํ ตาปสานํ ปุปฺผาสนานุโมทนํ กโรหีติ. เถโร จกฺกวตฺติรญฺโญ สนฺติกา ปฏิลทฺธมหาลาโภ มหาโยโธ วิย ตุฏฺฐมานโส สาวกปารมีญาเณ ฐตฺวา ปุปฺผาสนานุโมทนํ อารภิ. ตสฺส เทสนาวสาเน ทุติยสาวกํ อามนฺเตสิ ตฺวํปิ ภิกฺขุ ธมฺมํ เทเสหีติ. อโนมตฺเถโร เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ สมฺมสิตฺวา ธมฺมํ กเถสิ. ทฺวินฺนํ อคฺคสาวกานํ เทสนาย เอกสฺสาปิ อภิสมโย นาโหสิ. อถ สตฺถา อปริมาเณ พุทฺธวิสเย ฐตฺวา ธมฺมเทสนํ อารภิ. เทสนาปริโยสาเน ฐเปตฺวา สรทตาปสํ สพฺเพปิ จตุสตฺตติสหสฺสชฏิลา อรหตฺตํ ปาปุณึสุ. สตฺถา เอถ ภิกฺขโวติ หตฺถํ ปสาเรสิ. เตสํ ตาวเทว เกสมสฺสูนิ อนฺตรธายึสุ. อฏฺฐ ปริกฺขารา กาเย ปฏิมุกฺกา ว อเหสุํ. สรทตาปโส กสฺมา อรหตฺตํ น ปตฺโตติ. วิกฺขิตฺตจิตฺตตฺตา. ตสฺส กิร พุทฺธานํ ทุติยาสเน นิสีทิตฺวา สาวกปารมีญาเณ ฐตฺวา ธมฺมํ เทสยโต อคฺคสาวกสฺส ธมฺมเทสนํ โสตุํ อารทฺธกาลโต ปฏฺฐาย อโห วตาหํปิ อนาคเต อุปฺปชฺชนกสฺส พุทฺธสฺส สาสเน อิมินา สาวเกน ปฏิลทฺธํ ธุรํ ลเภยฺยนฺติ จิตฺตํ อุปฺปาเทสิ. โส เตน ปริวิตกฺเกน มคฺคผลปฺปฏิเวธํ กาตุํ นาสกฺขิ. ตถาคตํ ปน วนฺทิตฺวา สมฺมุเข ฐตฺวา อาห ภนฺเต ตุมฺหากํ อนนฺตราสเน นิสินฺโน ภิกฺขุ ตุมฺหากํ สาสเน โก นาม โหตีติ. มยา ปวตฺติตํ

ธมฺมจกฺกํ อนุปวตฺเตนฺโต สาวกปารมีญาณสฺส โกฏิปฺปตฺโต โสฬส ปญฺญา ปฏิวิชฺฌิตฺวา ฐิโต มยฺหํ สาสเน อคฺคสาวโก นาม เอโสติ. ภนฺเต ยฺวายํ มยา สตฺตาหํ ปุปฺผจฺฉตฺตํ ธาเรนฺเตน สกฺกาโร กโต อหํ อิมสฺส ผเลน อญฺญํ สกฺกตฺตํ วา พฺรหฺมตฺตํ วา น ปตฺเถมิ อนาคเต ปน อยํ นิสภตฺเถโร วิย เอกสฺส พุทฺธสฺส อคฺคสาวโก ภเวยฺยนฺติ ปตฺถนํ อกาสิ. สตฺถา สมิชฺฌิสฺสติ นุ โข อิมสฺส ปุริสสฺส ปตฺถนาติ อนาคตํสญาณํ เปเสตฺวา โอโลเกนฺโต กปฺปสตสหสฺสาธิกํ เอกํ อสงฺเขยฺยํ อติกฺกมิตฺวา สมิชฺฌนภาวํ อทฺทส ทิสฺวา สรทตาปสํ อาห น เต อยํ ปตฺถนา โมฆา ภวิสฺสติ อนาคเต ปน กปฺปสตสหสฺสาธิกํ เอกํ อสงฺเขยฺยํ อติกฺกมิตฺวา โคตโม[๑] นาม พุทฺโธ โลเก อุปฺปชฺชิสฺสติ ตสฺส มาตา มหามายาเทวี นาม ภวิสฺสติ ปิตา สุทฺโธทโน นาม มหาราชา ปุตฺโต ราหุโล นาม อุปฏฺฐาโก อานนฺโท นาม ทุติยสาวโก โมคฺคลฺลาโน นาม ตฺวํ ปนสฺส อคฺคสาวโก ธมฺมเสนาปติ สารีปุตฺโต[๒] นาม ภวิสฺสสีติ. เอวํ ตาปสํ พฺยากริตฺวา ธมฺมกถํ กเถตฺวา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต อากาสํ ปกฺขนฺทิ. สรทตาปโสปิ อนฺเตวาสิกตฺเถรานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา สหายกสฺส สิริวฑฺฒกุฏุมฺพิกสฺส สาสนํ เปเสสิ ภนฺเต มม สหายกสฺส วเทถ สหายเกน เต สรทตาปเสน อโนมทสฺสิสฺส พุทฺธสฺส ปาทมูเล อนาคเต

๑. ขุ. พ. ๓๓/๕๔๓. ๒. ขุ. อ. ๓๒/๒๒.

อุปฺปชฺชนกสฺส โคตมพุทฺธสฺส สาสเน อคฺคสาวกฏฺฐานํ ปตฺถิตํ ตฺวํ ทุติยสาวกฏฺฐานํ ปตฺเถหีติ. เอวญฺจ ปน วตฺวา เถเรหิ ปุเรตรเมว เอกปสฺเสน คนฺตฺวา สิริวฑฺฒสฺส นิเวสนทฺวาเร อฏฺฐาสิ. สิริวฑฺโฒ จิรสฺสํ วต เม อยฺโย อาคโตติ อาสเน นิสีทาเปตฺวา อตฺตนา นีจตเร อาสเน นิสินฺโน อนฺเตวาสิกปริสา ปน โว ภนฺเต น ปญฺญายนฺตีติ ปุจฺฉิ อาม สมฺม อมฺหากํ อสฺสมํ อโนมทสฺสี พุทฺโธ อาคโต มยํ ตสฺส อตฺตโน พเลน สกฺการํ กริมฺหา สตฺถา สพฺเพสํ ธมฺมํ เทเสสิ เทสนาปริโยสาเน ฐเปตฺวา มํ เสสา อรหตฺตํ ปตฺตา ปพฺพชึสุ อหํ สตฺถุ อคฺคสาวกํ นิสภตฺเถรํ ทิสฺวา อนาคเต อุปฺปชฺชนกสฺส โคตมพุทฺธสฺส นาม สาสเน อคฺคสาวกฏฺฐานํ ปตฺเถสึ ตฺวํปิ ตสฺส สาสเน ทุติยสาวกฏฺฐานํ ปตฺเถหีติ. มยฺหํ พุทฺเธหิ สทฺธึ ปริจโย นตฺถิ ภนฺเตติ. พุทฺเธหิ สทฺธึ กถนํ มยฺหํ ภาโร โหตุ ตฺวํ มหนฺตํ อภิสกฺการํ สชฺเชหีติ. สิริวฑฺโฒ ตสฺส วจนํ สุตฺวา อตฺตโน นิเวสนทฺวาเร ราชมาเนน อฏฺฐกรีสมตฺตํ ฐานํ สมตลํ กาเรตฺวา วาลิกํ โอกิริตฺวา ลาชปญฺจมานิ ปุปฺผานิ วิกฺกิริตฺวา นีลุปฺปลจฺฉทนํ มณฺฑปํ การาเปตฺวา พุทฺธาสนํ ปญฺญาเปตฺวา เสสภิกฺขูนํปิ อาสนานิ ปฏิยาเทตฺวา มหนฺตํ สกฺการสมฺมานํ สชฺเชตฺวา พุทฺธานํ นิมนฺตนตฺถาย สรทตาปสสฺส สญฺญํ อทาสิ. ตาปโส พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ คเหตฺวา ตสฺส นิเวสนํ อคมาสิ. สิริวฑฺโฒปิ ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา ตถาคตสฺส หตฺถโต ปตฺตํ คเหตฺวา มณฺฑปํ

ปเวเสตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นิสินฺนสฺส พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทกฺขิโณทกํ ทตฺวา ปณีตโภชเนน ปริวิสิตฺวา ภตฺตกิจฺจปริโยสาเน พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ มหารเหหิ วตฺเถหิ อจฺฉาเทตฺวา ภนฺเต นายํ อารมฺโภ อปฺปมตฺตกฏฺฐานตฺถาย อิมินาว นิยาเมน สตฺตาหํ อนุกมฺปํ กโรถาติ อาห. สตฺถา อธิวาเสสิ. โส เตเนว นิยาเมน สตฺตาหํ มหาทานํ ปวตฺเตตฺวา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคยฺห ฐิโต อาห ภนฺเต มม สหาโย สรทตาปโส ยสฺส สตฺถุ อคฺคสาวโก ภเวยฺยนฺติ ปตฺเถสิ อหํ ตสฺเสว ทุติยสาวโก ภเวยฺยนฺติ. สตฺถา อนาคตํ โอโลเกตฺวา ตสฺส ปตฺถนาย สมิชฺฌนภาวํ ทิสฺวา พฺยากาสิ ตฺวํปิ อิโต กปฺปสตสหสฺสาธิกํ อสงฺเขยฺยํ อติกฺกมิตฺวา โคตมพุทฺธสฺส ทุติยสาวโก[๑] ภวิสฺสสีติ. พุทฺธานํ พฺยากรณํ สุตฺวา สิริวฑฺโฒ หฏฺฐปหฏฺโฐ อโหสิ. สตฺถาปิ ภตฺตานุโมทนํ กตฺวา สปริวาโร วิหารเมว คโต. อยํ ภิกฺขเว มม ปุตฺเตหิ ตทา ปตฺถิตปตฺถนา เต ยถาปตฺถิตเมว ลภึสุ นาหํ มุขํ โอโลเกตฺวา เทมีติ.

เอวํ วุตฺเต เทฺว อคฺคสาวกา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ภนฺเต มยํ อคาริยภูตา สมานา คิรคฺคสมชฺชํ ทสฺสนาย คตาติ ยาว อสฺสชิตฺเถรสฺส สนฺติกา โสตาปตฺติผลปฏิเวธา สพฺพํ ปวตฺตึ กเถตฺวา เต มยํ ภนฺเต สญฺชยสฺส อาจริยสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา ตํ ตุมฺหากํ ปาทมูลํ อาเนตุกามา ตสฺส ลทฺธิยา

๑. ขุ. อุ. ๓๒/๔๕.

นิสฺสารภาวํ กเถตฺวา อิธาคมเน อานิสํสํ กถยิมฺหา โส อิทานิ มยฺหํ อนฺเตวาสิวาโส นาม จาฏิยา อุทกจลนภาวปฺปตฺติสทิโส น สกฺขิสฺสามิ อนฺเตวาสิวาสํ วสิตฺนฺติ วตฺวา อาจริย อิทานิ มหาชโน คนฺธมาลาทิหตฺโถ คนฺตฺวา สตฺถารํเยว ปูเชสฺสติ ตุมฺเห กถํ ภวิสฺสถาติ วุตฺเต กึ ปน อิมสฺมึ โลเก ปณฺฑิตา พหู อุทาหุ ทนฺธาติ ทนฺธาติ กถิเต เตนหิ ปณฺฑิตา ปณฺฑิตา สมณสฺส โคตมสฺส สนฺติกํ คมิสฺสนฺติ ทนฺธา ทนฺธา มม สนฺติกํ อาคมิสฺสนฺติ คจฺฉถ ตุมฺเหติ วตฺวา อาคนฺตุํ น อิจฺฉิ ภนฺเตติ.

ตํ สุตฺวา สตฺถา ภิกฺขเว สญฺชโย อตฺตโน มิจฺฉาทิฏฺฐิตาย อสารํ สาโรติ สารญฺจ อสาโรติ คณฺหิ ตุมฺเห ปน อตฺตโน ปณฺฑิตตาย สารํ สารโต อสารญฺจ อสารโต ญตฺวา อสารํ ปหาย สารเมว คณฺหิตฺถาติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

" อสาเร สารมติโน สาเร จาสารทสฺสิโน
เต สารํ นาธิคจฺฉนฺติ มิจฺฉาสงฺกปฺปโคจรา
สารญฺจ สารโต ญตฺวา อสารญฺจ อสารโต
เต สารํ อธิคจฺฉนฺติ สมฺมาสงฺกปฺปโคจราติ. "

ตตฺถ **อสาเร สารมติโนติ** จตฺตาโร ปจฺจยา ทสวตฺถุกา มิจฺฉาทิฏฺฐิ ตสฺสา อุปนิสฺสยภูตา ธมฺมเทสนาติ อยํ อสาโร นาม ตสฺมึ สารทิฏฺฐิโนติ อตฺโถ. สาเร จาสารทสฺสิโนติ ทสวตฺถุกา สมฺมาทิฏฺฐิ ตสฺสา อุปนิสฺสยภูตา ธมฺมเทสนาติ อยํ

สาโร นาม ตสฺมึ นายํ สาโรติ อสารทสฺสิโน. **เต สารนฺติ** เต ตํ มิจฺฉาทิฏฺฐิคหณํ คเหตฺวา ฐิตา กามวิตกฺกาทีนํ วเสน มิจฺฉาสงฺกปฺปโคจรา หุตฺวา สีลสารํ สมาธิสารํ ปญฺญาสารํ วิมุตฺติสารํ วิมุตฺติญาณทสฺสนสารํ ปรมตฺถสารํ นิพฺพานญฺจ นาธิคจฺฉนฺติ.

สารญฺจาติ ตเมว สีลสาราทิสารํ สาโร นาม อยนฺติ วุตฺตปฺปการญฺจ อสารํ อสาโร อยนฺติ ญตฺวา. เต สารนฺติ เต ปณฺฑิตา เอวํ สมฺมาทสฺสนํ คเหตฺวา ฐิตา เนกฺขมฺมสงฺกปฺปาทีนํ วเสน สมฺมาสงฺกปฺปโคจรา หุตฺวา ตํ วุตฺตปฺปการํ สารํ อธิคจฺฉนฺตีติ.

คาถาปริโยสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ. สนฺนิปติตานํ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

สญฺชยวตฺถุ.

----

๙. นนฺทตฺเถรวตฺถุ. [๙]

ยถา อคารํ ทุจฺฉนฺนนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อายสฺมนฺตํ นนฺทํ อารพฺภ กเถสิ.

สตฺถา หิ ปวตฺติตปวรธมฺมจกฺโก ราชคหํ คนฺตฺวา เวฬุวเน วิหรนฺโต ปุตฺตํ เม อาเนตฺวา ทสฺเสถาติ สุทฺโธทนมหาราเชน เปสิตานํ สหสฺสสหสฺสปริวารานํ ทสนฺนํ ทูตานํ สพฺพปจฺฉโต คนฺตฺวา อรหตฺตํ ปตฺเตน กาฬุทายิตฺเถเรน อาคมนกาลํ ญตฺวา สฏฺฐิมตฺตาย

คาถาย มคฺควณฺณํ วณฺเณตฺวา วีสติสหสฺสขีณาสวปริวุโต กปิลวตฺถุปุรํ นีโต ญาติสมาคเม โปกฺขรวสฺสํ อตฺถุปฺปตฺตึ กตฺวา มหาเวสฺสนฺตรชาตกํ[๑] กเถตฺวา ปุนทิวเส ปิณฺฑาย ปวิฏฺโฐ อุตฺติฏฺเฐ นปฺปมชฺเชยฺยาติ[๒] คาถาย ปิตรํ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาเปตฺวา ธมฺมญฺจเร สุจริตนฺติ[๓] คาถาย มหาปชาปตึ โคตมึ โสตาปตฺติผเล ราชานญฺจ สกทาคามิผเล ปติฏฺฐาเปสิ. ภตฺต-กิจฺจปริโยสาเน ปน ราหุลมาตุคุณกถํ นิสฺสาย จนฺทกินฺนรีชาตกํ[๔] กเถตฺวา ตโต ตติยทิวเส นนฺทกุมารสฺส อภิเสกเคหปฺปเวสน-วิวาหมงฺคเลสุ วตฺตมาเนสุ ปิณฺฑาย ปวิสิตฺวา นนฺทกุมารสฺส หตฺเถ ปตฺตํ ทตฺวา มงฺคลํ วตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมนฺโต นนฺทกุมารสฺส หตฺถโต ปตฺตํ น คณฺหิ. โสปิ ตถาคตคารเวน ปตฺตํ โว ภนฺเต คณฺหถาติ วตฺตุํ นาสกฺขิ. เอวํ ปน จินฺเตสิ โสปาณสีเส ปตฺตํ คณฺหิสฺสตีติ. สตฺถา ตสฺมึปิ ฐาเน น คณฺหิ. อิตโร โสปาณปาทมูเล คณฺหิสฺสตีติ จินฺเตสิ. สตฺถา ตตฺถาปิ น คณฺหิ. อิตโร ราชงฺคเณ คณฺหิสฺสตีติ จินฺเตสิ. สตฺถา ตตฺถาปิ น คณฺหิ. กุมาโร นิวตฺติตุกาโม อรุจิยา คจฺฉนฺโต ตถาคตคารเวน ปตฺตํ คณฺหถาติ วตฺตุํ น สกฺโกติ อิธ คณฺหิสฺสติ เอตฺถ คณฺหิสฺสตีติ จินฺเตนฺโต คจฺฉติ. ตสฺมึ ขเณ อญฺญา อิตฺถิโย ตํ ทิสฺวา ชนปทกลฺยาณิยา อาจิกฺขึสุ อยฺเย

๑. ขุ. ชา. มหา. ๒๘/๓๖๕. ตทฏฺฐกถา. ๑๐/๓๑๕. ๒. ขุ. ธ. ๒๕/๓๘. ๔. ขุ. ชา. ปกิณฺ. ๒๗/๓๖๘. ตทฏฺฐกถา. ๖/๒๕๗.

ภควา นนฺทกุมารํ คเหตฺวา คโต ตุมฺเหหิ ตํ วินา กริสฺสตีติ.[๑]
สาปิ ตํ สุตฺวา อุทกพินฺทูหิ ปคฺฆรนฺเตเหว อกฺขีหิ อญฺชลิขิเตหิ เกเสหิ
เวเคน คนฺตฺวา ตุวฏํ โข อยฺยปุตฺต อาคจฺเฉยฺยาสีติ อาห. ตํ
ตสฺสา วจนํ ตสฺส หทเย ติริยํ ปติตฺวา วิย ฐิตํ. สตฺถาปิสฺส
หตฺถโต ปตฺตํ อคฺคณฺหิตฺวาว ตํ วิหารํ เนตฺวา ปพฺพชิสฺสสิ
นนฺทาติ อาห. โส พุทฺธคารเวน น ปพฺพชิสฺสามีติ อวตฺวา
อาม ภนฺเต ปพฺพชิสฺสามีติ อาห. สตฺถา เตนหิ ภิกฺขเว
นนฺทํ ปพฺพาเชถาติ อาห. สตฺถา กปิลวตฺถุปุรํ คนฺตฺวา ตติยทิวเส
นนฺทํ ปพฺพาเชสิ. สตฺตเม ทิวเส ราหุลมาตา กุมารํ อลงฺกริตฺวา
ภควโต สนฺติกํ เปเสสิ ปสฺส ตาต เอตํ วีสติสหสฺสสมณปริวุตํ
สุวณฺณวณฺณํ พฺรหฺมรูปวณฺณํ สมณํ อยนฺเต ปิตา เอตสฺส
ตว ปิตุโน ชาตกาเล มหนฺตา นิธิกุมฺภิโย อเหสุํ ตสฺส
นิกฺขมนกาลโต ปฏฺฐาย น ปสฺสามิ คจฺฉ นํ ทายชฺชํ ยาจาหิ
อหํ ตาต กุมาโร อภิเสกํ ปตฺวา จกฺกวตฺตี ภวิสฺสามิ ธเนน
เม อตฺโถ ธนํ เม เทหิ สามิโก หิ ปุตฺโต ปิตุ สนฺตกสฺสาติ.
กุมาโร ภควโต สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา ปิตุสิเนหํ ปฏิลภิตฺวา
หฏฺฐตุฏฺโฐ สุขา เต สมณ ฉายาติ วตฺวา อญฺญํปิ
พหุํ อตฺตโน อนุรูปํ วทนฺโต อฏฺฐาสิ. ภควา กตภตฺตกิจฺโจ
อนุโมทนํ กตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. กุมาโรปิ ทายชฺชํ
เม สมณ เทหิ ทายชฺชํ เม สมณ เทหีติ ภควนฺตํ อนุพนฺธิ.

๑. ม. กึ ตุมฺเห หิ ตํ วินา กริสฺสถาติ.

ภควาปิ กุมารํ น นิวตฺตาเปสิ. ปริชโนปิ ภควตา สทฺธึ คจฺฉนฺตํ นิวตฺเตตุํ นาสกฺขิ. อิติ โส ภควตา สทฺธึ อารามเมว อคมาสิ. ตโต ภควา จินฺเตสิ ยํ อยํ ปิตุ สนฺตกํ ธนํ อิจฺฉติ ตํ วฏฺฏานุคตํ สวิฆาตํ หนฺทสฺส โพธิมูเล มยา ปฏิลทฺธํ สตฺตวิธํ อริยธนํ เทมิ โลกุตฺตรทายชฺชสฺส นํ สามิกํ กโรมีติ.

อถโข ภควา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ อามนฺเตสิ เตนหิ ตฺวํ สารีปุตฺต ราหุลกุมารํ ปพฺพาเชหีติ. เถโร ตํ ปพฺพาเชสิ. ปพฺพชิเต ปน กุมาเร รญฺโญ ตํ สุตฺวา อธิมตฺตํ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชิ. ตํ อธิวาเสตุํ อสกฺโกนฺโต ภควโต สนฺติกํ คนฺตฺวา ปฏินิเวเทตฺวา สาธุ ภนฺเต อยฺยา มาตาปิตูหิ อนนุญฺญาตํ ปุตฺตํ น ปพฺพาเชยฺยุนฺติ วรํ ยาจิ. ภควา ตสฺส ตํ วรํ ทตฺวา ปุเนกทิวสํ ราชนิเวสเน กตปาตราโส เอกมนฺตํ นิสินฺเนน รญฺญา ภนฺเต ตุมฺหากํ ทุกฺกรการิกกาเล เอกา เทวตา มํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุตฺโต เต กาลกโตติ อาห อหํ ตสฺสา วจนํ อสทฺทหนฺโต น มยฺหํ ปุตฺโต โพธึ อปฺปตฺวา กาลํ กโรตีติ ตํ ปฏิกฺขิปินฺติ วุตฺเต อิทานิ มหาราช กึ สทฺทหิสฺสถ ปุพฺเพปิ อฏฺฐิกานิ ตุยฺหํ ทสฺเสตฺวา ปุตฺโต เต มโตติ วุตฺเต น สทฺทหิตฺถาติ อิมิสฺสา อตฺถุปฺปตฺติยา มหาธมฺมปาลชาตกํ[๑] กเถสิ. กถาปริโยสาเน ราชา อนาคามิผเล ปติฏฺฐหิ. อิติ

๑. ขุ. ชา. ทสก. ๒๗/๒๘๘. ตทฏฺฐกถา. ๕/๔๘๖.

ภควา ปีตรํ ตีสุ ผเลสุ ปติฏฺฐาเปตฺวา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต ปุนเทว ราชคหํ คนฺตฺวา ตโต อนาถปิณฺฑิเกน สาวตฺถึ อาคมนตฺถาย คหิตปฏิญฺโญ นิฏฺฐิเต เชตวนมหาวิหาเร ตตฺถ คนฺตฺวา วาสํ กปฺเปสิ.

เอวํ สตฺถริ เชตวเน วิหรนฺเตเยว อายสฺมา นนฺโท[๑] อุกฺกณฺฐิตฺวา ภิกฺขูนํ เอตมตฺถํ อาโรเจสิ อนภิรโต อหํ อาวุโส พฺรหฺมจริยํ จรามิ น สกฺโกมิ พฺรหฺมจริยํ สนฺธาเรตุํ[๒] สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสามีติ. ภควา ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา อายสฺมนฺตํ นนฺทํ ปกฺโกสาเปตฺวา เอตทโวจ สจฺจํ กิร ตฺวํ นนฺท สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ เอวมาโรเจสิ อนภิรโต อหํ อาวุโส พฺรหฺมจริยํ จรามิ น สกฺโกมิ พฺรหฺมจริยํ สนฺธาเรตุํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสามีติ. เอวํ ภนฺเตติ. กิสฺส ปน ตฺวํ นนฺท อนภิรโต พฺรหฺมจริยํ จรสิ น สกฺโกสิ พฺรหฺมจริยํ สนฺธาเรตุํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสสีติ. สากิยานี เม ภนฺเต ชนปทกลฺยาณี ฆรา นิกฺขมนฺตสฺส อฑฺฒุลฺลิขิเตหิ[๓] เกเสหิ อปโลเกตฺวา มํ เอตทโวจ ตุวฏํ โข อยฺยปุตฺต อาคจฺเฉยฺยาสีติ โส โข อหํ ภนฺเต ตํ อนุสฺสรมาโน อนภิรโต พฺรหฺมจริยํ จรามิ น สกฺโกมิ พฺรหฺมจริยํ สนฺธาเรตุํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสามีติ. อถโข ภควา อายสฺมนฺตํ นนฺทํ

๑. ขุ. อุ. ๒๕/๑๐๓. ๒. สี. สนฺตาเนตุํ. ปาลิยมฺปน สนฺธาเรตุนฺติ ทิสฺสติ.
๓. อุปฑฺฒุลฺลิขิเตหีติปิ ปาโฐ.

พาหาย คเหตฺวา อิทฺธิพเลน ตาวตึสเทวโลกํ เนนฺโต อนฺตรามคฺเค เอกสฺมึ ฌามกฺเขตฺเต ฌามขาณุมตฺถเก นิสินฺนํ ฉินฺนกณฺณนาสนงฺคุฏฺจึ เอกํ ปลุฏฺฐมกฺกฏึ ทสฺเสตฺวา ตาวตึสภวเน สกฺกสฺส เทวรญฺโญ อุปฏฺฐานํ อาคตานิ กกุฏฺปาทานิ[๑] ปญฺจ อจฺฉราสตานิ ทสฺเสสิ. ทสฺเสตฺวา จ ปน เอวมาห ตํ กึ มญฺญสิ นนฺท กตมา นุ โข อภิรูปตรา จ[๒] ทสฺสนียตรา จ[๒] ปาสาทิกตรา จ[๒] สากิยานี วา ชนปทกลฺยาณี อิมานิ วา ปญฺจ อจฺฉราสตานิ กกุฏฺปาทานีติ. ตํ สุตฺวา อาห เสยฺยถาปิ สา ภนฺเต ฉินฺนกณฺณนาสนงฺคุฏฺฐา ปลุฏฺฐมกฺกฏี เอวเมว โข ภนฺเต สากิยานี ชนปทกลฺยาณี อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ อุปนิธาย สงฺขฺยํปิ น อุเปติ กลํปิ น อุเปติ ภาคํปิ น อุเปติ อถโข อิมาเนว ปญฺจ อจฺฉราสตานิ อภิรูปตรานิ เจว ทสฺสนียตรานิ จ ปาสาทิกตรานิ จาติ. อภิรม นนฺท อภิรม นนฺท อหนฺเต ปาฏิโภโค ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ ปฏิลาภาย กกุฏฺปาทานนฺติ. สเจ เม ภนฺเต ภควา ปาฏิโภโค ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ ปฏิลาภาย กกุฏฺปาทานํ. อภิรมิสฺสามหํ ภนฺเต ภควา พฺรหฺมจริเยติ. อถโข ภควา อายสฺมนฺตํ นนฺทํ คเหตฺวา ตตฺถ อนฺตรหิโต เชตวเนเยว ปาตุรโหสิ.

อสฺโสสุํ โข ภิกฺขู อายสฺมา กิร นนฺโท ภควโต ภาตา

๑. กกุฏฺปาทานีติ รตฺตวณฺณตาย ปาราวตปาทสทิสปาทานิ. ปาลิยมฺปน กุกฺกุฏปาทานีติ ทิสฺสติ.

๒. ม. ยุ. วา. ปาลิยมฺปิ วาติ ทิสฺสติ.

มาตุจฺฉาปุตฺโต อจฺฉรานํ เหตุ พฺรหฺมจริยํ จรติ ภควา กิรสฺส ปาฏิโภโค ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ ปฏิลาภาย กกุฏปาทานนฺติ. อถโข อายสฺมโต นนฺทสฺส สหายกา ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ นนฺทํ ภตกวาเทน จ อุปกฺกีตกวาเทน จ สมุทาจรนฺติ ภตโก กิรายสฺมา นนฺโท อุปกฺกีตโก กิรายสฺมา นนฺโท ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ เหตุ พฺรหฺมจริยํ จรติ ภควา กิรสฺส ปาฏิโภโค ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ ปฏิลาภาย กกุฏปาทานนฺติ. อถโข อายสฺมา นนฺโท สหายกานํ ภิกฺขูนํ ภตกวาเทน จ อุปกฺกีตกวาเทน จ อฏฺฏิยมาโน หรายมาโน ชิคุจฺฉมาโน เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา นนฺโท อรหตํ อโหสิ.

อเถกา เทวตา รตฺติภาเค สกลํ เชตวนํ โอภาเสตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา อาโรเจสิ อายสฺมา ภนฺเต นนฺโท ภควโต ภาตา มาตุจฺฉาปุตฺโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ. ภควโตปิ โข ญาณํ อุทปาทิ นนฺโท อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ

ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ. โสปายสฺมา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอตทโวจ ยํ เม ภนฺเต ภควา ปาฏิโภโค ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ ปฏิลาภาย กกุฏปาทานํ มุญฺจามหํ ภนฺเต ภควนฺตํ เอตสฺมา ปฏิสฺสวาติ. มยาปิ โข เต นนฺท เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต นนฺโท อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ เทวตาปิ เม เอตมตฺถํ อาโรเจสิ อายสฺมา ภนฺเต นนฺโท อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ ยเทว โข เต นนฺท อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ มุตฺตํ อถาหํ มุตฺโต เอตสฺมา ปฏิสฺสวาติ. อถโข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

" ยสฺส ติณฺโณ กามปงฺโก มทฺทิโต กามกณฺฏโก
โมหกฺขยมนุปฺปตฺโต สุขทุกฺเข น เวธตีติ.[๑] "

อเถกทิวสํ ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ นนฺทํ ปุจฺฉึสุ อาวุโส นนฺท ปุพฺเพ ตฺวํ อุกฺกณฺฐิโตมฺหีติ วเทสิ อิทานิ เต กถนฺติ. นตฺถิ เม อาวุโส คิหิภาวาย อาลโยติ. ตํ สุตฺวา ภิกฺขู อภูตํ อายสฺมา นนฺโท กเถติ อญฺญํ พฺยากโรติ อตีตทิวเสสุ อุกฺกณฺฐิโตมฺหีติ วตฺวา อิทานิ นตฺถิ เม คิหิภาวาย อาลโยติ กเถตีติ วตฺวา คนฺตฺวา

๑. ขุ. อุ. ๒๕/๑๐๗.

ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสส. ภควา ภิกฺขเว อตีตทิวเสสุ นนฺทสฺส อตฺตภาโว ทุจฺฉนฺนเคหสทิโส อโหสิ อิทานิ สุจฺฉนฺนเคหสทิโส ชาโต อยํ หิ ทิพฺพจฺฉรานํ ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย ปพฺพชิตกิจฺจสฺส มตฺถกํ ปาเปตุํ วายมนฺโต ตํ กิจฺจํ ปตฺโตติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

" ยถา อคารํ ทุจฺฉนฺนํ วุฏฺฐิ สมติวิชฺฌติ
เอวํ อภาวิตํ จิตฺตํ ราโค สมติวิชฺฌติ.
ยถา อคารํ สุจฺฉนฺนํ วุฏฺฐิ น สมติวิชฺฌติ
เอวํ สุภาวิตํ จิตฺตํ ราโค น สมติวิชฺฌตีติ. "

ตตฺถ **อคารนฺติ** ยงฺกิญฺจิ เคหํ. **ทุจฺฉนฺนนฺติ** วิรลจฺฉนฺนํ ฉิทฺทาวฉิทฺทํ. **สมติวิชฺฌตีติ** วสฺสวุฏฺฐิ วินิวิชฺฌติ. **อภาวิตนฺติ** ตํ อคารํ วุฏฺฐิ วิย ภาวนารหิตตฺตา อภาวิตํ จิตฺตํ ราโค สมติวิชฺฌติ น เกวลํ ราโคว โทสโมหมานาทโย สพฺพกิเลสา ตถารูปํ จิตฺตํ อติวิชฺฌนฺติเยว.

สุภาวิตนฺติ สมถวิปสฺสนาภาวนาหิ สุภาวิตํ เอวรูปํ จิตฺตํ สุจฺฉนฺนํ เคหํ วุฏฺฐิ วิย ราคาทโย กิเลสา อติวิชฺฌิตุํ น สกฺโกนฺตีติ.

คาถาปริโยสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ มหาชนสฺส สาตฺถิกา เทสนา อโหสิ.

อถ ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ อาวุโส พุทฺธา จ นาม อจฺฉริยา ชนปทกลฺยาณึ นิสฺสาย อุกฺกณฺฐิโต นามายสฺมา นนฺโท สตฺถารา เทวจฺฉรา อามิสํ กตฺวา วินีโตติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา

กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา อิมาย นามาติ วุตฺเต น ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺเพเปส มยา มาตุคาเมน ปโลเภตฺวา วินีโตเยวาติ วตฺวา เตหิ ยาจิโต อตีตํ อาหริ

อตีเต พาราณสิยํ พฺรหฺมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต พาราณสีวาสี กปฺปโก นาม วาณิโช อโหสิ. ตสฺเสโก คทฺรโภ กุมฺภภารํ วหติ. ทิวเส ทิวเส สตฺต โยชนานิ คจฺฉติ. โส เอกสฺมึ สมเย คทฺรภภารเกหิ ตกฺกสิลํ คนฺตฺวา ยาว ภณฺฑสฺส วิสฺสชฺชนา คทฺรภํ วิจริตุํ วิสฺสชฺเชสิ. อถสฺส โส คทฺรโภ ปริขาปิฏฺเฐ จรมาโน เอกํ คทฺรภึ ทิสฺวา อุปสงฺกมิ. สา เตน สทฺธึ ปฏิสนฺถารํ กโรนฺตี อาห กุโต อาคโตสีติ. พาราณสิโตติ. เกน กมฺเมนาติ. วาณิชกมฺเมนาติ. กิตฺตกํ ภารํ วหสีติ. กุมฺภภารนฺติ. เอตฺตกํ ภารํ วหนฺโต กติโยชนานิ คจฺฉสีติ. สตฺตโยชนานีติ. คตฏฺฐาเน เต กาจิ ปาทปริกมฺมํ วา ปิฏฺฐิปริกมฺมํ วา กโรนฺตี อตฺถีติ. นตฺถิ ภทฺเทติ. เอวํ สนฺเต มหาทุกฺขํ อนุโภสีติ. กิญฺจาปิ หิ ติรจฺฉานคตานํ ปาทปริกมฺมาทิการโก นาม นตฺถิ กามสญฺโญชนฆฏฺฏนตฺถํ เอวรูปํ กเถสิ. โส ตสฺสา กถาย อุกฺกณฺฐิโต. กปฺปโกปิ ภณฺฑํ วิสฺสชฺเชตฺวา ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา เอหิ ตาต คมิสฺสามาติ อาห. คจฺฉถ ตุมฺเห นาหํ คมิสฺสามีติ. อถ นํ ปุนปฺปุนํ ยาจิตฺวา อนิจฺฉนฺตํ นํ ภาเยตฺวา เนสฺสามีติ จินฺเตตฺวา อิมํ คาถมาห

" ปโตทนฺเต กริสฺสามิ โสฬสงฺคุลิกณฺฏกํ
สญฺฉินฺทิสฺสามิ เต กายํ เอวํ ชานาหิ คทฺรภาติ. "

ตํ สุตฺวา คทฺรโภ เอวํ สนฺเต อหํปิ เต กตฺตพฺพํ ชานิสฺสามีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" ปโตทมฺเม กริสฺสสิ โสฬสงฺคุลิกณฺฏกํ
ปุรโต ปติฏฺฐหิตฺวาน อุทฺธริตฺวาน ปจฺฉโต
ภณฺฑํ[๑] เต ปาตยิสฺสามิ[๒] เอวํ ชานาหิ กปฺปกาติ.[๓] "

ตํ สุตฺวา วาณิโช เกน นุ โข การเณเนส มํ เอวํ วทตีติ จินฺเตตฺวา อิโต จิโต จ โอโลเกนฺโต ตํ คทฺรภึ ทิสฺวา อิมาย เอส เอวํ สิกฺขาปิโต ภวิสฺสติ เอวรูปึ นาม เต คทฺรภึ อาเนสฺสามีติ มาตุคาเมน ตํ ปโลเภตฺวา เนสฺสามีติ จินฺเตตฺวา อิมํ คาถมาห

" จตุปฺปทึ สงฺขมุขึ นารึ สพฺพงฺคโสภินึ
ภริยํ เต อานยิสฺสามิ เอวํ ชานาหิ คทฺรภาติ. "

ตํ สุตฺวา ตุฏฺฐจิตฺโต คทฺรโภ อิมํ คาถมาห

" จตุปฺปทึ สงฺขมุขึ นารึ สพฺพงฺคโสภินึ
ภริยํ เม อานยิสฺสสิ เอวํ ชานาหิ กปฺปก
กปฺปก ภิยฺโย คมิสฺสามิ โยชนานิ จตุทฺทสาติ. "

อถ นํ กปฺปโก เตนหิ เอหีติ คเหตฺวา สกฏฺฐานํ อคมาสิ. โส กติปาหจฺจเยน ตํ อาห นนุ มํ ตุมฺเห ภริยนฺเต

๑. สี. ม. ยุ. ทนฺตํ. ๒. สี. สาวยิสฺสามิ. ๓. สี. ม. ยุ. กปฺปฏ.

อานยิสฺสามีติ อโวจุตฺถาติ. อาม วุตฺตํ นาหํ อตฺตโน กถํ ภินฺทิสฺสามิ ภริยนฺเต อานยิสฺสามิ วฏฺฏํ ปน ตุยฺหํ เอกกสฺเสว ทสฺสามิ ตุยฺหํ อตฺตโน° ทุติยสฺส ตํ ปโหตุ วา มา วา ตฺวเมว ชาเนยฺยาสิ อุภินฺนํ โว สํวาสมนฺวาย ปุตฺตาปิ ชายิสฺสนฺติ เตหิปิ พหูหิ สทฺธึ ตุยฺหํ ตํ ปโหตุ วา มา วา ตฺวเมว ชาเนยฺยาสีติ. คทฺรโภ ตสฺมึ กเถนฺเตเยว อนเปกฺโข อโหสิ.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา ตทา ภิกฺขเว คทฺรภี ชนปทกลฺยาณี อโหสิ คทฺรโภ นนฺโท วาณิโช อหเมว เอวํ ปุพฺเพเปส มยา มาตุคาเมน ปโลเภตฺวา วินีโตติ ชาตกํ นิฏฺฐาเปสีติ.

นนฺทตฺเถรวตฺถุ.

----

๑๐. จุนฺทสูกริกวตฺถุ. [๑๐]

อิธ โสจติ เปจฺจ โสจตีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต จุนฺทสูกริกํ นาม อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร ปญฺจปณฺณาส วสฺสานิ สูกเร วธิตฺวา ขาทนฺโต จ วิกฺกีณนฺโต จ ชีวิตํ กปฺเปสิ. ฉาตกกาเล สกเฏน วีหี อาทาย ชนปทํ คนฺตฺวา เอกนาฬิทฺวินาฬิมตฺเตน คามสูกรโปตเก

๑. ม. ตุยฺหํ เวตฺตนํ ทุติยสฺส ปโหตุ วา มา วา สี. ตุยฺหํ ปน อตฺตทุติยสฺส.

กีณิตฺวา สกฏํ ปูเรตฺวา อาคนฺตฺวา ปจฺฉานิเวสเน วชํ วิย เอกฏฺฐานํ ปริกฺขิปิตฺวา ตตฺเถว เตสํ นิวาปํ โรเปตฺวา เตสุ นานาคจฺเฉ จ สรีรวลญฺชญฺจ ขาทิตฺวา วฑฺฒิเตสุ ยํ ยํ มาเรตุ-กาโม โหติ ตํ ตํ อาฬาหเน นิจฺจลํ พนฺธิตฺวา สรีรมํสสฺส อุทฺธุมายิตฺวา พหลภาวตฺถํ จตุรสฺสมุคฺคเรน โปเถตฺวา พหลมํโส ชาโตติ ญตฺวา มุขํ วิวริตฺวา ทนฺตนฺตเร ทณฺฑกํ ทตฺวา โลหถาลิยา ปกฺกุฏฺฐิตํ อุณฺโหทกํ มุเข อาสิญฺจติ. ตํ กุจฺฉิยํ ปวิสิตฺวา ปกฺกุฏฺฐิตํ กรีสํ อาทาย อโธภาเคน นิกฺขมิตฺวา ยาว โถกํ กรีสํ อตฺถิ ตาว อาวิลํ หุตฺวา นิกฺขมติ สุทฺเธ อุทเร อจฺฉํ อนาวิลํ นิกฺขมติ. อถสฺส อวเสสํ อุทกํ ปิฏฺฐิยํ อาสิญฺจติ. ตํ กาฬจมฺมํ อุปฺปาเตตฺวา คจฺฉติ. ตโต ติณุกฺกาย โลมานิ ฌาเปตฺวา ติณฺเหน อสินา สีสํ ฉินฺทติ. ปคฺฆรนฺตํ โลหิตํ ภาชเนน ปฏิคฺคเหตฺวา มํสํ โลหิเตน มทฺทิตฺวา ปจิตฺวา ปุตฺตทารมชฺเฌ นิสินฺโน ขาทิตฺวา เสสํ วิกฺกีณาติ. ตสฺส อิมินา นิยาเมเนว ชีวิตํ กปฺเปนฺตสฺส ปญฺจปญฺญาส วสฺสานิ อติกฺกนฺตานิ. ตถาคเต ธุรวิหาเร วสนฺเต เอกทิวสํปิ ปุปฺผมุฏฺฐิมตฺเตน ปูชา วา กฏจฺฉุมตฺตภิกฺขาทานํ วา อญฺญํ วา กิญฺจิ ปุญฺญํ นาม นาโหสิ. อถสฺส สรีเร โรโค อุปฺปชฺชิ. ชีวนฺตสฺเสว อวีจิมหานิรยสนฺตาโป อุปฏฺฐหิ. อวีจิสนฺตาโป นาม โยชนสเต ฐตฺวา โอโลเกนฺตสฺส อกฺขีนิ ภินฺทนสมตฺโถ ปริฬาโห โหติ. วุตฺตมฺปิ เจตํ

" สมนฺตา โยชนสตํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ สพฺพทาติ.[๑] "

นาคเสนตฺเถเรน ปนสฺส ปากติกอคฺคิสนฺตาปโต อธิมตฺตตาย อยมุปมา วุตฺตา ยถา มหาราช กุฏาคารมตฺโต ปาสาโณปิ นิรยอคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺโต ขเณน วิลยํ คจฺฉติ นิพฺพตฺตสตฺตา ปเนตฺถ กมฺมพเลน มาตุกุจฺฉิคตา วิย น วิลียนฺตีติ.[๒] ตสฺส ตสฺมึ สนฺตาเป อุปฏฺฐิเต กมฺมสริกฺขโก อากาโร อุปฺปชฺชิ. เคหมชฺเฌเยว สูกรรวํ รวิตฺวา ชนฺนุเกหิ วิจรนฺโต ปุรตฺถิมวตฺถุมฺปิ ปจฺฉิมวตฺถุมฺปิ คจฺฉติ. อถสฺส เคหมานุสกา ตํ ทฬฺหํ คเหตฺวา มุขํ ปิทหนฺติ. กมฺมวิปาโก นาม น สกฺกา เกนจิ ปฏิพาหิตุํ. โส วิรวนฺโต อิโต จิโต จ วิจรติ. สมนฺตา สตฺตสุ ฆเรสุ มนุสฺสา นิทฺทํ น ลภนฺติ. มรณภเยน ตชฺชิตสฺส ปนสฺส พหิ นิกฺขมนํ นิวาเรตุํ อสกฺโกนฺโต สพฺโพ เคหชโน ยถา อนฺโต จิโต พหิ วิจริตุํ น สกฺโกติ ตถา เคหทฺวารานิ ปิทหิตฺวา พหิเคหํ ปริวาเรตฺวา รกฺขนฺโต อจฺฉติ. อิตโรปิ อนฺโตเคเหเยว นิรยสนฺตาเปน วิรวนฺโต อิโต จิโต จ วิจรติ. เอวํ สตฺต ทิวสานิ วิจริตฺวา อฏฺฐเม ทิวเส กาลํ กตฺวา อวีจิมหานิรเย นิพฺพตฺติ. อวีจิมหานิรโย เทวทูตสุตฺตนฺเตน วณฺเณตพฺโพ. ภิกฺขู ตสฺส ฆรทฺวาเรน คจฺฉนฺตา ตํ สทฺทํ สุตฺวา สูกรสทฺโทติ สญฺญิโน หุตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถุ สนฺติเก นิสินฺนา เอวมาหํสุ

๑. ม. อุป. ๑๔/๓๔๑. ตสฺส อโยมยา ภูมิ ชลิตา เตชสา ยุตฺตา สมนฺตา...สพฺพทาติ เทวทูตสุตฺเต อาคตา. ๒. มิลินฺท. ๘๒.

ภนฺเต จุนฺทสูกริกสฺส เคหทฺวารํ ปิทหิตฺวา สูกรานํ มาริยมานานํ อชฺช สตฺตโม ทิวโส เคเห กาจิ มงฺคลกิริยา ภวิสฺสติ มญฺเญ เอตฺตเก นาม ภนฺเต สูกเร มาเรนฺตสฺส เอกมฺปิ เมตฺตจิตฺตํ วา การุญฺญํ วา นตฺถิ น จ วต โน เอวรูโป กกฺขโฬ ผรุโส สตฺโต ทิฏฺฐปุพฺโพติ. สตฺถา น ภิกฺขเว โส อิเม สตฺต ทิวเส สูกเร มาเรติ กมฺมสริกฺขกํ ปนสฺส อุทปาทิ ชีวนฺตสฺเสว อวีจิมหานิรยสนฺตาโป อุปฏฺฐาสิ โส เตน สนฺตาเปน สตฺต ทิวสานิ สูกรรวํ รวนฺโต อนฺโตนิเวสเน วิจริตฺวา อชฺช กาลํ กตฺวา อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺโตติ วตฺวา ภนฺเต อิธ โลเก เอวํ โสจิตฺวา ปุน คนฺตฺวา โสจนฏฺฐาเนเยว นิพฺพตฺโตติ วุตฺเต อาม ภิกฺขเว ปมตฺโต นาม คหฏฺโฐ วา โหตุ ปพฺพชิโต วา อุภยตฺถ โสจติเยวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" อิธ โสจติ เปจฺจ โสจติ
ปาปการี อุภยตฺถ โสจติ
โส โสจติ โส วิหญฺญติ
ทิสฺวา กมฺมกิลิฏฺฐมตฺตโนติ. "

ตตฺถ **ปาปการีติ** นานปฺปการสฺส ปาปกมฺมสฺส การโก ปุคฺคโล อกตํ วต เม กลฺยาณํ กตํ เม ปาปนฺติ เอกํเสเนว มรณสมเย อิธ โสจติ อิทมสฺส กมฺมโสจนํ วิปากํ อนุภวนฺโต ปน เปจฺจ โสจติ อิทมสฺส ปรโลเก วิปากโสจนํ เอวํ โส อุภยตฺถ โสจติเยว. เตเนว การเณน ชีวมาโนเยว โส จุนฺทสูกริโกปิ

โสจติ. ทิสฺวา กมฺมกิลิฏฺฐมตฺตโนติ อตฺตโน กิลิฏฺฐกมฺมํ ปสฺสิตฺวา โสจติ นานปฺปการํ วิลปนฺโต วิหญฺญติ กิลมตีติ.

คาถาปริโยสาเน พหู โสตาปนฺนาทโย อเหสุํ มหาชนสฺส สาตฺถิกา เทสนา ชาตาติ.

จุนฺทสูกริกวตฺถุ.

----

๑๑. ธมฺมิกอุปาสกวตฺถุ. [๑๑]

อิธ โมทติ เปจฺจ โมทตีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ธมฺมิกอุปาสกํ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิร ปญฺจสตา ธมฺมิกอุปาสกา นาม อเหสส. เตสุ เอเกกสฺส ปญฺจ ปญฺจ อุปาสกสตานิ ปริวาโร. โย เตสํ เชฏฺฐโก ตสฺส สตฺต ปุตฺตา สตฺต ธีตโร. เตสุ เอเกกสฺส เอเกกา สลากยาคุ สลากภตฺตํ ปกฺขิกภตฺตํ สงฺฆภตฺตํ อุโปสถิกภตฺตํ อาคนฺตุกภตฺตํ วสฺสาวาสิกํ อโหสิ. เตปิ สพฺเพว อนุชาตปุตฺตา นาม อเหสส. อิติ จุทฺทสนฺนํ ปุตฺตานํ ภริยาย อุปาสกสฺสาติ โสฬส สลากยาคุอาทีนิ ปวตฺตนฺติ. อิติ โส สปุตฺตทาโร สีลวา กลฺยาณธมฺโม ทานสํวิภาครโต อโหสิ. อถสฺส อปรภาเค โรโค อุปฺปชฺชิ. อายุสงฺขาโร ปริหายิ. โส ธมฺมํ โสตุกาโม อฏฺฐ วา เม โสฬส วา ภิกฺขู เปเสถาติ สตฺถุ สนฺติกํ

ปหิณิ. สตฺถา ภิกฺขู เปเสสิ. เต คนฺตฺวา ตสฺส มญฺจํ ปริวาเรตฺวา ปญฺญตฺเตสุ อาสเนสุ นิสินฺนา ภนฺเต อยฺยานํ เม ทสฺสนํ ทุลฺลภํ ภวิสฺสติ ทุพฺพโลมฺหิ เอกํ เม สุตฺตํ สชฺฌายถาติ วุตฺตา กตรํ สุตฺตํ โสตุกาโม อุปาสกาติ สพฺพพุทฺธานํ อวิชหิตํ สติปฏฺฐานสุตฺตนฺติ[๑] วุตฺเต เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยาติ สุตฺตนฺตํ ปฏฺฐเปสุ. ตสฺมึ ขเณ ฉหิ เทวโลเกหิ สพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑิตา สหสฺสสินฺธวยุตฺตา ทิยฑฺฒโยชนสติกา ฉ รถา อาคมึสุ. เตสุ ฐิตา เทวตา อมฺหากํ เทวโลกํ เนสฺสาม อมฺหากํ เทวโลกํ เนสฺสาม อมฺโภ มตฺติกภาชนํ ภินฺทิตฺวา สุวณฺณภาชนํ คณฺหนฺโต วิย อมฺหากํ เทวโลเก อภิรมิตุํ อิธ นิพฺพตฺตตูติ[๒] วทึสุ. อุปาสโก ธมฺมสฺสวนนฺตรายํ อนิจฺฉนฺโต อาคเมถ อาคเมถาติ อาห. ภิกฺขู อมฺเห วทตีติ สญฺญาย ตุณฺหี อเหสุ. อถสฺส ปุตฺตธีตโร อมฺหากํ ปิตา ปุพฺเพ ธมฺมสฺสวเนน อติตฺโต อโหสิ อิทานิ ปน ภิกฺขู ปกฺโกสาเปตฺวา สชฺฌายํ กาเรตฺวา สยเมว วาเรติ มรณสฺส อภายนกสตฺโต นาม นตฺถีติ วิรวึสุ. ภิกฺขู อิทานิ อโนกาโสติ อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมึสุ. อุปาสโก โถกํ วีตินาเมตฺวา สตึ ปฏิลภิตฺวา ปุตฺเต ปุจฺฉิ กสฺมา กนฺทถาติ. ตาต ตุมฺเห ภิกฺขู ปกฺโกสาเปตฺวา ธมฺมํ สุณนฺตา สยเมว วารยิตฺถ อถ มยํ มรณสฺส อภายนกสตฺโต นาม นตฺถีติ กนฺทิมฺหาติ.

๑. ที. มหา. ๑๐/๓๒๕. ๒. ม. นิพฺพตฺตาหีติ.

อยฺยา ปน กุหินฺติ. อโนกาโสติ อุฏฺฐายาสนา ปกฺกนฺตา ตาตาติ. นาหํ อยฺเยหิ สทฺธึ กเถมีติ. อถ เกน สทฺธึ กเถถาติ. ฉหิ เทวโลเกหิ เทวตา ฉ รเถ อลงฺกริตฺวา อาทาย อากาเส ฐตฺวา อมฺหากํ เทวโลเก อภิรมาหิ อมฺหากํ เทวโลเก อภิรมาหีติ สทฺทํ กโรนฺติ ตาหิ สทฺธึ กเถมีติ. กุหึ ตาต รถา น มยํ ปสฺสามาติ. อตฺถิ ปน มยฺหํ คนฺถิตานิ ปุปฺผานีติ. อตฺถิ ตาตาติ. กตโร เทวโลโก รมณีโยติ. สพฺพโพธิสตฺตานํ พุทฺธมาตาปิตูนญฺจ วสนฏฺฐานํ ตุสิตภวนํ รมณียํ ตาตาติ. เตนหิ ตุสิตภวนโต อาคตรเถ ปุปฺผทามํ ลคฺคตูติ ปุปฺผทามํ ขิปถาติ. เต ขิปึสุ. ตํ รถธุเร ลคฺคิตฺวา อากาเส โอลมฺพิ. มหาชโน ตเทว ปสฺสติ รถํ น ปสฺสติ. อุปาสโก ปสฺสเถตํ ปุปฺผทามนฺติ วตฺวา อาม ปสฺสามาติ วุตฺเต เอตํ ตุสิตภวนโต อาคตรเถ โอลมฺพติ อหํ ตุสิตภวนํ คจฺฉามิ ตุมฺเห มา จินฺตยิตฺถ มม สนฺติเก นิพฺพตฺติตุกามา หุตฺวา มยา กตนิยาเมเนว ปุญฺญานิ กโรถาติ วตฺวา กาลํ กตฺวา ตุสิตภวนโต อาคตรเถ ปติฏฺฐาสิ. ตาวเทวสฺส ติคาวุตปฺปมาโณ สฏฺฐิสกฏภาราลงฺการปฏิมณฺฑิโต อตฺตภาโว นิพฺพตฺติ อจฺฉราสหสฺสํ ปริวาเรสิ ปญฺจวีสติโยชนิกํ รตนวิมานํ ปาตุรโหสิ. เตปิ ภิกฺขู วิหารํ อนุปฺปตฺเต สตฺถา ปุจฺฉิ สุตา ภิกฺขเว อุปาสเกน ธมฺมเทสนาติ. อาม ภนฺเต อนฺตราเยว ปน อาคเมถาติ วาเรสิ อถสฺส ปุตฺตธีตโร กนฺทึสุ มยํ

อิทานิ อโนกาโสติ อุฏฺฐายาสนา นิกฺขนฺตาติ. น โส ภิกฺขเว ตุมฺเหหิ สทฺธึ กเถสิ ฉหิ ปน เทวโลเกหิ เทวตา ฉ รเถ อลงฺกริตฺวา อาหริตฺวา ตํ อุปาสกํ ปกฺโกสึสุ โส ธมฺมเทสนาย อนฺตรายํ อนิจฺฉนฺโต ตาหิ สทฺธึ กเถสีติ. เอวํ ภนฺเตติ. เอวํ ภิกฺขเวติ. อิทานิ กุหึ นิพฺพตฺโตติ. ตุสิตภวเน ภิกฺขเวติ. ภนฺเต อิธ ญาติมชฺเฌ โมทมาโน จริตฺวา ปุน โมทนฏฺฐาเนเยว นิพฺพตฺโตติ. อาม ภิกฺขเว อปฺปมตฺตา หิ คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา วา สพฺพตฺถ โมทนฺติเยวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" อิธ โมทติ เปจฺจ โมทติ
กตปุญฺโญ อุภยตฺถ โมทติ
โส โมทติ โส ปโมทติ
ทิสฺวา กมฺมวิสุทฺธิมตฺตโนติ. "

ตตฺถ **กตปุญฺโญติ** นานปฺปการสฺส กุสลสฺส การโก ปุคฺคโล อกตํ วต เม ปาปํ กตํ วต เม กลฺยาณนฺติ อิธ กมฺมโมทเนน โมทติ เปจฺจ วิปากโมทเนน โมทติ เอวํ อุภยตฺถ โมทติ นาม. **กมฺมวิสุทฺธินฺติ** ธมฺมิกอุปาสโกปิ อตฺตโน กมฺมวิสุทฺธึ ปุญฺญกมฺมสมฺปตฺตึ ทิสฺวา กาลกิริยโต ปุพฺเพ อิธ โลเกปิ โมทติ กาลํ กตฺวา อิทานิ ปรโลเกปิ ปโมทติ อติโมทติเยวาติ.

คาถาปริโยสาเน พหู โสตาปนฺนาทโย อเหสุํ มหาชนสฺส สาตฺถิกา ธมฺมเทสนา ชาตาติ.

ธมฺมิกอุปาสกวตฺถุ.

----

๑๒. เทวทตฺตวตฺถุ. [๑๒]

อิธ ตปฺปติ เปจฺจ ตปฺปตีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เทวทตฺตํ อารพฺภ กเถสิ.

เทวทตฺตสฺส วตฺถุํ ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺฐาย ยาว ปฐวิปฺปเวสนา เทวทตฺตํ อารพฺภ ภาสิตานิ สพฺพานิ ชาตกานิ วิตฺถาเรตฺวา กถิตํ. อยํ ปเนตฺถ สงฺเขโป

สตฺถริ อนุปิยํ นาม มลฺลานํ นิคโม ตํ นิสฺสาย อนุปิยมฺพวเน วิหรนฺเตเยว ตถาคตสฺส ลกฺขณปฏิคฺคหณทิวเสเยว อสีติสหสฺเสหิ ญาติกุเลหิ ราชา วา โหตุ พุทฺโธ วา ขตฺติยปริวาโร วิจริสฺสตีติ อสีติสหสฺสปุตฺตา ปฏิญฺญาตา เตสุ เยภุยฺเยน ปพฺพชิเตสุ ภทฺทิยราชานํ อนุรุทฺธํ อานนฺทํ ภคุํ กิมฺพิลํ เทวทตฺตนฺติ อิเม ฉ สกฺเก อปพฺพชนฺเต ทิสฺวา มยํ อตฺตโน ปุตฺเต ปพฺพาเชม อิเม ฉ สกฺกา น ญาตกา มญฺเญ ตสฺมา น ปพฺพชนฺตีติ กถํ สมุฏฺฐาเปสฺส. อถ มหานาโม สกฺโก อนุรุทฺธํ อุปสงฺกมิตฺวา ตาต อมฺหากํ กุลา ปพฺพชิโต นตฺถิ ตฺวํ วา ปพฺพช อหํ วา ปพฺพชิสฺสามีติ อาห. โส ปน สุขุมาโล โหติ สมฺปนฺนโภโค นตฺถีติ วจนมฺปิ เตน น สุตปุพฺพํ. เอกทิวสํ หิ เตสุ ฉสุ ขตฺติเยสุ คุฬกีฬาย กีฬนฺเตสุ อนุรุทฺโธ ปูเวน ปราชิโต ปูวตฺถาย ปหิณิ. อถสฺส มาตา ปูเว สชฺเชตฺวา ปหิณิ. เต ขาทิตฺวา ปน กีฬึสุ. ปุนปฺปุนํ ตสฺเสว ปราชโย โหติ. มาตา ปนสฺส ปหิเต ปหิเต ติกฺขตฺตุํ ปูเว ปหิณิตฺวา จตุตฺถวาเร

ปูวา นตฺถีติ ปหิณิ. โส นตฺถีติ วจนสฺส อสฺสุตปุพฺพตฺตา เอสาเปกา ปูววิกติ ภวิสฺสตีติ มญฺญมาโน นตฺถิปูวเมว อาหรถาติ เปเสสิ. มาตา ปนสฺส นตฺถิปูวํ กิร อยฺเย เทถาติ วุตฺเต มม ปุตฺเตน นตฺถีติ ปทํ น สุตปุพฺพํ อิมินา ปน อุปาเยน เอตมตฺถํ ชานาเปสฺสามีติ ตุจฺฉํ สุวณฺณปาตึ อญฺญาย สุวณฺณปาติยา ปฏิกุชฺชิตฺวา เปเสสิ. นครปริคฺคาหิกา เทวตา จินฺเตสุํ อนุรุทฺธสกฺเกน อนฺนภารกาเล อตฺตโน ภาคภตฺตํ อุปริฏฺฐปจฺเจกพุทฺธสฺส ทตฺวา นตฺถีติ เม วจนสฺส สวนํ มา โหตุ โภชนุปฺปตฺติฏฺฐานชานนํ มา โหตูติ ปตฺถนา กตา สจายํ ตุจฺฉปาตึ ปสฺสิสฺสติ เทวสมาคมํ ปวิสิตุํ น ลภิสฺสาม สีสมฺปิ โน สตฺตธา ผเลยฺยาติ. อถ นํ ปาตึ ทิพฺพปูเวหิ ปุณฺณํ อกํสุ. ตสฺสา คุพฺพมณฺฑเล ฐเปตฺวา อุคฺฆาฏิตมตฺตาย ปูวคนฺโธ สกลนครํ ฉาเทตฺวา ฐิโต. ปูวขณฺฑํ มุเข ฐปิตมตฺตเมว สตฺตรสหรณีสหสฺสานิ อนุผริ. โส จินฺเตสิ นาหํ มาตุ ปิโย เอตฺตกํ เม กาลํ อิมํ นตฺถิปูวนฺนาม น ปจิ อิโต ปฏฺฐาย อญฺญํ ปูวํ น ขาทิสฺสามีติ เคหํ คนฺตฺวา มาตรํ ปุจฺฉิ อมฺม ตุมฺหากํ อหํ ปิโย อปฺปิโยติ. ตาต เอกกฺขิโน อกฺขิ วิย หทยํ วิย จ อติปิโย เมติ. อถ กสฺมา เอตฺตกํ กาลํ มยฺหํ นตฺถิปูวํ น ปจิตฺถ อมฺมาติ. สา จุลฺลุปฏฺฐากํ ปุจฺฉิ อตฺถิ กิญฺจิ ปาติยํ ตาตาติ. ปริปุณฺณา อยฺเย ปาตี ปูเวหิ เอวรูปา ปูวา นาม เม น ทิฏฺฐปุพฺพาติ. สา จินฺเตสิ มยฺหํ ปุตฺโต ปุญฺญวา กตาภินีหาโร ภวิสฺสติ

เทวตาหิ ปาตึ ปูเรตฺวา ปหิตา ภวิสฺสนฺตีติ. อถ นํ ปุตฺโต อมฺม อิโต ปฏฺฐายาหํ อญฺญํ ปูวนฺนาม น ขาทิสฺสามิ นตฺถิปูวเมว ปเจยฺยาสีติ. สาปิสฺส ตโต ปฏฺฐาย ปูวํ ขาทิตุกาโมมฺหีติ วุตฺเต ตุจฺฉปาติเมว อญฺญาย ปาติยา ปฏิกุชฺชิตฺวา เปเสสิ. ยาว อคารมชฺเฌ วสิ ตาวสฺส เทวตา ทิพฺพปูเว ปหิณึสุ. โส เอตฺตกํปิ อชานนฺโต ปพฺพชฺชนฺนาม กึ ชานิสฺสติ ตสฺมา กา เอสา ปพฺพชฺชา นามาติ ภาตรํ ปุจฺฉิตฺวา โอหาริตเกสมสฺสุนา กาสายนิวตฺเถน กฏฺฐตฺถเร วา วิทลมญฺจเก วา นิปชฺชิตฺวา ปิณฺฑาย จรนฺเตน วิหริตพฺพํ เอสา ปพฺพชฺชา นามาติ วุตฺเต ภาติก อหํ สุขุมาโล นาหํ สกฺขิสฺสามิ ปพฺพชิตุนฺติ อาห. เตนหิ ตาต กมฺมนฺตํ อุคฺคเหตฺวา ฆราวาสํ วส น หิ สกฺกา อมฺเหสุ เอเกน อปพฺพชิตุนฺติ อาห. อถ นํ โก เอโส กมฺมนฺโต นามาติ ปุจฺฉิ. ภตฺตุฏฺฐานฏฺฐานํปิ อชานนฺโต กุลปุตฺโต กมฺมนฺตํ นาม กึ ชานิสฺสติ. เอกทิวสํ หิ ติณฺณํ ขตฺติยานํ กถา อุทปาทิ ภตฺตํ นาม กุหึ อุฏฺฐหตีติ. กิมฺพิโล อาห โกฏฺเฐ อุฏฺฐหตีติ. อถ นํ ภทฺทิโย ตฺวํ ภตฺตสฺส อุฏฺฐานฏฺฐานํ น ชานาสิ ภตฺตนฺนาม อุกฺขลิยํ อุฏฺฐหตีติ อาห. อนุรุทฺโธ ตุมฺเห เทฺวปิ น ชานาถ ภตฺตนฺนาม รตนมกุลาย สุวณฺณปาติยํ อุฏฺฐหตีติ อาห. เตสุ กิร เอกทิวสํ กิมฺพิโล โกฏฺฐโต วีหี โอตาริยมาเน ทิสฺวา เอเต โกฏฺฐเกเยว ชาตาติ สญฺญี อโหสิ. ภทฺทิโยปิ เอกทิวสํ อุกฺขลิโต ภตฺตํ วฑฺฒิยมานํ ทิสฺวา อุกฺขลิยญฺเญว

อุปฺปนฺนนฺติ สญฺญี อโหสิ. อนุรุทฺเธน ปน เนว วีหี โกฏฺเฏนฺตา
น ภตฺตํ ปเจนฺตา วา วฑฺเฒนฺตา วา ทิฏฺฐปุพฺพา วฑฺเฒตฺวา
ปน ปุรโต ฐปิตเมว ปสฺสติ. โส ภุญฺชิตุกามกาเล ภตฺตํ ปาติยํ
อุฏฺฐหตีติ สญฺญมกาสิ. เอวํ ตโยปิ เต ภตฺตุฏฺฐานฏฺฐานํปิ น
ชานนฺติ. เตนายํ โก เอส กมฺมนฺโต นามาติ ปุจฺฉิตฺวา
ปฐมํ เขตฺตํ กสาเปตพฺพนฺติอาทิกํ สํวจฺฉเร สํวจฺฉเร กตฺตพฺพํ
กิจฺจํ สุตฺวา กทา กมฺมนฺตานํ อนฺโต ปญฺญายิสฺสติ กทา มยํ
อปฺโปสฺสุกฺกา โภเค ภุญฺชิสฺสามาติ วตฺวา กมฺมนฺตานํ อปริยนฺตตาย
อกฺขาตาย เตนหิ ตฺวญฺเญว ฆราวาสํ วส น มยฺหํ เอเตน
อตฺโถติ วตฺวา มาตรํ อุปสงฺกมิตฺวา อนุชานาหิ มํ อมฺม
อหํ ปพฺพชิสฺสามีติ วตฺวา ตาย ติกฺขตฺตุํ ปฏิกฺขิปิตฺวา สเจ
เต สหายโก ภทฺทิยราชา ปพฺพชิสฺสติ เตน สทฺธึ ปพฺพชาหีติ
วุตฺเต ตํ อุปสงฺกมิตฺวา มม โข สมฺม ปพฺพชฺชา ตว
ปฏิพทฺธาติ วตฺวา ตํ นานปฺปกาเรหิ สญฺญาเปตฺวา สตฺตเม
ทิวเส อตฺตนา สทฺธึ ปพฺพชตฺถาย ปฏิญฺญํ คณฺหิ. ตโต ภทฺทิโย
สกฺยราชา อนุรุทฺโธ อานนฺโท ภคุ กิมฺพิโล เทวทตฺโต จาติ
อิเม ฉ ขตฺติยา อุปาลิกปฺปกสตฺตมา เทวา วิย ทิพฺพสมฺปตฺตึ
สตฺตาหํ มหาสมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวา อุยฺยานํ คจฺฉนฺตา วิย จตุรงฺคินิยา
เสนาย นิกฺขมิตฺวา ปรวิสยํ ปตฺวา ราชาณาย สพฺพเสนํ
นิวตฺตาเปตฺวา ปรวิสยํ โอกฺกมึสุ. ตตฺถ ฉ ขตฺติยา อตฺตโน
อาภรณานิ โอมุญฺจิตฺวา ภณฺฑิกํ กตฺวา หนฺท ภเณ อุปาลิ

นิวตฺตสฺสุ อลํ เต เอตฺตกํ ชีวิกายาติ ตสฺส อทํสุ. โส เตสํ
ปาทมูเล ปวตฺติตฺวา ปริเทวิตฺวา เตสํ อาณํ อติกฺกมิตุํ อสกฺโกนฺโต
อุฏฺฐาย ตํ คเหตฺวา นิวตฺติ. เตสํ ทฺวิธา ชาตกาเล วนํ
โรทนปฺปตฺตํ วิย ปฐวี กมฺปนาการปฺปตฺตา วิย อโหสิ. อุปาลิกปฺปโกปิ
โถกํ คนฺตฺวา นิวตฺติตฺวา เอวํ จินฺเตสิ จณฺฑา โข สากิยา
อิมินา กุมารา นิปาติตาติ ฆาเตยฺยุํปิ มํ อิเม หิ นาม
สกฺยกุมารา เอวรูปํ สมฺปตฺตึ ปหาย อิมานิ อนคฺฆานิ อาภรณานิ
เขฬปิณฺฑํ วิย ฉฑฺเฑตฺวา ปพฺพชิสฺสนฺติ กิมงฺคํ ปนาหนฺติ
จินฺเตตฺวา ภณฺฑิกํ โอมุญฺจิตฺวา ตานิ อาภรณานิ รุกฺเข ลคฺคิตฺวา
อตฺถิกา คณฺหนฺตูติ วตฺวา เตสํ สนฺติกํ คนฺตฺวา เตหิ กสฺมา
นิวตฺโตสีติ ปุฏฺโฐ ตมตฺถํ อาโรเจสิ. อถ นํ เต อาทาย สตฺถุ
สนฺติกํ คนฺตฺวา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา มยํ ภนฺเต สากิยา นาม
มานนิสฺสิตา อยํ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ ปริจารโก อิมํ ปฐมตรํ
ปพฺพาเชถ มยมสฺส อภิวาทนาทีนิ กริสฺสาม เอวํ โน มาโน
นิมฺมาทยิสฺสตีติ วตฺวา ตํ ปฐมตรํ ปพฺพาเชตฺวา ปจฺฉา สยํ ปพฺพชึสุ.
เตสุ อายสฺมา ภทฺทิโย เตเนว อนฺตรวสฺเสน เตวิชฺโช อโหสิ.
อายสฺมา อนุรุทฺโธ ทิพฺพจกฺขุโก หุตฺวา ปจฺฉา มหาปุริสวิตกฺกสุตฺตํ[๑]
สุตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิ. อายสฺมา อานนฺโท โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ.
ภคุตฺเถโร จ กิมฺพิลตฺเถโร จ อปรภาเค วิปสฺสนํ วฑฺเฒตฺวา
อรหตฺตํ ปาปุณึสุ. เทวทตฺโต โปถุชฺชนิกํ อิทฺธึ ปตฺโต.

๑. องฺ. อฏฺฐก. ๒๓/๒๓๓.

อปรภาเค สตฺถริ โกสมฺพิยํ วิหรนฺเต สสาวกสงฺฆสฺส ตถาคตสฺส มหนฺโต ลาภสกฺกาโร นิพฺพตฺติ. ตตฺถ วตฺถเภสชฺชาทิหตฺถา มนุสฺสา วิหารํ ปวิสิตฺวา กุหึ สตฺถา กุหึ สารีปุตฺตตฺเถโร กุหึ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร กุหึ มหากสฺสปตฺเถโร กุหึ ภทฺทิยตฺเถโร กุหึ อนุรุทฺธตฺเถโร กุหึ อานนฺทตฺเถโร กุหึ ภคุตฺเถโร กุหึ กิมฺพิลตฺเถโรติ อสีติมหาสาวกานํ นิสินฺนฏฺฐานํ โอโลเกนฺตา วิจรนฺติ. เทวทตฺตตฺเถโร กุหึ นิสินฺโน วา ฐิโต วาติ ปุจฺฉนฺโต นาม นตฺถิ. โส จินฺเตสิ อหํ เอเตหิ สทฺธึเยว ปพฺพชิโต เอเตปิ ขตฺติยปพฺพชิตา อหํปิ ขตฺติยปพฺพชิโต ลาภสกฺการหตฺถา มนุสฺสา เอเต ปริเยสนฺติ มม นามํ คเหตาปิ นตฺถิ เกน นุ โข สทฺธึ เอกโต หุตฺวา กํ ปสาเทตฺวา มม ลาภสกฺการํ นิพฺพตฺเตยฺยนฺติ. อถสฺส เอตทโหสิ อยํ ราชา พิมฺพิสาโร ปฐมทสฺสเนเนว เอกาทสนหุเตหิ สทฺธึ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐิโต น สกฺกา เอเตน สทฺธึ เอกโต ภวิตุํ โกสลรญฺญาปิ สทฺธึ น สกฺกา เอกโต ภวิตุํ อยํ โข ปน รญฺโญ ปุตฺโต อชาตสตฺตุกุมาโร กสฺสจิ คุณโทสํ น ชานาติ เอเตน สทฺธึ เอกโต ภวิสฺสามีติ. โส โกสมฺพิโต ราชคหํ คนฺตฺวา กุมารกวณฺณํ อภินิมฺมินิตฺวา จตฺตาโร อาสีวิเส จตูสุ หตฺถปาเทสุ เอกํ คีวาย พนฺธิตฺวา เอกํ สีเส จุมฺพฏกํ กตฺวา เอกํ เอกํสํ กริตฺวา อิมาย อหิเมขลาย อากาสโต โอรุยฺห อชาตสตฺตุสฺส อุจฺฉงฺเค นิสีทิตฺวา เตน ภีเตน โกสิ ตฺวนฺติ วุตฺเต อหํ เทวทตฺโตติ วตฺวา ตสฺส

ภยวิโนทนตฺถํ ตํ อตฺตภาวํ ปฏิสํหริตฺวา สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธโร ปุรโต ฐตฺวา ตํ ปสาเทตฺวา ลาภสกฺการํ นิพฺพตฺเตสิ. โส ลาภสกฺการาภิภูโต อหํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหริสฺสามีติ ปาปกํ จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา สห จิตฺตุปฺปาเทน อิทฺธิโต ปริหายิตฺวา สตฺถารํ เวฬุวนวิหาเร สราชิกาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสนฺตํ วนฺทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา อญฺชลิมฺปคฺคยฺห ภควา ภนฺเต เอตรหิ ชิณฺโณ วุฑฺโฒ มหลฺลโก อปฺโปสฺสุกฺโก ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ อนุยุญฺชตุ อหํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหริสฺสามิ นิยฺยาเทถ เม ภิกฺขุสงฺฆนฺติ วตฺวา สตฺถารา เขฬาสิกวาเทน อปสาเทตฺวา ปฏิกฺขิตฺโต อนตฺตมโน อิมํ ปฐมํ ตถาคเต อาฆาตํ พนฺธิตฺวา อปกฺกมิ. อถสฺส ภควา ราชคเห ปกาสนียกมฺมํ กาเรสิ. โส ปริจฺจตฺโตทานิ อหํ สมเณน โคตเมน อิทานิสฺส อนตฺถํ กริสฺสามีติ อชาตสตฺตุํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุพฺเพ โข กุมาร มนุสฺสา ทีฆายุกา เอตรหิ อปฺปายุกา ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ ยํ ตฺวํ กุมาโรว สมาโน กาลํ กเรยฺยาสิ เตนหิ ตฺวํ กุมาร ปิตรํ หนฺตฺวา ราชา โหหิ อหํ ภควนฺตํ หนฺตฺวา พุทฺโธ ภวิสฺสามีติ วตฺวา ตสฺมึ รชฺเช ปติฏฺฐิเต ตถาคตสฺส วธาย ปุริเส ปโยเชตฺวา เตสุ โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา นิวตฺเตสุ สยํ คิชฺฌกูฏํ อภิรุหิตฺวา อหเมว สมณํ โคตมํ ชีวิตา โวโรเปสฺสามีติ สิลํ ปวิชฺฌิตฺวา รุหิรุปฺปาทกมฺมํ กตฺวา อิมินาปิ อุปาเยน มาเรตุํ อสกฺโกนฺโต ปุน นาฬาคิรึ วิสฺสชฺชาเปสิ. ตสฺมึ อาคจฺฉนฺเต อานนฺทตฺเถโร อตฺตโน ชีวิตํ สตฺถุ

ปริจฺจชิตฺวา ปุรโต อฏฺฐาสิ. สตฺถา นาคํ ทเมตฺวา นครา นิกฺขมิตฺวา วิหารํ อาคนฺตฺวา อเนกสหสฺเสหิ อุปาสเกหิ อภิหฏํ มหาทานํ ปริภุญฺชิตฺวา ตสฺมึ ทิวเส สนฺนิปติตานํ อฏฺฐารสโกฏิสงฺขาตานํ ราชคหวาสีนํ อนุปุพฺพีกถํ กเถสิ. จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย ชาโต. อโห มหาคุโณ อายสฺมา อานนฺโท ตถารูเป นาม หตฺถินาเค อาคจฺฉนฺเต อตฺตโน ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา สตฺถุ ปุรโต อฏฺฐาสีติ เถรสฺส คุณกถํ สุตฺวา น ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺเพเปส มมตฺถาย ชีวิตํ ปริจฺจชิเยวาติ วตฺวา ภิกฺขูหิ ยาจิโต จุลฺลหํส[๑]มหาหํส[๒]กกฺกฏ[๓]ชาตกานิ กเถสิ.

เทวทตฺตสฺสาปิ กมฺมํ เนว ตถา รญฺโญ มาราปิตตฺตา น วธกานํ ปโยชิตตฺตา น สิลาย ปวิทฺธตฺตา ปากฏํ อโหสิ ยถา นาฬาคิริหตฺถิโน วิสฺสชฺชิตตฺตา. ตทา หิ มหาชโน ราชาปิ เทวทตฺเตเนว มาราปิโต วธกาปิ ปโยชิตา สิลาปิ ปวิทฺธา อิทานิ ปน เตน นาฬาคิริ วิสฺสชฺชาปิโต เอวรูปํ นาม ปาปํ คเหตฺวา ราชา วิจรตีติ โกลาหลมกาสิ. ราชา มหาชนสฺส กถํ สุตฺวา ปญฺจ ถาลิปากสตานิ หราเปตฺวา น ปุน ตสฺสุปฏฺฐานํ อคมาสิ. นาคราปิสฺส กุลํ อุปคตสฺส ภิกฺขามตฺตมฺปิ นาทํสุ. โส ปริหีนลาภสกฺกาโร โกหญฺเญน ชีวิตุกาโม สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา

๑. ขุ. ชา. อสีติ. ๒๘/๖๘. ตทฏฺฐกถา. ๘/๒๑๑. ๒. ขุ. ชา. อสีติ. ๒๘/๗๗. ตทฏฺฐกถา. ๘/๒๔๒. ๓. ขุ. ชา. จตฺ. ๒๗/๑๔๕. ตทฏฺฐกถา. ๔/๓๓๕. ตตฺถ ปน กกฺการุชาตกนฺติ ขายติ.

ปญฺจ วตฺถูนิ ยาจิตฺวา ภควตา อลํ เทวทตฺต โย อิจฺฉติ อารญฺญโก โหตูติ ปฏิกฺขิตฺโต กสฺสาวุโส วจนํ โสภณํ กึ ตถาคตสฺส อุทาหุ มม อหํ หิ อุกฺกฏฺจวเสน เอวํ วทามิ สาธุ ภนฺเต ภิกฺขู ยาวชีวํ อรญฺญิกา อสฺสุ ปิณฺฑปาติกา ปํสุกูลิกา รุกฺขมูลิกา มจฺฉมํสํ น ขาเทยฺยุนฺติ โย ทุกฺขา มุจฺจิตุกาโม โส มยา สทฺธึ อาคจฺฉตูติ วตฺวา ปกฺกามิ. ตสฺส วจนํ สุตฺวา เอกจฺเจ นวปพฺพชิตา มนฺทพุทฺธิโน กลฺยาณํ เทวทตฺโต อาห เอเตน สทฺธึ วิจริสฺสามาติ เตน สทฺธึ เอกโตว อเหสส. อิติ โส ปญฺจสเตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ เตหิ ปญฺจหิ วตฺถูหิ ลูขปฺปสนฺนํ ชนํ สญฺญาเปนฺโต กุเลสุ วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชนฺโต สงฺฆเภทาย ปรกฺกมิ. โส ภควตา สจฺจํ กิร ตฺวํ เทวทตฺต สงฺฆเภทาย ปรกฺกมสิ จกฺกเภทายาติ ปุฏฺโจ สจฺจํ ภควาติ วตฺวา ครุโก โข เทวทตฺต สงฺฆเภโทติอาทีหิ โอวทิโตปิ สตฺถุ วจนํ อนาทยิตฺวา ปกฺกนฺโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ราชคเห ปิณฺฑาย จรนฺตํ ทิสฺวา อชฺชตคฺเคทานาหํ อาวุโส อานนฺท อญฺญเตฺรว ภควตา อญฺญตฺร ภิกฺขุสงฺฆา อุโปสถํ กริสฺสามิ สงฺฆกมฺมํ กริสฺสามีติ อาห. เถโร ตมตฺถํ ภควโต อาโรเจสิ. ตํ วิทิตฺวา สตฺถา อุปฺปนฺนธมฺมสํเวโค หุตฺวา เทวทตฺโต สเทวกสฺส โลกสฺส อนตฺถนิสฺสิตํ อตฺตโน อวีจิมฺหิ ปจนกมฺมํ กโรตีติ ปริวิตกฺเกตฺวา

" สุกรานิ อสาธูนิ อตฺตโน อหิตานิ จ
ยํ เว หิตญฺจ สาธุญฺจ ตํ เว ปรมทุกฺกรนฺติ "

อิมํ คาถํ วตฺวา ปุน อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

" สุกรํ สาธุนา สาธุ สาธุ ปาเปน ทุกฺกรํ
ปาปํ ปาเปน สุกรํ ปาปมริเยหิ ทุกฺกรนฺติ.[๑] "

อถโข เทวทตฺโต อุโปสถทิวเส อตฺตโน ปริสาย สทฺธึ เอกมนฺตํ นิสีทิตฺวา ยสฺสิมานิ ปญฺจ วตฺถูนิ ขมนฺติ โส สลากํ คณฺหตูติ วตฺวา ปญฺจสเตหิ วชฺชีปุตฺตเกหิ นวเกหิ อปฺปกตญฺญูหิ สลากาย คหิตาย สงฺฆํ ภินฺทิตฺวา เต ภิกฺขู อาทาย คยาสีสํ อคมาสิ. ตสฺส ตตฺถ คตภาวํ สุตฺวา สตฺถา เตสํ ภิกฺขูนํ อานยตฺถาย เทฺว อคฺคสาวเก เปเสสิ. เต ตตฺถ คนฺตฺวา อาเทสนาปาฏิหาริยานุสาสนิยา จ อิทฺธิปาฏิหาริยานุสาสนิยา จ อนุสาสนฺตา เต อมตํ ปาเยตฺวา อาทาย อากาเสนาคมึสุ. โกกาลิโกปิ โข อุฏฺเฐหิ อาวุโส เทวทตฺต นีตา เต ภิกฺขู สารีปุตฺตโมคฺคลฺลาเนหิ นนุ ตฺวํ มยา วุตฺโต มา อาวุโส สารีปุตฺตโมคฺคลฺลาเนหิ วิสฺสาสิ ปาปิจฺฉา สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานา ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสงฺคตาติ วตฺวา ชนฺนุเกน หทยมชฺเฌ ปหริ. ตสฺส ตตฺเถว อุณฺหํ โลหิตํ มุขโต อุคฺคญฺฉิ.

อายสฺมนฺตํ ปน สารีปุตฺตํ ภิกฺขุสงฺฆปริวุตํ อากาเสนาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ภิกฺขู อาหํสุ ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต คมนกาเล อตฺตทุติโยว คโต อิทานิ มหาปริวาโร อาคจฺฉนฺโต โสภตีติ. สตฺถา น ภิกฺขเว อิทาเนว ติรจฺฉานโยนิยํ นิพฺพตฺตกาเลปิ

๑. จุลฺลวคฺค. ๗/๑๙๔. ขุ. อุ. ๒๕/๑๖๗.

มม ปุตฺโต มม สนฺติกํ อาคจฺฉนฺโต โสภติเยวาติ วตฺวา

" โหติ สีลวตํ อตฺโถ ปฏิสนฺถารวุตฺตินํ.
ลกฺขณํ ปสฺส อายนฺตํ ญาติสงฺฆปุรกฺขิตํ
อถ ปสฺสสิมํ กาลํ สุวิหีนํว ญาติภีติ[๑] "

อิทํ ชาตกํ[๒] กเถสิ. ปุน ภิกฺขูหิ ภนฺเต เทวทตฺโต กิร เทฺว อคฺคสาวเก อุโภสุ ปสฺเสสุ นิสีทาเปตฺวา พุทฺธลีฬฺหาย ธมฺมํ เทเสสฺสามีติ ตุมฺหากํ อนุกิริยํ กรีติ วุตฺเต น ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺเพเปส มม อนุกิริยํ กาตุํ วายมิ น ปน สกฺขีติ วตฺวา

" อปิ วีรก ปสฺเสสิ สกุณํ มญฺชุภาณกํ
ยุรคีวสงฺกาสํ ปตึ มยฺหํ สวิฏฺฐกํ
อุทกถลจรสฺส ปกฺขิโน
นิจฺจํ อามกมจฺฉโภชิโน
ตสฺสานุกรํ สวิฏฺฐโก
เสวาเลหิ ปลิคุณฺฐิโต มโตติ[๓] "

นทีจรกากชาตกํ[๔] กเถตฺวา อปเรสุปิ ทิวเสสุ ตถารูปิเมว กถํ อารพฺภ

" อจาริ วตายํ วิตุทํ วนานิ
กฏฺฐงฺครุกฺเขสุ อสารเกสุ

๑. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๔. ตทฏฺฐกถา. ๑/๒๒๐. ๒. ลกฺขณชาตกํ. ๓. ขุ. ชา. ทุก. ๒๗/๗๕. ตทฏฺฐกถา. ๓/๑๙๙. ๔. ชาตเก วีรกชาตกนฺติ ขายติ.

อถาสทา ขทิรํ ชาตสารํ
ยตฺถาภิทา ครุโฬ อุตฺตมงฺคนฺติ[1] จ
ลสี จ เต นิปฺผลิตา มตฺถโก จ วิทาลิโต
สพฺพา เต ผาสุกา ภคฺคา ทานิ สมฺม วิโรจสีติ[2] จ "

เอวมาทีนิ ชาตกานิ[3] กเถสิ. ปุน อกตญฺญู เทวทตฺโตติ กถํ อารพฺภ

" อกรมฺหา ว เต กิจฺจํ ยํ พลํ อหุวมฺห เส
มิคราช นโม ตฺยตฺถุ อปิ กิญฺจิ ลภามฺห เส.
มม โลหิตภกฺขสฺส นิจฺจํ ลุทฺทานิ กุพฺพโต
ทนฺตนฺตรคโต สนฺโต ตํ พหุํ ยํปิ ชีวสีติ[4] "

อาทีนิ ชาตกานิ[5] กเถสิ. ปุน วธาย ปริสกฺกนมสฺส อารพฺภ

" ญาตเมตํ กุรุงฺคสฺส ยํ ตฺวํ เสปณฺณิ เสยฺยสิ
อญฺญํ เสปณฺณึ คจฺฉามิ น เม เต รุจฺจเต ผลนฺติ[6] "

อาทีนิ ชาตกานิ[7] กเถสิ. ปุน อุภโต ปริหีโน เทวทตฺโต ลาภสกฺการโต จ สามญฺญโต จาติ กถาสุ ปวตฺตมานาสุ น ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺเพปิ ปริหีโนเยวาติ วตฺวา

๑. ขุ. ชา. ทุก. ๒๗/๗๗. ตทฏฺฐกถา. ๓/๒๑๖. ๒. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๔๖. ตทฏฺฐกถา. ๒/๓๘๗. ๓. กนฺทคลชาตกญฺเจว วิโรจนชาตกญฺจ. ๔. ขุ. ชา. จตุ. ๒๗/๑๓๓. ตทฏฺฐกถา. ๔/๒๕๘. ๕. ชวสกุณชาตกํ. ๖. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๗. ตทฏฺฐกถา. ๑/๒๖๒. ๗. กุรุงฺคมิคชาตกํ.

" อกฺขี ภินฺนา ปโฏ นฏฺโฐ สขีเคเห จ ภณฺฑนํ
อุภโต ปทุฏฺฐกมฺมนฺตา อุทกมฺหิ ถลมฺหิ จาติ[๑] "

อาทีนิ ชาตกานิ[๒] กเถสิ. เอวํ ราชคเห วิหรนฺโต เทวทตฺตํ อารพฺภ พหูนิ ชาตกานิ กเถตฺวา ราชคหโต สาวตฺถึ คนฺตฺวา เชตวนมหาวิหาเร วาสํ กปฺเปสิ.

เทวทตฺโตปิ โข นว มาเส คิลาโน ปจฺฉิเม กาเล สตฺถารํ ทฏฺฐุกาโม หุตฺวา อตฺตโน สาวเก อหํ สตฺถารํ ทฏฺฐุกาโม ตํ เม ทสฺเสถาติ วตฺวา เตหิ ตฺวํ สมตฺถกาเล สตฺถารา สทฺธึ เวรี หุตฺวา อจริ น มยํ ตํ ตตฺถ เนสฺสามาติ วุตฺเต มา มํ นาเสถ มยา สตฺถริ อาฆาโต กโต สตฺถุ ปน มยิ เกสคฺคมตฺโตปิ อาฆาโต นตฺถีติ. โส หิ ภควา

วธเก เทวทตฺตมฺหิ โจเร องฺคุลิมาลเก
ธนปาเล ราหุเล จ สพฺพตฺถ สมมานโสติ

ทสฺเสถ เม ภควนฺตนฺติ ปุนปฺปุนํ ยาจิ. อถ นํ เต มญฺจเกนาทาย นิกฺขมึสุ. ตสฺสาคมนํ สุตฺวา ภิกฺขู สตฺถุ อาโรเจสุํ ภนฺเต เทวทตฺโต กิร ตุมฺหากํ ทสฺสนตฺถาย อาคจฺฉตีติ. น ภิกฺขเว โส เตนตฺตภาเวน มํ ปสฺสิตุํ ลภิสฺสตีติ. ภิกฺขู กิร ปญฺจนฺนํ วตฺถูนํ อายาจิตกาลโต ปฏฺฐาย ปุน พุทฺเธ ทฏฺฐุํ น ลภนฺติ อยํ ธมฺมตา. อสุกฏฺฐานญฺจ อสุกฏฺฐานญฺจ อาคโต ภนฺเตติ อาหํสุ. ยํ อิจฺฉติ ตํ กโรตุ น โส มํ ปสฺสิตุํ ลภิสฺสตีติ. ภนฺเต

๑. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๔๕. ตทฏฺฐกถา. ๒/๓๗๒. ๒. อุภโตภฏฺฐชาตกํ.

อิโต โยชนมตฺตํ อาคโต อฑฺฒโยชนํ คาวุตํ โปกฺขรณีสมีปํ อาคโต ภนฺเตติ. สเจปิ อนฺโตเชตวนํ ปวิสติ เนว มํ ปสฺสิตุํ ลภิสฺสตีติ. เทวทตฺตํ คเหตฺวา อาคตา เชตวนโปกฺขรณีตีเร มญฺจํ โอตาเรตฺวา โปกฺขรณิยํ นหายิตุํ โอตรึสุ. เทวทตฺโตปิ โข มญฺจโต อุฏฺฐาย อุโภ ปาเท ภูมิยํ ฐเปตฺวา นิสีทิ. เต ปฐวึ ปวิสึสุ. โส อนุกฺกเมน ยาว โคปฺผกา ยาว ชนฺนุกา ยาว กฏิโต ยาว ถนโต ยาว คีวโต ปวิสิตฺวา หนุกฏฺฐิกสฺส ภูมิยํ ปติฏฺฐิตกาเล คาถมาห

" อิเมหิ อฏฺฐีหิ ตมคฺคปุคฺคลํ
เทวาติเทวํ นรทมฺมสารถึ
สมนฺตจกฺขุํ สตปุญฺญลกฺขณํ
ปาเณหิ พุทฺธํ สรณํ คโตสฺมีติ. "

อิทํ กิร ฐานํ ทิสฺวา ตถาคโต เทวทตฺตํ ปพฺพาเชสิ. สเจ หิ โส น ปพฺพชิสฺส คิหี หุตฺวา กมฺมํ ภาริยํ อกริสฺส อายตึ ภวสฺส ปจฺจยํ กาตุํ นาสกฺขิสฺส ปพฺพชิตฺวา จ ปน กิญฺจาปิ กมฺมํ ภาริยํ กริสฺสติ อายตึ ภวสฺส ปจฺจยํ กาตุํ สกฺขิสฺสตีติ นํ สตฺถา ปพฺพาเชสิ. โส หิ อิโต สตสหสฺสกปฺปมตฺถเก อฏฺฐิสฺสโร นาม ปจฺเจกพุทฺโธ ภวิสฺสติ. โส ปฐวึ ปวิสิตฺวา อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺติ. นิจฺจเล พุทฺเธ อปรทฺธภาเวน ปน นิจฺจโลว หุตฺวา ปจฺจติ. ติโยชนสติเก อนฺโตอวีจิมฺหิ โยชนสตุพฺเพธเมวสฺส สรีรํ นิพฺพตฺติ สีสํ ยาว กณฺณสกฺขลิโต อุปริ อยกปลฺลํ ปาวิสิ ปาทา

ยาว โคปฺผกา เหฏฺฐา อยปจวึ ปวิฏฺฐา มหาตาลกฺขนฺธปริมาณํ อยสูลํ ปจฺฉิมภิตฺติโต นิกฺขมิตฺวา ปิฏฺฐิมชฺฌํ ภินฺทิตฺวา อุเรน นิกฺขมิตฺวา ปุรตฺถิมภิตฺตึ ปาวิสิ อปรํ ทกฺขิณภิตฺติโต นิกฺขมิตฺวา ทกฺขิณปสฺสํ ภินฺทิตฺวา วามปสฺเสน นิกฺขมิตฺวา อุตฺตรภิตฺตึ ปาวิสิ อปรํ อุปริ กปลฺลโต นิกฺขมิตฺวา มตฺถกํ ภินฺทิตฺวา อโธภาเคน นิกฺขมิตฺวา อยปจวึ ปาวิสิ. เอวํ โส ตตฺถ นิจฺจโล หุตฺวา ปจฺจติ.

ภิกฺขู เอตฺตกํ ฐานํ คนฺตฺวา เทวทตฺโต สตฺถารํ ทฏฺฐุํ อลภิตฺวาว ปจวึ ปวิฏฺโฐติ กถํ สมุฏฺฐาเปสฺส. สตฺถา น ภิกฺขเว เทวทตฺโต อิทาเนว มยิ อปรชฺฌิตฺวา ปจวึ ปาวิสิ ปุพฺเพปิ ปวิฏฺโฐเยวาติ วตฺวา หตฺถิราชกาเล มคฺคมุฬฺหํ ปุริสํ สมสฺสาเสตฺวา อตฺตโน ปิฏฺฐึ อาโรเปตฺวา เขมนฺตํ ปาปิตสฺส เตน ปุน ติกฺขตฺตุํ อาคนฺตฺวา อคฺคฏฺฐาเน มชฺฌิมฏฺฐาเน มูเลติ เอวํ ทนฺเต ฉินฺทิตฺวา ตติยวาเร มหาปุริสสฺส จกฺขุปถํ อติกฺกมนฺตสฺส ตสฺส ปจวึ ปวิฏฺฐภาวํ ทีเปตุํ

" อกตญฺญุสฺส โปสสฺส นิจฺจํ วิวรทสฺสิโน
สพฺพญฺเจ ปจวึ ทชฺชา เนว นํ อภิราธเยติ[๑] "

อิมํ ชาตกํ[๒] กเถตฺวา ปุนปิ ตเถว กถาย สมุฏฺฐิตาย ขนฺติวาทิภูเต อตฺตนิ อปรชฺฌิตฺวา กลาพุราชภูตสฺส ตสฺส ปจวึ ปวิฏฺฐภาวํ ทีเปตุํ ขนฺติวาทิชาตกํ[๓] จุลฺลธมฺมปาลภูเต อตฺตนิ อปรชฺฌิตฺวา

๑. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๒๓. ตทฏฺฐกถา. ๒/๑๒๘. ๒. สีลวนาคชาตกํ. ๓. ขุ. ชา. จตุ. ๒๗/๑๓๗. ตทฏฺฐกถา. ๔/๒๗๕.

มหาปตาปราชภูตสฺส ตสฺส ปชวึ ปวิฏฺฐภาวํ ทีเปตุํ จุลฺลธมฺม-ปาลชาตกญฺจ[๑] กเถสิ.

ปชวึ ปวิฏฺเฐ ปน เทวทตฺเต มหาชโน หฏฺฐตุฏฺโฐ ธชปตากกทลิโย อุสฺสาเปตฺวา ปุณฺณฆเฏ ฐเปตฺวา ลาภา วต โนติ มหนฺตํ ฉณํ อนุโภติ. ตมตฺถํ ภควโต อาโรเจสส. ภควา น ภิกฺขเว อิทาเนว เทวทตฺเต มเต มหาชโน ตุสฺสติ ปุพฺเพปิ ตุสฺสิเยวาติ วตฺวา สพฺพชนสฺส อปฺปิเย จณฺเฑ ผรุเส พาราณสิยํ ปิงฺคลราเช นาม มเต มหาชนสฺส ตุฏฺฐภาวํ ทีเปตุํ

" สพฺโพ ชโน หึสิโต ปิงฺคเลน
ตสฺมึ มเต ปจฺจยํ เวทยนฺติ
ปิโย นุ เต อาสิ อกณฺหเนตฺโต.
กสฺมา ตุวํ โรทสิ ทฺวารปาล
น เม ปิโย อาสิ อกณฺหเนตฺโต
ภายามิ ปจฺจาคมนาย ตสฺส
อิโต คโต หึเสยฺย มจฺจุราชํ
โส หึสิโต อาเนยฺย นํ ปุน อิธาติ "

อิมํ ปิงฺคลชาตกํ[๒] กเถสิ.

ภิกฺขู สตฺถารํ ปุจฺฉึสุ อิทานิ ภนฺเต เทวทตฺโต กุหึ นิพฺพตฺโตติ. อวีจิมหานิรเย ภิกฺขเวติ. ภนฺเต อิธ ตปฺปนฺโต

๑. ขุ. ชา. ปญฺจ. ๒๗/๑๗๑. ตทฏฺฐกถา. ๔/๔๕๐. ๒. ขุ. ชา. ทุก. ๒๗/๘๒. ตทฏฺฐกถา. ๓/๓๒๑.

วิจริตฺวา ปุน คนฺตฺวา ตปฺปนฏฺฐาเนเยว นิพฺพตฺโตติ. อาม ภิกฺขเว ปพฺพชิตา วา โหนฺตุ คหฏฺฐา วา ปมาทวิหาริโน อุภยตฺถ ตปฺปนฺติเยวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" อิธ ตปฺปติ เปจฺจ ตปฺปติ
ปาปการี อุภยตฺถ ตปฺปติ
ปาปํ เม กตนฺติ ตปฺปติ
ภิยฺโย ตปฺปติ ทุคฺคตึ คโตติ. "

ตตฺถ **อิธ ตปฺปตีติ** อิธ กมฺมตปฺปเนน โทมนสฺสมตฺเตน ตปฺปติ. **เปจฺจาติ** ปรโลเก ปน วิปากตปฺปเนน อติทารุเณน อปายทุกฺเขน ตปฺปติ. **ปาปการีติ** นานปฺปการสฺส ปาปสฺส กตฺตา. **อุภยตฺถาติ** อิมินา วุตฺตปฺปกาเรน ตปฺปเนน อุภยตฺถ ตปฺปติ นาม. **ปาปํ** เมติ โส หิ กมฺมตปฺปเนน ตปฺปนฺโต ปาปํ เม กตนฺติ ตปฺปติ ตํ อปฺปมตฺตกํ ตปฺปนํ วิปากตปฺปเนน ปน ตปฺปนฺโต ภิยฺโย ตปฺปติ ทุคฺคตึ คโต อติผรุเสน ตปฺปเนน อติวิย ตปฺปตีติ.

คาถาปริโยสาเน พหู โสตาปนฺนาทโย อเหสุํ. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา ชาตาติ.

เทวทตฺตวตฺถุ.

----

๑๓. สุมนาเทวีวตฺถุ. [๑๓]

อิธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทตีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สุมนาเทวึ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ หิ เทวสิกํ อนาถปิณฺฑิกสฺส เคเห เทฺว ภิกฺขุสหสฺสานิ ภุญฺชนฺติ ตถา วิสาขาย มหาอุปาสิกาย. สาวตฺถิยญฺจ โย โย ทานํ ทาตุกาโม โหติ โส โส เตสํ อุภินฺนํ โอกาสํ ลภิตฺวาว กโรติ. กึการณาติ. ตุมฺหากํ ทานคฺคํ อนาถปิณฺฑิโก วา วิสาขา วา อาคตาติ ปุจฺฉิตฺวา นาคตาติ วุตฺเต สตสหสฺสํ วิสฺสชฺเชตฺวา กตทานมฺปิ กึ ทานํ นาเมตนฺติ ครหนฺติ. อุโภปิ หิ เต ภิกฺขุสงฺฆสฺส รุจิญฺจ อนุจฺฉวิกกิจฺจานิ จ ชานนฺติ. เตสุ วิหรนฺเตสุ ภิกฺขู จิตฺตานุรูปเมว ภุญฺชนฺติ. ตสฺมา สพฺเพ ทานํ ทาตุกามา เต คเหตฺวา คจฺฉนฺติ. อิติ เต อตฺตโน ฆเร ภิกฺขู ปริวิสิตุํ น ลภนฺติ. ตโต วิสาขา โก นุ โข มม ฐาเน ฐตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ ปริวิสิสฺสตีติ อุปธาเรนฺตี ปุตฺตสฺส ธีตรํ ทิสฺวา ตํ อตฺตโน ฐาเน ฐเปสิ. สา ตสฺสา นิเวสเน ภิกฺขุสงฺฆํ ปริวิสติ. อนาถปิณฺฑิโกปิ มหาสุภทฺทํ นาม เชฏฺฐธีตรํ ฐเปสิ. สา หิ ภิกฺขูนํ เวยฺยาวจฺจํ กโรนฺตี ธมฺมํ สุณนฺตี โสตาปนฺนา หุตฺวา ปติกุลํ อคมาสิ. ตโต จูฬสุภทฺทํ ฐเปสิ. สาปิ ตเถว กโรนฺตี โสตาปนฺนา หุตฺวา ปติกุลํ คตา. อถ สุมนาเทวึ นาม กนิฏฺฐธีตรํ ฐเปสิ. สา ปน ธมฺมํ สุตฺวา สกทาคามิผลํ ปตฺวา กุมาริกาว หุตฺวา ตถารูเปน อผาสุเกน อาตุรา อาหารุปจฺเฉทํ กตฺวา ปิตรํ

ทฏฺฐุกามา หุตฺวา ปกฺโกสาเปสิ. โส เอกสฺมึ ทานคฺเค ตสฺสา สาสนํ
สุตฺวา ว อาคนฺตฺวา กึ อมฺม สุมเนติ อาห. สา ปิตรํ อาห
กึ กนิฏฺฐภาติกาติ. วิปฺปลปสิ อมฺมาติ. น วิปฺปลปามิ
กนิฏฺฐภาติกาติ. ภายสิ อมฺมาติ. น ภายามิ กนิฏฺฐภาติกาติ.
เอตฺตกํ วตฺวาเยว ปน สา กาลมกาสิ. โส โสตาปนฺโนปิ สมาโน
เสฏฺฐี ธีตริ อุปฺปนฺนโสกํ อธิวาเสตุํ อสกฺโกนฺโต ธีตุ สรีรกิจฺจํ
กาเรตฺวา โรทนฺโต สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา กึ คหปติ ทุกฺขี ทุมฺมโน
อสฺสุมุโข รุทมาโน อาคโตสีติ วุตฺเต ธีตา เม ภนฺเต สุมนาเทวี
กาลกตาติ อาห. อถ กสฺมา โสจสิ นนุ สพฺเพสํ เอกํสิกํ
มรณนฺติ. ชานาเมตํ ภนฺเต เอวรูปา ปน เม หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺนา
ธีตา สา มรณกาเล สตึ ปจฺจุปฏฺฐาเปตุํ อสกฺโกนฺตี วิปฺปลปมานา
มตา เตน เม อนปฺปกํ โทมนสฺสํ อุปฺปชฺชตีติ. กึ ปน ตาย
กถิตํ มหาเสฏฺฐีติ. อหํ ตํ ภนฺเต กึ อมฺม สุมเนติ อามนฺเตสึ
อถ มํ อาห กึ กนิฏฺฐภาติกาติ ตโต วิปฺปลปสิ อมฺมาติ วุตฺเต
น วิปฺปลปามิ กนิฏฺฐภาติกาติ ภายสิ อมฺมาติ น ภายามิ
กนิฏฺฐภาติกาติ เอตฺตกํ วตฺวา กาลมกาสีติ. อถ นํ ภควา อาห
น หิ เต มหาเสฏฺฐิ ธีตา วิปฺปลปตีติ. อถ กสฺมา เอวมาหาติ.
กนิฏฺฐตฺตาเยว ธีตา หิ เต คหปติ มคฺคผเลหิ ตยา มหลฺลิกา
ตฺวํ หิ โสตาปนฺโน ธีตา ปน เต สกทาคามินี สา มคฺคผเลหิ
มหลฺลิกตฺตา ตํ เอวมาหาติ. เอวํ ภนฺเตติ. เอวํ คหปตีติ.
อิทานิ กุหึ นิพฺพตฺตา ภนฺเตติ. ตุสิตภวเน คหปตีติ วุตฺเต

ภนฺเต มม ธีตา อิธ ญาตกานํ อนฺตเร นนฺทมานา วิจริตฺวา อิโต คนฺตฺวาปิ นนฺทนฏฺฐาเนเยว นิพฺพตฺตาติ. อถ นํ สตฺถา อาม คหปติ อปฺปมตฺตา นาม คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา วา อิธโลเก จ ปรโลเก จ นนฺทนฺติเยวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" อิธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ
กตปุญฺโญ อุภยตฺถ นนฺทติ
ปุญฺญํ เม กตนฺติ นนฺทติ
ภิยฺโย นนฺทติ สุคฺคตึ คโตติ. "

ตตฺถ **อิธาติ** อิธโลเก กมฺมนนฺทเนน นนฺทติ. **เปจฺจาติ** ปรโลเก วิปากนนฺทเนน นนฺทติ. **กตปุญฺโญติ** นานปฺปการสฺส ปุญฺญสฺส กตฺตา. **อุภยตฺถาติ** อิธ กตํ เม กุสลํ อกตํ เม ปาปนฺติ นนฺทติ ปรตฺถ วิปากํ อนุภวนฺโต นนฺทติ. **ปุญฺญํ เมติ** อิธ นนฺทนฺโต ปน ปุญฺญํ เม กตนฺติ โสมนสฺสมตฺตเกเนว กมฺมนนฺทนํ อุปาทาย นนฺทติ. **ภิยฺโยติ** วิปากนนฺทเนน ปน สุคตึ คโต สตฺตปญฺญาสวสฺสโกฏิโย สฏฺฐิญฺจ วสฺสสตสหสฺสานิ ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวนฺโต ตุสิตปุเร อติวิย นนฺทตีติ.

คาถาปริโยสาเน พหู โสตาปนฺนาทโย อเหสํ. มหาชนสฺส ธมฺมเทสนา สาตฺถิกา ชาตาติ.

สุมนาเทวีวตฺถุ.

----

๑๔. เทฺวสหายกภิกฺขุวตฺถุ. [๑๔]

พหุมฺปิ เจ สหิตํ ภาสมาโนติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เทฺว สหายเก ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถีวาสิโน หิ เทฺว กุลปุตฺตา สหายกา วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถุ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา กาเม ปหาย สตฺถุ สาสเน อุรํ ทตฺวา ปพฺพชิตฺวา ปญฺจ วสฺสานิ อาจริยุปชฺฌายานํ สนฺติเก วสิตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา สาสเน ธุรํ ปุจฺฉิตฺวา วิปสฺสนาธุรญฺจ คนฺถธุรญฺจ วิตฺถารโต สุตฺวา เอโก ตาว อหํ ภนฺเต มหลฺลกกาเล ปพฺพชิโต น สกฺขิสฺสามิ คนฺถธุรํ ปูเรตุํ วิปสฺสนาธุรํ ปน ปูเรสฺสามีติ ยาว อรหตฺตา วิปสฺสนํ กถาเปตฺวา ฆเฏนฺโต วายมนฺโต สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิ. อิตโร ปน อหํ คนฺถธุรํ ปูเรสฺสามีติ อนุกฺกเมน เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ อุคฺคณฺหิตฺวา คตคตฏฺฐาเน ธมฺมํ กเถติ สรภญฺญํ ภณติ ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ ธมฺมํ วาเจนฺโต วิจรติ อฏฺฐารสนฺนํ มหาคณานํ อาจริโย อโหสิ. ภิกฺขู สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อิตรสฺส เถรสฺส วสนฏฺฐานํ คนฺตฺวา ตสฺโสวาเท ฐตฺวา อรหตฺตํ ปตฺวา เถรํ วนฺทิตฺวา สตฺถารํ ทฏฺฐุกามมฺหาติ วทนฺติ. เถโร คจฺฉถ อาวุโส มม วจเนน สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อสีติมหาเถเร วนฺทถ สหายกตฺเถรํปิ เม อมฺหากํ อาจริโย ตุมฺเห วนฺทตีติ วเทถาติ เปเสสิ. เต วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารญฺเจว อสีติมหาเถเร จ วนฺทิตฺวา คนฺถิกตฺเถรสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา ภนฺเต อมฺหากํ อาจริโย ตุมฺเห วนฺทตีติ วทนฺติ. อิตเรน จ

โก นาเมโสติ วุตฺเต ตุมฺหากํ สหายกภิกฺขุ ภนฺเตติ วทนฺติ. เอวํ เถเร ปุนปฺปุนํ สาสนํ ปหิณนฺเต โส ภิกฺขุ โถกํ กาลํ สหิตฺวา อปรภาเค สหิตุํ อสกฺโกนฺโต อมฺหากํ อาจริโย ตุมฺเห วนฺทตีติ วุตฺเต โก เอโสติ วตฺวา ตุมฺหากํ สหายกภิกฺขุ ภนฺเตติ วุตฺเต กึ ปน ตุมฺเหหิ ตสฺส สนฺติเก อุคฺคหิตํ กึ ทีฆนิกายาทีสุ อญฺญตโร นิกาโย กึ ตีสุ ปิฏเกสุ เอกํ ปิฏกนฺติ วตฺวา จตุปฺปทิกํปิ คาถํ น ชานาติ ปํสุกูลํ คเหตฺวา ปพฺพชิตกาเลเยว อรญฺญํ ปวิฏฺโฐ พหู วต อนฺเตวาสิเก ลภิ ตสฺส อาคตกาเล มยา ปญฺหํ ปุจฺฉิตุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตสิ. อปรภาเค เถโร สตฺถารํ ทฏฺฐุํ อาคโต สหายกตฺเถรสฺส สนฺติเก ปตฺตจีวรํ ฐเปตฺวา คนฺตฺวา สตฺถารญฺเจว อสีติมหาเถเร จ วนฺทิตฺวา สหายกตฺเถรสฺส วสนฏฺฐานํ ปจฺจาคมิ. อถสฺส โส วตฺตํ กาเรตฺวา สมปฺปมาณํ อาสนํ คเหตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉิสฺสามีติ นิสีทิ. ตสฺมึ ขเณ สตฺถา เอส เอวรูปํ มม ปุตฺตํ วิเหเฐตฺวา นิรเย นิพฺพตฺเตยฺยาติ ตสฺมึ อนุกมฺปาย วิหารจาริกํ จรนฺโต วิย เตสํ นิสินฺนฏฺฐานํ คนฺตฺวา ปญฺญตฺเต พุทฺธาสเน นิสีทิ. ตตฺถ ตตฺถ นิสีทนฺตา หิ ภิกฺขู พุทฺธาสนํ ปญฺญาเปตฺวา ว นิสีทนฺติ. เตน สตฺถา ปกติปญฺญตฺเตเยว อาสเน นิสีทิ. นิสชฺช โข ปน คนฺถิกภิกฺขุํ ปฐมชฺฌาเน ปญฺหํ ปุจฺฉิตฺวา ตสฺมึ อกถิเต ทุติยชฺฌานํ อาทึ กตฺวา อฏฺฐสุปิ สมาปตฺตีสุ รูปารูเปสุ ปญฺหํ ปุจฺฉิ. คนฺถิกตฺเถโร เอกํปิ กเถตุํ นาสกฺขิ. อิตโร ตํ สพฺพํ กเถสิ. อถ นํ โสตาปตฺติมคฺเค ปญฺหํ ปุจฺฉิ. คนฺถิกตฺเถโร

กเถตุํ นาสกฺขิ. ตโต ขีณาสวตฺเถรํ ปุจฺฉิ. เถโร กเถสิ. สตฺถา สาธุ สาธูติ อภินนฺทิตฺวา เสสมคฺเคสุปิ ปฏิปาฏิยา ปญฺหํ ปุจฺฉิ. คนฺถิกตฺเถโร เอกํปิ กเถตุํ นาสกฺขิ. ขีณาสโว ปน ปุจฺฉิตปุจฺฉิตํ กเถสิ. สตฺถา จตูสุปิ ฐาเนสุ ตสฺส สาธุการํ อทาสิ. ตํ สุตฺวา ภุมฺมเทเว อาทึ กตฺวา ยาว พฺรหฺมโลกา สพฺพา เทวตา เจว นาคสุปณฺณา จ สาธุการํ อทํสุ. ตํ สาธุการํ สุตฺวา ตสฺส อนฺเตวาสิกา เจว สทฺธิวิหาริโน จ สตฺถารํ อุชฺฌายึสุ กึ นาเมตํ สตฺถารา กตํ กิญฺจิ อชานนฺตสฺส มหลฺลกตฺเถรสฺส จตูสุ ฐาเนสุ สาธุการํ อทาสิ อมฺหากํ ปนาจริยสฺส สพฺพปริยตฺติธรสฺส ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ ปาโมกฺขสฺส ปสํสามตฺตํปิ น กรีติ. อถ เน สตฺถา กินฺนาเมตํ ภิกฺขเว กเถถาติ ปุจฺฉิตฺวา ตสฺมึ อตฺเถ อาโรจิเต ภิกฺขเว ตุมฺหากํ อาจริโย มม สาสเน ภติยา คาโว รกฺขนสทิโส มยฺหํ ปน ปุตฺโต ยถารุจิยา ปญฺจโครเส ปริภุญฺชนกสามิสทิโสสติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

" พหุมฺปิ เจ สหิตํ[๑] ภาสมาโน
น ตกฺกโร โหติ นโร ปมตฺโต
โคโปว คาโว คณยํ ปเรสํ
น ภาควา สามญฺญสฺส โหติ.
อปฺปมฺปิ เจ สหิตํ ภาสมาโน
ธมฺมสฺส โหติ อนุธมฺมจารี

๑. ม. สํหิต. อยญฺหิ คาถา อุเปนฺทวชิโร นาม โหติ โส จ **ช ต ช** คเณหิ เจว ครุทฺวเยน จ นิยมิโต ตสฺมา สํหิต อิติ ยุชฺชติ.

ราคญฺจ โทสญฺจ ปหาย โมหํ
สมฺมปฺปชาโน สุวิมุตฺตจิตฺโต
อนุปาทิยาโน อิธ วา หุรํ วา
ส ภาควา สามญฺญสฺส โหตีติ. "

ตตฺถ สหิตนฺติ เตปิฏกสฺส พุทฺธวจนสฺเสตํ นามํ ตํ อาจริเย อุปสงฺกมิตฺวา อุคฺคณฺหิตฺวา พหุมฺปิ ปเรสํ ภาสมาโน วาเจนฺโต กเถนฺโต ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ยํ การเกน ปุคฺคเลน กตฺตพฺพํ ตกฺกโร น โหติ กุกฺกุฏสฺส ปกฺขปหรณมตฺตมฺปิ อนิจฺจาทิวเสน มนสิการํ นปฺปวตฺเตสิ เอโส ยถา นาม ทิวเสํ ภติยา คาโว รกฺขนฺโต โคโป ปาโตว สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สายํ คเณตฺวา สามิกานํ นิยฺยาเทตฺวา ทิวสภติมตฺตํ คณฺหาติ ยถารุจิยา ปน ปญฺจโครเส ปริภุญฺชิตุํ น ลภติ เอวเมว เกวลํ อนฺเตวาสิกานํ สนฺติกา วตฺตปฏิวตฺตกรณมตฺตสฺส ภาคี โหติ สามญฺญสฺส ปน ภาคี น โหติ. ยถา ปน โคปาลเกน นิยฺยาทิตานํ คุนฺนํ ปญฺจโครสํ โคสามิกา ว ปริภุญฺชนฺติ ตถา เตน กถิตํ ธมฺมํ สุตฺวา การกปุคฺคลา ยถานุสิฏฺฐํ ปฏิปชฺชิตฺวา เกจิ ปฐมชฺฌานาทีนิ ปาปุณนฺติ เกจิ วิปสฺสนํ วฑฺเฒตฺวา มคฺคผลานิ ปาปุณนฺติ โคสามิกา โครสสฺเสว สามญฺญสฺส ภาคิโน โหนฺติ. อิติ สตฺถา สีลสมฺปนฺนสฺส พหุสฺสุตสฺส ปมาทวิหาริโน อนิจฺจาทิวเสน โยนิโสมนสิกาเร อปฺปวตฺตสฺส ภิกฺขุโน วเสน ปฐมํ คาถํ กเถสิ น ทุสฺสีลสฺส.

ทุติยคาถา ปน อปฺปสฺสุตสฺสาปิ โยนิโสมนสิกาเร กมฺมํ กโรนฺตสฺส การกปุคฺคลสฺส วเสน กถิตา. ตตฺถ อปฺปมฺปิ เจติ โถกํ เอกวคฺคทฺวิวคฺคมตฺตมฺปิ. ธมฺมสฺส โหติ อนุธมฺมจารีติ อตฺถมญฺญาย ธมฺมมญฺญาย นวโลกุตฺตรธมฺมสฺส อนุรูปํ ธมฺมํ ปุพฺพภาคปฏิปทาสงฺขาตํ จตุปาริสุทฺธิสีล ธุตงฺค อสุภกมฺมฏฺฐานาทิเภทํ จรนฺโต อนุธมฺมจารี โหติ อชฺช อชฺเชวาติ ปฏิเวธํ อากงฺขนฺโต วิจรติ โส อิมาย สมฺมาปฏิปตฺติยา ราคญฺจ โทสญฺจ ปหาย โมหํ สมฺมา เหตุนา นเยน ปริชานิตพฺพธมฺเม ปริชานนฺโต ตทงฺค วิกฺขมฺภน สมุจฺเฉท ปฏิปสฺสทฺธิ นิสฺสรณวิมุตฺตีนํ วเสน สุวิมุตฺต-จิตฺโต อนุปาทิยาโน อิธ วา หุรํ วา อิธโลกปรโลเก ปริยาปนฺนา วา อชฺฌตฺติกพาหิรา วา ขนฺธายตนธาตุโย จตูหิ อุปาทาเนหิ อนุปาทิยนฺโต มหาขีณาสโว มคฺคสงฺขาตสฺส สามญฺญสฺส วเสน อาคตสฺส ผลสามญฺญสฺส เจว ปญฺจอเสขธมฺมกฺขนฺธสามญฺญสฺส จ ภาควา โหตีติ. รตนกูเฏฺน วิย อคารสฺส อรหตฺเตน เทสนาย กูฏํ คณฺหีติ.

คาถาปริโยสาเน พหู โสตาปนฺนาทโย อเหสุํ. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา ชาตาติ.

เทฺวสหายกภิกฺขุวตฺถุ.

ยมกวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

ปฐโม วคฺโค.
